

משרד המשפטים

המחלקה לחקירות שוטרים

מסקנות בעניין
אירועי ההתנגשויות
בין כוחות הביטחון
לבין אזרחים ישראלים
באוקטובר 2000

תוכן עניינים

3		הקדמה	
	מותו של המנוח ראמי גרה	.א.	
8 1.10.00 - כפר ג'ית		
	מותם של המנוחים אחמד איברהים ג'בארין ומוחמד אחמד ג'בארין	.ב.	
16 2.1.0.00 - אום אל-פחם,		
	טענות לשימוש בכוח מצד כוחות המשטרה כלפי נזים עומר טאהא	.ג.	
20 2.10.00 - כפר כנא		
	מותם של המנוחים וליד אבו סאלח ועימאד גנאים	.ד.	
22 2.10.00 - סחינין		
	מותו של המנוח איאד לואבנה	.ה.	
38 2.10.00 - נצרת		
	מותם של המנוחים אסיל עאסלה ועלאא נסאר	.ו.	
43 2.10.00 - עראבה		
	אירוע הירי ברחוב הבנקים	.ז.	
48 2.10.00 - נצרת		
	אירוע פגיעתו של המנוח מוחמד ח'מאייסי	.ח.	
55 3.10.00 - כפר כנא		
	מותו של המנוח ראמז בושנאק	.ט.	
58 3.10.00 - כפר מנדא		
	השימוש בירי צלפים באום אל-פחם ונצרת - 2.10.00-3.10.00	.י.	
62 2.10.00 - 1. ירי הצלפים באום אל-פחם		
62 2.10.00 - 2. ירי הצלפים בנצרת		
73 3.10.00 - 3. ירי הצלפים בנצרת		
77 8.10.00 - נצרת	.יא.	
81 8.10.00 - אירוע הקניון		

הקדמה

בתאריך 29.9.00, החלו עימותים אלימים ברחבי המגזר הערבי בכל חלקי הארץ, בין ערבים אזרחי ישראל לבין אנשי משטרה. במהלך התנגשויות אלימות אלו, אשר התרחשו בין הימים 8-1 לאוקטובר 2000, נהרגו 12 אזרחים ישראלים ותושב אחד מאזור עזה (להלן: "המנוחים"), וכן נפצעו אזרחים, רובם כתוצאה מירי של שוטרים (להלן: "אירועי אוקטובר"). העימותים, שבהם נטלו חלק מאות ואלפי מפגינים, כללו חסימות עורקי תנועה מרכזיים ברחבי הארץ, גרימת נזקים לרכוש ציבורי ופרטי, השלכת בקבוקי תבערה ויידוי אבנים וברזלים, בין היתר, באמצעות קלע דוד (שמסוכנתו רבה), אל עבר רכבים שנסעו בכבישים השונים ואל עבר כוחות המשטרה. כתוצאה מידיי האבנים, נגרם מותו של אזרח ישראלי באזור ג'סר אל-זרקא, וכן נפצעו אזרחים ואנשי כוחות המשטרה.

המחלקה לחקירות שוטרים (להלן: "מח"ש") עקבה כל העת אחר ההתרחשויות, הן באמצעות דיווחים שהועברו אליה ע"י גורמי המשטרה השונים, בהתאם לנוהלי שיתוף הפעולה הקיימים בין מח"ש לבין המשטרה, והן ממקורות חיצוניים למשטרה (כגון: אמצעי התקשורת ופניות מהציבור).

בהערכת מצב שבוצעה ע"י הנהלת מח"ש בזמן ההתרחשויות עצמן, הוחלט כי אין מקום לשלוח צוותי חקירה לזירות האירועים עצמן. בין השיקולים המכריעים, ניתן למנות, בין היתר, את העובדה שמדובר היה בהתרחשויות אלימות ביותר, עד כדי סכנת חיים, שלא אפשרו לצוותי החקירה לפעול כנדרש בשטח; את העובדה שממילא לא ניתן היה להכניס לזירות האירוע צוותים מקצועיים כגון מעבדות זיהוי פלילי; וכן את ההערכה, כי בשל אופיין האלים של ההתרחשויות וההתנגשויות, הסיכויים למצוא בזירות האירוע ממצאים כלשהם או לגבות באופן מידי עדויותיהם של עדי ראיה ומעורבים - היו קלושים ביותר. כמו כן, במרבית המקרים מדובר היה באירועים שהתפתחו במהירות רבה, ושהמעורבים בהם (לרבות השוטרים) נעו ממקום למקום, ואף איתור עדי ראיה מקרב האזרחים, היה כרוך בכניסה ליישובים הערביים, דבר אשר הן משיקולי בטחון, והן משיקולים של מניעת חיכוכים נוספים, היה בלתי ישים בנסיבות שנוצרו.

יחד עם זאת, במקרים שהובאו לידיעתה של מח"ש, נערכו פעולות הכנה לקראת פתיחה בחקירה: כך למשל, נערכו פניות לבני משפחה ו/או עדי ראיה פוטנציאליים, לצורך מסירת הודעות מפורטות בפני חוקרי מח"ש, שתשמנה בסיס לקיומה של חקירה, וכן נערכה פניה למשפחות ההרוגים לצורך הסכמה לנתיחות פתולוגיות. אולם פניות אלה נענו ברובן בסירוב, למעט ארבע משפחות אשר הסכימו לביצוע נתיחה.

לנוכח המתיחות הרבה, שנוצרה מול ערביי ישראל באותה עת, סברנו כי לא יהיה זה ראוי, באותן נסיבות, לנקוט בצעדים דרסטיים, כגון ניסיון לכפות נתיחות פתולוגיות באמצעות פניה לבית המשפט וכדומה. מה גם, שכמעט בכל המקרים, המשפחות ערכו את ההלוויות בטווח של שעות ספורות מהאירוע. יודגש, כי באותו שלב (במשך כשבוע וחצי של התרחשות האירועים) לא נתקבלה במח"ש כל תלונה ישירה, וכל הפעולות נעשו ביוזמת מח"ש בלבד, ללא פניה או שיתוף פעולה מצד המגזר הערבי. יתרה מכך, יוזמתה של מח"ש להשיג את שיתוף הפעולה הדרוש לצורך ניהול החקירות נתקלה בסירוב מצד המגזר הערבי, בהשפעתם של ארגונים שונים ובראשם ועדת המעקב העליונה של ערביי ישראל, אשר בחרה שלא לשתף פעולה עם מח"ש.

ביום 12.10.00, למחרת יום הכיפורים, התקיים דיון מיוחד בנושא בראשות היועץ המשפטי לממשלה דאז, ובהשתתפותם של פרקליטת המדינה, ראש אגף החקירות במשטרת ישראל, מנהל מח"ש דאז ואחרים. בדיון זה העלה מנהל מח"ש את הקשיים האובייקטיביים בהם נתקלה מח"ש בניסיונותיה לקיים חקירות, ובייחוד הדגיש את הקושי הנובע מהיעדר ראיות מינימאליות המאפשרות חקירה ואת חוסר שיתוף הפעולה מצד משפחות הנפגעים. בדיון זה הוחלט, על דעת היועץ המשפטי לממשלה, כי תופץ הודעה לעיתונות ע"י דובר משרד המשפטים, בה יצוין, כי טרם נתקבלו במח"ש עדויות של עדי ראיה הכוללות תלונות על פעילות שלא כדין מצד אנשי משטרה, ובה תיכלל פניה לציבור, לפיה יתבקש לפנות למח"ש כל מי שיש בידו ראיות בדבר פעילות שלא כדין מצד שוטרים [סיכום הדיון מצ"ב כנספת א']. בו ביום, שלח דובר משרד המשפטים הודעה לעיתונות ברוח הדברים האמורים לעיל [מצ"ב העתק ההודעה כנספת ב'].

ימים ספורים לאחר פרסום ההודעה הנ"ל, פנה אל מנהל מח"ש עו"ד ג'בארין, אשר הציג עצמו כבא כוחה של אחת ממשפחות ההרוגים, וביקש לבחון באופן בלתי פורמאלי אפשרות לפיה עדי ראיה שפטיהם מצויים בידי, ימסרו את הודעותיהם בכפוף לחיסיון שיינתן להם מפני העמדתם לדין בגין מעורבותם בעבירות שונות של הפרת סדר וידיוי אבנים באותן התרחשויות. יצוין, כי פנייתו של עו"ד ג'בארין באה לאחר פגישה שהתקיימה בין היועץ המשפטי לממשלה לבין ועדת המעקב של ערביי ישראל, בה נטל חלק גם עו"ד ג'בארין עצמו. באותה פגישה השתתף אף מנהל מח"ש דאז, ובה חזר היועץ המשפטי לממשלה וביקש את שיתוף הפעולה הדרוש מאוכלוסיית ערביי ישראל.

בעקבות פנייתו של עו"ד ג'בארין, פנה מנהל מח"ש דאז, אל פרקליטת המדינה דאז, והציע, כי לנוכח החשיבות שבניהול החקירות, תישקל האפשרות של מתן חיסיון כאמור לעדים, אשר מחד - יש בידיהם מידע מהותי שיוכל לתרום לביסוס ראיות לביצוען של עבירות פליליות חמורות ע"י שוטרים, ומאידך - עדים אלה מעורבים בעבירות שאינן חמורות, כגון התקהלויות אסורות או התפרעויות.

פרקליטת המדינה אישרה עקרונית את הצעתו של מנהל מח"ש דאז, ובהתאם, פנה ראש צוות צפון במח"ש דאז, לעו"ד ג'בארין, על מנת לקבל את שיתוף הפעולה הנדרש [העתק הפנייה מצ"ב כנספת ג']. פניה זו נותרה בלא מענה עד עצם היום הזה.

בתאריך 29.1.01, פנה מנהל מח"ש דאז לאגודה לזכויות האזרח בישראל, לאגודה הערבית לזכויות האדם ולארגון "עדאלה" – המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל, וביקש פעם נוספת כי יעבירו למח"ש כל חומר שעשוי לסייע בחקירת האירועים [העתק מכתבו של מנהל מח"ש דאז מצ"ב כנספת ד']. פניה זו נשלחה לאחר ששלושת הארגונים הנ"ל פרסמו דוח בשם "ימים נוראים" אודות אירועי אוקטובר 2000, ממנו עלה, לכאורה, כי בידיהם מצוי חומר העשוי לסייע בחקירת האירועים ע"י מח"ש. גם פניה זו לא נענתה כלל.

במצב המתואר לעיל, בלא תשתית ראייתית מינימאלית, בהיעדר אפשרות לקדם את החקירות בדרך כלשהי, לנוכח היעדר שיתוף הפעולה הדרוש והיעדר ממצאים חיוניים מזירות ההתרחשות, מצאה עצמה מח"ש בסיטואציה שאינה מאפשרת את ניהול החקירות באופן המקצועי הראוי.

בתאריך 8.11.00, החליטה ממשלת ישראל על מינוי ועדת חקירה לפי חוק ועדות חקירה, תשכ"ט-1968 (להלן: "חוק ועדות חקירה"), לצורך חקירת אירועי אוקטובר. בחודשים שלאחר הקמת ועדת החקירה הממלכתית (להלן: "ועדת אור"), נדונה שוב הסוגיה של ניהול החקירות הנוגעות לאירועי אוקטובר 2000, תוך התמקדות בשאלה האם ראוי שמח"ש תנהל את חקירותיה באותם נושאים שועדת החקירה הממלכתית עתידה לדון בהם, ובמקביל לעבודתה של ועדה זו.

ביום 9.5.01, התקיים דיון בסוגיה זו בראשות פרקליטת המדינה, נציגי מח"ש וגורמי פרקליטות נוספים. בדיון זה הועלו הקשיים המעשיים שבניהול חקירות מח"ש בכל הקשור לאירועי אוקטובר 2000, וההשלכות האפשריות של ניהול חקירה פלילית בעניין שנדון במקביל ע"י ועדת חקירה ממלכתית. בפרט אמורים הדברים ביחס לפגיעה האפשרית בשיתוף פעולה של עדים חיוניים עם ועדת החקירה הממלכתית בשל חששם מחקירת מח"ש.

על רקע הקשיים המתוארים, נשקלו האינטרסים השונים הרלוונטיים, ובפרט – משמעותה של החלטת הממשלה בדבר הקמת ועדת החקירה הממלכתית. החלטה זו, נושאת עימה משמעות ערכית וציבורית רחבה ביותר, לאמור, כי נבחרו הציבור סבורים כי הנושא בעל חשיבות ציבורית חיונית, עד כי, שעל מנת לבררו יש לנקוט באמצעים הקיצוניים ביותר (אמצעים המוקנים לוועדת חקירה ממלכתית, ואינם מוקנים לרשות חוקרת אחרת, כגון מח"ש) כדי להגיע לחקר האמת. על כן, האינטרס הציבורי לקיים חקירה באמצעות ועדת חקירה ממלכתית, מחייב שלא לנהל במקביל פעולות חקירה "רגילות", העולות לגרום לקשיים בעבודת ועדת החקירה הממלכתית או לפגוע בה, ומכאן ההחלטה שנתקבלה ע"י פרקליטת המדינה דאז, ובידיעת היועץ המשפטי לממשלה דאז, שלא לנהל את חקירות מח"ש במקביל לעבודתה של ועדת אור [מצ"ב העתק מכתבה של פרקליטת המדינה אל היועץ המשפטי לממשלה, בעניין זה, כנספח ה'].

אמנם, כמצוין במכתבה של פרקליטת המדינה [כנספח ה'], החלטה זו נתקבלה כעמדת ביניים בלבד שראויה להישקל שוב בהמשך, אולם ככל שהתארכה עבודתה של ועדת החקירה הממלכתית ונשלחו אזהרות מטעמה וכן ככל שנצבר חומר רב יותר, היה ברור כי מתחייבת המתנה למסקנותיה של ועדת אור בטרם תישקל שוב האפשרות לקיום חקירה ע"י מח"ש.

עם פרסום מסקנותיה של ועדת אור, בחודש ספטמבר 2003, ובהתאם להנחיית היועץ המשפטי לממשלה דאז ופרקליטת המדינה, החלה מח"ש להיערך ליישום ההמלצות, ככל שהדברים אמורים לגבי 13 המקרים שועדת אור המליצה שייחקרו ע"י מח"ש. סמוך לאחר פרסום המסקנות, פנה מנהל מח"ש, ליו"ר הועדה כבי השופט תיאודור אור, בבקשה לקבל את חומר החקירה שנאסף במהלך עבודת הועדה, ובאישורו הועבר החומר למח"ש כעבור מספר ימים.

לצורך חקירת האירועים האמורים, הוקם צוות שעסק במשך מספר חודשים בתהליך מורכב של מיון חומר החקירה הרב, בחינתו וגיבוש המלצות ביחס לניהול החקירות בכל אחד מהמקרים הרלוונטיים (להלן: "הצוות"). כאן המקום לשוב ולהדגיש את היקפו החריג של חומר החקירה שעמד בפנינו: פרוטוקול ועדת החקירה הממלכתית מתפרש על כ – 16,000 עמודים; בפני הועדה נשמעו למעלה מ – 430 עדויות; אוספי החומר מטעם הועדה גבו כ – 500 הודעות; והועדה קיבלה למעלה מ – 4,200 מוצגים. בחינתו של חומר חקירה כה רב, מיונו וגיבושו לכדי מלאכת חקירה סדורה, וביצוען של החקירות בנסיבות שכאלה, הינן

משימות מורכבות ביותר (בשים לב גם לצורך להמשיך ולשאת כל העת במטלות השוטפות עליהן אמונה מח"ש).

בעקבות עבודתו של הצוות, החלו חוקרי מח"ש בחקירת האירועים הכלולים בהמלצות ועדת אור.

באשר לחקירות הספציפיות עצמן, ראוי להדגיש כי המדובר היה בתהליך ממושך ומורכב, הן מהבחינה המשפטית והן מהבחינה המעשית של ניהול החקירות, בחלוף פרק זמן כה ממושך. חקירות אלה, היו שונות מהותית מחקירות רגילות אחרות, וניהולן עורר קשיים לא מבוטלים: האירועים התרחשו לפני זמן רב; בנסיבות העניין לא ניתן היה להגיע למרבית ממצאי הזירה; וחלק מחומר החקירה כבר נחשף בפני נחקרים פוטנציאליים במהלך עבודת ועדת אור. בנוסף, לאור הקשיים האמורים וכצעד שהיה בו כדי לקדם באופן משמעותי את החקירה, פנינו בבקשה לבני משפחות ההרוגים - הן בפניה ישירה והן באמצעות הגשת בקשה בעניין לבית המשפט - להוצאת גופות יקריהם מהקבר, זאת לצורך ביצוע נתיחת הגופות והוצאת קליעי הירי מהם, לשם השוואתם לכלי הנשק שנשאו השוטרים המעורבים באירועים השונים. דא עקא, שבני המשפחה סירבו לבקשה האמורה ובכך סתמו את הגולל על האפשרות להגיע לממצא בתיקים בהם ביצוע נתיחת הגופה היה חיוני.

חלק מהמנוחים נהרגו כתוצאה מירי קליעי גומי, אשר נורו על ידי השוטרים במהלך האירועים. בירי מסוג זה לא ניתן לערוך בדיקת השוואה בין הקליע לנשק ממנו נורה. לפיכך ישנו קושי רב באיתור השוטר היורה. בנוסף, שוטרים רבים, אשר נטלו חלק באירועים, ביצעו ירי של קליעי גומי, לצורך פיזור הפרות הסדר, עובדה שיצרה קושי נוסף בניסיונות לאתר את השוטר היורה. יודגש, שבמסגרת חקירת מח"ש, לא דנו בסוגיה של הצדקת השימוש בירי גומי, לצורך פיזור הפגנות, כפי שדנה בכך ועדת אור, שכן על פי הנהלים שהיו תקפים במהלך אירועי אוקטובר, ניתן היה להשתמש באמצעי זה, בכפוף לתנאים מסוימים, כפי שיפורט בהמשך. ממילא, ברור שסוגיה זו לא אמורה לעמוד לבדיקה במסגרת חקירה פלילית.

מעבר לקשיים שפורטו לעיל, הייתה קיימת גם מגבלה בשימוש הראייתי שניתן לעשות בחומר החקירה של ועדת חקירה ממלכתית. כידוע, לפי סעיף 14 לחוק ועדות חקירה, חומר שנאסף במסגרת חקירת ועדת חקירה, אינו יכול לשמש כעדות במשפט פלילי (אלא בשל משפט בגין אותה עדות). לשם כך, כחלק מפעולות החקירה, הוחלט לבקש הסכמתם של המעורבים, שמסרו עדויות בפני אוספי החומר של הועדה ובפני הועדה, לעשות שימוש, במסגרת חקירת מח"ש, בחומר חקירה זה. אמנם רוב המעורבים, אשר נדרשה הסכמתם בתיקים השונים שנחקרו, הסכימו לכך, אך מעורבים אחרים סירבו לעשות זאת.

ועדת אור, אשר החלה את עבודתה בסמוך למועד האירועים, השקיעה מאמצים רבים בחקירתם, במשך כ- 3 שנים. על אף מאמציה הרבים, במרבית המקרים, לא הגיעה ועדת אור לממצאים, באשר לזהות היורים שהביאו למותם של המנוחים באירועי אוקטובר.

עוד נציין, כי ועדת אור העבירה את כל שלושה עשר האירועים הנדונים לחקירת מח"ש, כמקשה אחת, על אף שבחלק מהמקרים היה ברור כבר ממצאי הועדה - אשר, כאמור, בחנה את האירועים בצורה מעמיקה ויסודית ועשתה כל מאמץ על מנת לאתר את האשמים באירועים השונים - כי הסיכוי להגיע לממצא, באשר לזהות היורה באותם מקרים, הינו אפסי.

יתר על כן, באחד מהמקרים, העבירה הועדה לחקירת מח"ש אירוע, בו עלה ממסקנות הועדה כי קיימת סבירות גבוהה שהמדובר באירוע דקירה, שכלל אינו נוגע לירי או לפעילות אחרת של כוחות הביטחון.

בחלק מהאירועים, הגענו לממצאים, השונים מהממצאים אותם קבעה ועדת אור, וזאת, בין היתר, בשל חקירה של מעורבים נוספים, אשר לא נחקרו על ידי ועדת אור. מעורבים אלו לא פעלו במעגל הקרוב לזירת האירוע, ולמרות זאת סברנו שיש הכרח לחקורם, שכן לא ניתן לשלול, מבחינת טווח הירי, שהמנוחים נהרגו כתוצאה מירי שבוצע על ידם, עת פעלו במרחק מה מהזירה. לעומת זאת, במקרים אחרים סברנו, כי אין מקום להעמיק בחקירה, מאחר שלדעתנו לא היה סיכוי להגיע לממצאים נוספים, מעבר לממצאים אותם קבעה ועדת אור, וזאת בעיקר בשל חלוף הזמן.

יצוין, כי חקירתנו עסקה אך ורק בהיבט הפלילי של אירועי אוקטובר, ועל כך מבוססות המסקנות שיפורטו להלן, זאת בניגוד לוועדת אור, שעסקה בחקירת האירועים הן בהיבט הפלילי והן בהיבט של מוכנות המשטרה לאירועים והתנהלות המשטרה במהלכם.

להלן תיאור השתלשלות האירועים השונים, סקירת הראיות וניתוחם, עמדת ועדת אור באשר לכל אירוע, והמסקנות שגובשו על ידנו.

א. אירוע מותו של המנוח ראמי גרה בכפר ג'ת, ביום 1.10.00

רקע

בתאריך 1.10.00, התרחשו אירועי הפרות סדר בכפר ג'ת. אירועים אלה כללו ידוויי אבנים, בין היתר, באמצעות קלע דוד, וכן גלגול צמיגים בוערים לעבר השוטרים. במהלך עימותים אלו, נפגע המנוח רמי גרה (להלן: "המנוח") בראשו מירי כדור גומי. מאוחר יותר נפטר המנוח בבית החולים.

עובדות המקרה

בתאריך 1.10.00, בסמוך לשעה 15:00, הוזעק לכפר ג'ת כוח של משמר הגבול, שטיפל באירועים בבקעה אל גרבייה, זאת בעקבות דיווח כי במקום נזרקות אבנים ומובערים צמיגים. הכוח, בפיקודו של סעיד אבו ריש (להלן: "אבו ריש"), כלל שלושה צוותים בשלושה ג'יפים (להלן: "הכוח"). כאשר הגיעו לג'ת, נעצרו הג'יפים בצומת ממנו יוצא כביש הגישה לכפר ג'ת. למקום הגיע כוח נוסף של מג"ב (להלן: "פלוגת המתקנים"), אשר מוקם בצומת הכניסה לכפר ולאורך שדרת הדקלים הסמוכים לו (להלן: "שדרת הדקלים").

הכוח נתקל בחסימת כביש הגישה לכפר, באמצעות צמיגים בוערים וכן ביידוי אבנים על ידי מפגינים. לצורך טיפול במתפרעים והרתעתם, שלח אבו ריש חוליה עם שלושה לוחמים שיתקרבו בהסתר לעבר המפגינים, ויעצרו אחד מהם. טרם ביצוע המעצר, נחשפה החוליה והמתפרעים זרקו על אנשיה צמיגים בוערים. החוליה הונחתה לסגת. צוותים אחרים בתוך ג'יפים הונחו להתקרב, כדי לטפל בהפרות הסדר, ואלו ירו גלילי גומי כדי לפזר את המתפרעים.

אבו ריש החליט לשלוח שני שוטרים - ראשד מורשד (להלן: "ראשד") ואלכסנדר שבצינסקי (להלן: "שבצינסקי") - להתקרב בהסתר, למקום בו התרכזו המתפרעים, על מנת להרחיקם. השניים הגיעו למתחם בו מצויה פנצ'ריה [ג]¹ (להלן: "הפנצ'ריה"), הנמצא מספר מטרים מתחת לתחנת דלק (להלן: "תחנת הדלק"). בשלב זה המתפרעים היו הן בתחנת הדלק [ב], והן בצומת המרכזי על כביש הגישה לכפר (להלן: "הצומת"). ראשד ביצע ירי גומי לעבר המתפרעים, ומיד לאחר מכן נסוגו שני השוטרים חזרה אל האזור בו היה ממוקם יתר הכוח.

בסמוך לנסיגתם של שני השוטרים, נפגע המנוח מירי של שוטרים שהיו באזור. מיד לאחר מכן, יצא רכב אשר פינה את המנוח, שמאוחר יותר מת מפצעיו. בבדיקה הוברר כי המנוח נפגע מכדור גומי בעינו, וכתוצאה מכך מת.

בבואנו לבחון אירוע זה, עלינו לברר, תחילה, במישור העובדתי, את זהותו של היורה ומיקומו ביחס למנוח, וכן את נסיבות ביצוע הירי. לאחר בירור זה, יהא עלינו לבחון, במישור המשפטי, האם הירי, בנסיבות האמורות, היה כדין, היינו האם בוצע על פי חוק ובהתאם לנהלים המשטורתיים. כפי שיפורט להלן, הנוהל בעניין ירי של קליעי גומי לעבר מפירי סדר קובע, כי שוטר רשאי לירות ירי של קליעי גומי אל עבר מפירי

¹ סימוני האותיות שמופיעים ליד מקומות ההתרחשות השונים, באזור כפר ג'ת, מותאמים לתרשים המצ"ב כנספח ו' (צולם מפרק הנספחים של דו"ח ועדת אור).

הסדר, רק כאשר המרחק בינו לבין מפר הסדר הינו מעל 40 מטר, שכן ירי של קליעי גומי במרחק של מתחת ל-40 מטר, עלול לגרום להרג.

המצב העובדתי

השאלות העובדתיות להן אנו נדרשים:

1. זהות היורה.
2. מיקומו של המנוח בעת שנפגע.
3. מיקומו של היורה בעת ביצוע הירי מנשקו, ביחס למנוח.

1. זהות היורה

ראשד אישר, כי הגיע למקום האירוע בהנחיית מפקדו, אבו ריש, כאשר הוא נושא נשק שעליו מותקן התקן לירי כדורי גומי (להלן: "רומה"), וזאת על מנת לנסות להשליט סדר בקרב המתפרעים. כמו כן, אישר ראשד, כי ירה לעבר פלג גופם התחתון של המפגינים שהיו על הכביש ובתחנת הדלק. יחד עמו היה שבצינסקי, שכלל לא ירה במהלך האירוע. יוצא אפוא, שככל שמדובר בכוח ששלח אבו ריש, הרי שהשוטר היחיד שירה כדורי גומי לעבר מקומו המשוער של המנוח, כפי שיפורט להלן, בסמוך לזמן פגיעתו של המנוח, היה ראשד.

1.1 קיומם של כוחות נוספים, מיקומם ועיתוי ביצוע הירי על ידם

על פי עדותו של ראשד בפני אוספי החומר של הועדה, הוא ראה שהיו שני רומים בגיפים של השוטרים מפלוגת המתקנים שהיו איתם בצומת. בעדותו הראשונה בפני הועדה ציין ראשד, כי היו שני רומים אצל המתגברים מפלוגת המתקנים, וכן כי ירה יחד עם אבו ריש. בעדות השניה בפני הועדה, חזר על קיומם של שני רומים נוספים אצל הצוות הנוסף (פלוגת המתקנים). בעדויותיו במח"ש, ציין כי בגיף התגבור היו שני רומים, וכי בוצע ירי גומי נוסף.

מעדותו של אבי בר, שהינו שוטר מהכוח של אבו ריש (להלן: "אבי בר"), בפני הועדה, עולה כי היו שלושה רומים – אחד בידי ראשד ושניים נוספים בידי הכוח שעמד בצומת הכניסה לכפר (פלוגת המתקנים). אבי בר לא שולל אפשרות שהמנוח נהרג מכדור של מישהו אחר.

מעדותו של אבו-ריש בפני אוספי החומר של הועדה, עולה כי לכוח של פלוגת המתקנים היה רומה נוסף שירה כדורי גומי לעבר המפגינים, זאת אחרי שאלה גלגלו לעברם צמיג, דבר שגרם לתחושת מצוקה בקרב השוטרים שבמקום. גם בעדותו השניה בפני הועדה טען כי צוות המתקנים גם ירה גומי.

מעדותו של אלעד עזרן, שהינו שוטר מהכוח של אבו ריש, עולה כי ראה את אבו ריש ושוטר מפלוגת המתקנים יורים, במהלך האירוע, וכי לא ראה את ראשד יורה.

1.2 התכנות גרימת המוות מירי אחר

אבי בר, בעדותו הראשונה בפני אוספי החומר של הועדה, קשר בין הירי של ראשד לבין נפילה של מישהו על הקרקע ופינוי המנוח. בשלב זה לא נשאל, ואף לא התייחס, לקיומם של כוחות נוספים עם כדורי גומי.

בעדותו השלישית בועדה, כאשר נשאל מפורשות לביצוע ירי על ידי כוחות אחרים, לא שלל אפשרות שהמנוח נפגע מירי שבוצע ע"י שוטר מפלוגת המתקנים.

אין מחלוקת, כי ראשד ביצע ירי של קליעי גומי, וכי היה ממוקם במעגל הקרוב למוקד האירועים וההתפרעויות, וכך גם למקום בו נפגע המנוח (בין אם בתוך תחנת הדלק ובין אם באזור הצומת). לעומת זאת, פלוגת המתקנים, שאפשר שביצעה ירי גומי לעבר המתפרעים, הייתה ממוקמת בצומת הכניסה לכפר, אשר נמצא במרחק של כ-90 מטר ממקום פגיעתו המשוער של המנוח, כפי שיפורט להלן. כמו כן, מחומר החקירה עולה, כי חלק משוטרי פלוגת המתקנים נעו, במהלך האירוע הנדון, מערבה, לאורך שדרת הדקלים, וע"פ חלק מהעדויות, הגיעו אף עד מרחק של כ-50 מטר ממקום פגיעתו המשוער של המנוח, כפי שיפורט להלן.

באשר לייטכנות פגיעה קטלנית, כתוצאה מירי גומי מטווח רחוק, הרי שמעדותו של פרופ' היס עולה, כי אמנם ירי של כדורי גומי בטווח של מעל 60 מטר אינו אפקטיבי, אולם כאשר מדובר בפגיעה ברקמות רכות (ועין היא בהחלט רקמה רכה יותר), גם פגיעה מטווחים גדולים יותר עלולה להיות אפקטיבית. לפי הערכה זו, קיימת אפשרות, גם אם בסבירות נמוכה יותר, שגם ירי מרוחק יכול היה לפגוע במנוח ולגרור למותו (שהרי המוות נגרם, כאמור, מחדירת קליע גומי לעינו של המנוח).

משכך הם פני הדברים, לא ניתן למעשה לשלול את האפשרות, לפיה הירי הקטלני שפגע במנוח נורה ע"י שוטר מפלוגת המתקנים, וזאת אף אם שוטר זה עמד בטווח של בין 50-80 מטר ביחס למיקום פגיעתו של המנוח.

2. מיקומו של המנוח

ראיות הנוגעות למקום בו נפגע המנוח התקבלו מעדויות תושבי הכפר, שהיו, לטענתם, יחד עם המנוח, ומעדות השוטר אבי בר, שראה, לטענתו, את נפילת המנוח ופינויו.

מחלק מתושבי הכפר שהיו במקום נגבו תצהירים וחלקם אף מסרו עדויות בפני ועדת אור. במסגרת חקירת מח"ש נגבו עדויות מהנוכחים, הן כאלו שהעידו בפני הועדה והן נוספים. כל העדים תושבי הכפר ממקמים את המנוח, בעת הפגיעה בו, מאחורי החומה בתוך מתחם תחנת הדלק. חלקם מציינים, כי היה בחלק של החומה הקרוב יותר לצומת.

על פי גרסת אבי בר, כפי שנמסרה בפני הועדה בעדותו הראשונה, המנוח נפגע בסמוך לחומה אך בכביש. בחקירתו השנייה בפני הועדה ציין, כי המנוח נפל באמצע הכביש באזור הצומת. בביקור בזירה, יחד עם חוקרי מח"ש, הצביע על מרכז הכביש כמקום בו נפגע המנוח.

בשאלה עובדתית זו, שהנה כאמור מכרעת לניתוח האירוע ולניתוח טווח הירי, עומדות גרסאותיהם של תושבי הכפר אל מול גרסתו של אבי בר. גרסתו של אבי בר לגבי מיקום המנוח שוללת את טענת תושבי הכפר, לפיה המנוח נפגע בעת ששהה במתחם תחנת הדלק. גרסה זו של אבי בר, כפי שיפורט להלן, "מרחיקה" את המנוח ממיקומו של ראשד בעת הירי. מנגד, גרסאותיהם של תושבי הכפר, אשר ממקמים את המנוח במתחם תחנת הדלק, "מקצרות" את המרחק שבין ראשד לבין המנוח, כפי שיפורט להלן.

במצב דברים זה, סברנו, כי קיים קושי לקבוע, ברמת הוודאות הנדרשת במשפט הפלילי, את מיקומו של המנוח בעת שנפגע מקליע הגומי. נוסף ונדגיש, כי בנוסף לאמור לעיל, יש קושי ליתן משקל מכריע לאיזו מן הגרסאות השונות, וזאת לאור העובדה שהעדים השונים חוו אירוע מסעיר, אלים במיוחד ודינאמי, ועל כן לא ניתן לשלול את הטענה, כי אין למעשה יכולת של ממש להסתמך על עדויות אלה, לצורך קביעת המיקום המדויק של המנוח.

3. מיקומו של היורה בעת ביצוע הירי מנשקו, ביחס למנוח.

ראשד עצמו התייחס לנקודה זו בכמה הזדמנויות. בעדותו הראשונה בפני אוספי החומר ציין, כי ביצע את הירי בעת שנסוג מהפנצ'ריה. לטענתו, כשהגיע לדקל הראשון, ירה לעבר המפגינים שהיו על הכביש, באזור הצומת. בעדותו הראשונה בועדה, ציין, כי תוך כדי ירידה מהפנצ'ריה למטה, כשהיה ממוקם ליד המשאית שחנתה במקום (להלן: "המשאית"), ירה גומי לעבר פלג גוף תחתון. אליבא דגרסתו, בעת הנסיגה, הוא זיהה מפגינים על הכביש וירה הן לכיוון הכביש והן לתחנת הדלק. בעדותו השנייה בפני הועדה, ציין, כי ירה כדור גומי אחד לעבר תחנת הדלק, בזמן שהיה ליד המשאית, לאחר שהתרחק קמעא מהפנצ'ריה. בעדותו הראשונה במח"ש, ציין כי ירה שני כדורי גומי לכיוון הכביש, לפלג הגוף התחתון. בעדותו השנייה במח"ש, ציין כי ירה בעת שהיה מאחורי המשאית, כ- 70 מטר מהמפגינים.

אבי בר, בעדותו בפני אוספי החומר של הועדה, ציין כי ראשד ירה מפנצ'ריה. בעדותו הראשונה בפני הועדה, חזר ואישר את גרסתו, לפיה ראשד ירה כשהיה ליד הפנצ'ריה, ליד דלת אדומה (להלן: "הדלת האדומה") [ג]. בעדותו השנייה בפני הועדה, חזר על כך שראשד עמד בעת הירי ליד הפנצ'ריה, ליד הדלת האדומה, בקצה הסככה של הפנצ'ריה, מאחורי מחסה כלשהו. בעדות זו ציין, כי ראשד ירה לכיוון אמצע הכביש, וכי לא היה יכול להיות לראשד קשר עין עם תחנת הדלק מהמקום בו ירה. בעדותו במח"ש, ציין אבי בר כי ראשד היה ליד הפנצ'ריה בכריעה, וירה לכיוון למעלה, לעבר מרכז הכביש, לאזור הצומת, מול תחנת הדלק. בביקור במקום של עד זה, יחד עם חוקרי מח"ש, נמדד המרחק בין מיקומו של ראשד בעת ביצוע הירי לבין מיקום המנוח – לפי גרסת העד – ומדובר היה במרחק של כ-47 מטר.

מעדות תושב הכפר, אוסאמה ג'רה, עולה כי "באו שני שוטרי מג"ב מכיוון הפנצ'ריה ובמקום לירות לכיוון הילדים ירו לעברנו לכיוון הגדר, ואז המנוח נפצע בעין ונפל... השוטרים שירו הסתתרו".

מעדויות אלו ניתן להניח, כי מיקומו של ראשד בעת ביצוע הירי היה באזור הפנצ'ריה, במיקום מסוים עליו קשה להצביע במדויק. הועדה התבססה במסקנותיה לגבי טווח הירי, על כך שראשד עמד דווקא ליד הדלת האדומה, ומכך אף גזרה, בין היתר, את המרחק שבין ראשד לבין המנוח בעת ביצוע הירי. ברם, מהעדויות, כפי שפורטו לעיל, ספק בעינינו אם ניתן לקבוע ברמת ודאות כלשהי את המיקום המדויק של ראשד בעת ביצוע הירי. יש לזכור, כי האירוע היה דינאמי. לפיכך יתכן, כי בשלב מסוים עמד ראשד גם ליד הדלת האדומה, אולם לא ניתן, לדעתנו, להכריע ברמת הוודאות הנדרשת, אם דווקא בנקודה זו ביצע את הירי **הקטלני**, וזאת אף אם ניתן היה להוכיח, שגם בנקודה זו בוצע ירי. דהיינו, לא ניתן לשלול את האפשרות שראשד ביצע ירי הן כששהה ליד הדלת האדומה, והן בעת שנסוג מהפנצ'ריה, מאזור המשאית.

4. ניתוח המשמעות – המרחק בין ראשד לבין המנוח

מהאמור לעיל מסתבר, כי קיים קושי לקבוע, באופן חד משמעי – ברמת הוודאות הנדרשת במשפט פלילי – מה היה המרחק שבין ראשד לבין המנוח בעת ביצוע הירי.

אם תתקבל מסקנת ועדת אור, לפיה ראשד עמד במתחם הפנצ'ריה, ואילו המנוח שהה באזור תחנת הדלק, כי אז המרחק בין השניים היה כ- 15 מטר. אם תתקבל גרסתו של אבי בר, כפי שסומנה על ידו בעת הביקור במקום, יחד עם חוקרי מח"ש, לפיה ראשד עמד במתחם הפנצ'ריה, ואילו המנוח שהה באזור הצומת, כי אז המרחק בין השניים היה כ- 47 מטר. בנוסף, אם תתקבל הטענה כי הירי בוצע ע"י ראשד, תוך שזה נסוג מאזור הפנצ'ריה, כי אז לא ניתן למעשה לקבוע במדויק את המרחק בין השניים, שכן קשה עד מאוד לקבוע מקום מדויק בו שהה ראשד בעת הירי. לפי גישה זו, לא ניתן יהיה לשלול טענה אפשרית של ראשד, לפיה הירי בוצע אל מרחק שאינו נופל מ-40 מטר מהאזור בו שהה המנוח, וזאת גם אם תתקבל גרסתו הראשונית של אבי בר, לפיה המנוח שהה על הכביש, בצמוד למתחם תחנת הדלק.

זאת ועוד, גם אם ייקבע שראשד ביצע ירי במרחק הנופל במעט מ- 40 מטר, עדיין לא ניתן לקבוע ברמת הוודאות הנדרשת בפלילים, שהירי בוצע על ידו שלא כדין, זאת מאחר שאין באפשרותו של שוטר מן היישוב, לאמוד טווחים בצורה מדויקת, כאשר הוא מבצע ירי, תוך שהוא נמצא במצב דינאמי ומלחיץ במיוחד, בסיטואציה של יידוי אבנים מסיבי וגלגול צמיגים בוערים - כפי המצב בו היה ראשד נתון.

5. סיכום ביניים

מהאמור לעיל, נראה כי אכן קיימת אפשרות סבירה שהמנוח נפגע כתוצאה מירי של ראשד, אשר עמד במרחק של בין 15-47 מטר, ואף יותר, ממקום נפילתו של המנוח. אולם לא ניתן לשלול ברמת הוודאות הנדרשת בפלילים, כי הירי, אשר גרם למותו של המנוח, בוצע על ידי שוטר מפלוגת המתקנים, אשר היו ממוקמים בטווח של 90 מטר ממקום נפילתו של המנוח, כאשר חלקם נעו לאורך שדרת הדקלים, ואף הגיעו עד למרחק של כ-50 מטר ממקום נפילתו של המנוח.

המצב המשפטי

לאחר שהגענו למסקנה כי קיימת אפשרות סבירה שהמנוח נורה ונהרג כתוצאה מירי של ראשד, עלינו לבחון האם הירי בוצע כדין.

הנוהל המשטרתי, בעניין הטיפול המשטרתי בהפרות סדר והפגנות – נוהל מס' 90.221.012, אשר היה תקף במועד נשוא האירוע הנדון, קבע מספר תנאים מצטברים לשימוש בירי בכדורי/גלילוני גומי לעבר מפירי סדר:

- (א) חשש ממשי לפגיעה בחיי האדם.
- (ב) אין באמצעים הפחותים בחומרתם כדי למנוע את הסכנה לשלום הציבור.
- (ג) השימוש באמצעי זה אינו מסכן אנשים תמימים.
- (ד) הפעלת האמצעי תעשה אך ורק ע"י מי שעבר הכשרה מתאימה בנושא זה.
- (ה) ההפעלה תעשה בהתאם לכללי הבטיחות.

(1) טווח הירי של כדורי/גלילוני גומי המינימלי הינו 40 מטר. חל איסור חמור לירות בטווח שמתחת ל-40 מטר. ירי מתחת לטווח זה עלול לגרום להרג.

...

(3) אין לירות לטווח שמעבר ל- 60 מטר בשל חוסר יעילות של האמצעי מעבר לטווח זה.

(4) אין לכוון לעבר ראשו של המתפרע.

...

(6) נקודת הכינון הינה פלג גוף תחתון.....

לאחר שפרטנו את התנאים המצברים הדרושים לצורך שימוש בירי גומי אל עבר מפירי סדר, נבחן האם תנאים אלו התקיימו בענייננו.

א. חשש ממשי לפגיעה בחיי אדם

ממספר עדויות עולה, כי במקום האירוע היו אירועים של הפרות סדר. התיאורים נעים בין זריקות אבנים ושריפת צמיגים (עדויות של תושבי הכפר), לבין תיאורים של גלגול צמיגים בוערים ושימוש בקלע דוד. אחד מתושבי הכפר אף ציין בחקירתו במשטרה, כי המנוח זרק אבנים על גיפים ועל חיילים. לתיאורים אלו מצטרפות עדויות אנשי הצוות עצמם, שמתארים המון מוסת של מאות מפגינים משליך אבנים, כשמולו כוח משטרה מצומצם.

מהאמור עולה, כי ציבור המפגינים, אשר פעל בדרך אלימה ביותר, כמפורט לעיל, ובכללו גם המנוח שיידה אבנים לעבר השוטרים, סיכן בכך את שלום השוטרים, ועל כן קמה להם הסמכות לבצע ירי גומי לעברו, וזאת בכפוף לתנאים שידונו להלן.

ב. הטווח בו בוצע הירי

לאחר שהגענו למסקנה, כי קמה לשוטרים הסמכות לבצע ירי גומי לעבר המנוח, עלינו לבחון האם ירי זה בוצע על פי הטווח המותר שנקבע בנוהל המשטרה. כאמור לעיל, יש לבצע ירי גומי, כאשר היורה עומד במרחק של מעל 40 מטר מהמטרה לעברה הוא מכוון, וזאת משום שירי ממרחק נמוך מ-40 מטר עלול לגרום לפגיעה קטלנית. לצורך קביעת המרחק בין היורה – ראשד – לבין המנוח שנפגע כתוצאה מהירי, עלינו לברר את מיקום נפילת המנוח ואת מיקומו של ראשד בעת ביצוע הירי.

מיקום נפילת המנוח – כמפורט לעיל, עדויות חבריו של המנוח הן המצביעות על נפילה בתוך מתחם תחנת הדלק, בעוד עדותו של העד אבי בר ממקמת את המנוח בעת הנפילה דווקא במרכז הכביש, באזור הצומת. נקודה זו משמעותית ביותר לניתוח האירוע, שכן היא משפיעה בצורה משמעותית על טווח הירי. אם אכן עמד המנוח במרכז הכביש, כפי שציין אבי בר, הרי שאף אם ראשד עמד ליד הדלת האדומה בעת שירה - וספק אם ניתן להוכיח זאת במידת הוודאות הנדרשת במשפט הפלילי - המרחק בינו לבין המנוח היה כ-40 מטרים. כאמור לעיל, אין בידינו להעדיף דווקא את גרסת חבריו של המנוח על פני גרסתו של אבי בר בנוגע למיקום המנוח, ועל כן די בנקודה זו כדי לעורר ספק ביחס להתגבשותה של עבירה פלילית בביצוע הירי.

מיקומו של ראשד בעת ביצוע הירי - ממכלול העובדות, כפי שפורטו בחלק העובדתי, עולה כי אכן היה שלב בו עמד ראשד ליד הדלת האדומה, אולם מדובר על אירוע דינאמי, במהלכו גם נסוג ראשד לאחור. לאור כל זאת, ספק בענייננו אם אכן ניתן לקבוע ברמת הוודאות הנדרשת, כי בעת הירי עמד ראשד בדיוק ליד הדלת

האדומה. גרסאותיו של ראשד, שהשתנו לאורך מסירת עדויותיו, עומדות לחובתו בנקודה זו, אולם עדיין אין די בכך כדי לקבוע כי הירי על ידו בוצע שלא כדין.

יוצא אפוא, שקיים ספק משמעותי הן לגבי מקום נפילת המנוח (מרכז הכביש באזור הצומת או מתחם תחנת הדלק) והן לגבי מיקומו של ראשד בעת ביצוע הירי. במצב דברים זה, לא ניתן לקבוע ברמת הוודאות הנדרשת בפלילים, כי ראשד ביצע את הירי אל עבר המנוח במרחק של למטה מ-40 מטר, היינו בטווח האסור.

באשר ליתר התנאים שדרושים לצורך ביצוע מותר של ירי גומי לעבר מפירי סדר, הרי שמחומר החקירה עולה, שהירי האמור בוצע אל עבר מפירי סדר שיידו אבנים וזיקוקים אל עבר השוטרים, ולא היה חשש, כי ירי זה יסכן אזרחים תמימים. כמו כן, לא היה ברשות השוטרים שפעלו, במהלך האירוע הנדון, אמצעים לירי גז, שהינם פחותים בחומרתם. בנוסף, לא ניתן לשלול את טענתו של ראשד, לפיה ביצע ירי גומי אל עבר פלג גופם התחתון של המפגינים שהיו על הכביש ובתחנת הדלק. יצוין, כי העובדה שהמנוח נפגע בעינו, אין בה כדי ללמד שהירי לעברו בוצע לעבר פלג גופו העליון, היינו שלא כדין, שכן כידוע ירי גומי אינו מדויק וגם ירי שמכוון לעבר פלג גוף תחתון, עלול לגרום לפגיעה בפלג גוף עליון.

עמדת ועדת אור

הועדה אימצה את עדויות המקומיים וקבעה, כי ראשד ירה גלילוני גומי לכיוון תחנת הדלק, הנמצאת מאחורי הפנצ'ריה, מרחק מטרים ספורים מראשד [ב]. ראשד ביצע ירי זה מאזור הפנצ'ריה [ג] לאזור תחנת הדלק, שם עמד המנוח, כאשר המרחק בין שתי נקודות אלו הוא כ-15 מטרים, דהיינו נמוך במידה רבה מן המרחק המזערי המותר לפי ההוראות לירי גומי, העומד, כאמור, על 40 מטר. כמו כן, קבעה הועדה כי לא הייתה כל הצדקה לירות גלילוני גומי לעברו של המנוח.

יצוין, כי ועדת אור קבעה שראשד הוא זה שירה לעבר המנוח, תוך שהיא מתעלמת מהאפשרות, כי המנוח נהרג מירי של שוטרי פלוגת המתקנים, שפעלו בסמוך לזירת האירוע, כפי שפורט לעיל. בנוסף לכך, מסקנותיה של ועדת אור, באשר למיקום הירורה, מתבססות, בין היתר, על עדותו של אבי בר. לעומת זאת, בקובעה את מסקנותיה, באשר למקום נפילת המנוח, היא מתבססת על עדויות המקומיים, תוך שהיא מתעלמת מעדותו של אבי בר לעניין זה.

החלטת מח"ש

לאור כל האמור לעיל, הגענו למסקנה כי קיימת אפשרות סבירה שראשד הוא זה שירה ירי גומי אל עבר המנוח, אשר כתוצאה ממנו נפגע ונהרג המנוח. ברם, לא ניתן לשלול, עת עסקינן במשפט פלילי, כי מותו של המנוח נגרם כתוצאה מירי של אחד משוטרי פלוגת המתקנים.

כמו כן, גם אם ניתן היה לקבוע שהירי בוצע ע"י ראשד, הרי שאנו הגענו לכלל מסקנה, שלא ניתן לקבוע ברמת הוודאות הנדרשת בפלילים, כי הירי בוצע שלא כדין, כפי שיפורט להלן. בנסיבות האירוע הנדון, כפי שפורטו לעיל, ירי גומי אל עבר המנוח, אשר נטל חלק בהתפרעויות, היה כדין: המנוח נטל חלק בהשלכות אבנים אל עבר אנשי המשטרה, ומשכך קמה לשוטרים הסמכות לבצע ירי לעברו, וזאת ע"פ הנהלים. עוד נציין, כי כלל לא ברור מהו הטווח, ממנו בוצע הירי, וממילא לא ניתן לקבוע ברמת הוודאות הנדרשת במשפט פלילי האם הירי בוצע על פי הנהלים (קרי במרחק של מעל או מתחת ל-40 מטר). לא ניתן גם

להסיק, כי הירי בוצע ממרחק קצר מ- 40 מטר, מעצם העובדה שהמנוח נפגע פגיעה קטלנית, וזאת בשל העובדה שפגיעה בעין, כפי שנפגע המנוח, יכולה להיגרם גם ממרחק של ירי העולה על 40 מטר. יתר על כן, גם אם ייקבע שהירי בוצע ממרחק הנופל במעט מ- 40 מטר, עדיין אין בכך כדי לגבש עבירה פלילית, שכן המדובר באירוע דינאמי, סוער ואלים בו אין באפשרותו של שוטר מן היישוב, ובכלל זה ראשד, לאמוד טווחים בצורה מדויקת.

לאור כל האמור, לא ניתן לקבוע ברמת הוודאות הנדרשת בפלילים את זהות היורה וכן לא ניתן לקבוע האם הירי בוצע שלא כדין.

אשר על כן, הוחלט לגנוז את התיק נגד ראשד מחוסר ראיות מספיקות.

ב. אירועי מותם של המנוחים אחמד איברהים ג'בארין ומוחמד אחמד

ג'בארין, באירועי אום אל-פחם, ביום 1.10.00

רקע

בתאריך 1.10.00, החלו עימותים קשים בין כוחות המשטרה לבין מפגינים ומתפרעים באזור אום אל פחם, אשר כללו ידוויי אבנים, השלכת בקבוקי תבערה אל עבר השוטרים, חסימת ציר ואדי עארה - כביש 65 (להלן: "הכביש") וגרימת נזק לרכוש ציבורי. כתוצאה מעימותים אלו, מצאו את מותם המנוחים אחמד איברהים ג'בארין (להלן: "המנוח אחמד") ומוחמד אחמד ג'בארין (להלן: "המנוח מוחמד"). המנוח אחמד נפגע מכדור גומי שחדר לעינו והמנוח מוחמד נפגע מכדור חי שחדר לעכוזו. כמו כן, כתוצאה מעימותים אלו, נפגעו מספר שוטרים.

עובדות המקרה

האירועים החלו בשעות הבוקר, כאשר חבורות של צעירים במספר גדל והולך ירדו לצומת אום אל-פחם (להלן: "הצומת") והחלו לידות אבנים לעבר כלי רכב חולפים ולעבר שלושה שוטרי משמר הגבול (להלן: "מג"ב"), שגעו לאורך הכביש. בעקבות זאת, עצרה המשטרה את התנועה בכביש ובמקום החלו עימותים קשים, בהם הותקפו כוחות המשטרה שהגיעו למקום ע"י מידי האבנים. השוטרים הגיבו בירי גז וגומי.

כאשר המהומות בצומת הסלימו, החליט ניצב משנה בנצי סאו (להלן: "סאו"), אשר היה בעת האירוע מפקד כוחות המשטרה באזור הצומת, לשלוח שוטרים מן הצומת לפאתי אום אל-פחם, למקום המכונה "הבית האדום" [ה].² הבית האדום נמצא על גבעה (להלן: "גבעת הבית האדום"), אשר מרוחקת כ-150 מטר מהכביש. החלטתו זו של בנצי סאו נבעה מיתרונה האסטרטגי של גבעה זו, המשקיפה על הכביש.

החל מהשעה 12:00, הגיעו לצומת הכוחות הבאים בסדר הבא: כוח של פלוגה מ"ד במג"ב בשלושה גייפים; קצין מבצעים של הפלוגה האמורה, רוני פארס (להלן: "פארס"), עם 6 שוטרים; מפקד פלוגה ז' במג"ב, איתן אזרק (להלן: "אזרק"), יחד עם 15-20 שוטרים; כוח של פלוגת ארז במג"ב עם כ-20 שוטרים; כוח של סיור מגב 6 (להלן: "סמ"ג") עם 12 שוטרים; יחידת סיור מיוחדת (להלן: "יס"מ") חוף עם 10 שוטרים. סה"כ עד השעה 13:00 נכחו בצומת כ-70 שוטרים.

את הכוחות בצומת, חילק סאו למספר קבוצות. כוח בן 20 שוטרים, נשלח לתפוס את הגבעה ליד עין איברהים. כוח בפיקוד פארס, שמנה 6 שוטרים, וכוח נוסף בפיקודו של אזרק, שמנה כ-15 שוטרים, עלו לגבעת הבית האדום ולבית האדום עצמו. סאו נשאר בצומת עם כ-30 שוטרים.

הכוח הראשון שעלה לכיוון הבית האדום היה הכוח של פארס. כוח זה הגיע לצומת שבילים שנמצא על יד הבית האדום (להלן: "צומת השבילים" [ד]), ושהה במקום כחצי שעה (כוח זה לא נכנס לתוך הבית האדום). כאשר הכוח של פארס היה במקום, לא היו באזור מתפרעים ולכן לא נזרקו אבנים לעבר הכוח.

² סימוני האותיות שמופיעים ליד מקומות ההתרחשות השונים, באזור הבית האדום והכניסה לאום אל-פחם, מותאמים לתרשים המצ"ב כנספח ז' (צולם מפרק הנספחים של דו"ח ועדת אור).

לאחר כ-20 דקות, הגיע לאזור הבית האדום הכוח בפיקודו של אזרק. כוח זה התפצל לשניים. אזרק התמקם בצומת השבילים, יחד עם הכוח של פארס, ואילו כוח נוסף, בפיקודו של אופיר שמול, שהיה תחת פיקודו של אזרק, (להלן: "שמול"), אשר מנה 3 שוטרים נוספים, התמקם בבית האדום עצמו. כ-10 דקות לאחר שהגיע הכוח של אזרק, עזב כוחו של פארס את המקום. הכוח של אזרק, להוציא הכוח של שמול, היו במקום בין השעות 12:00-14:00 לערך.

בשלב זה החל יידוי מסיבי של אבנים וחפצים שונים לעבר הכוח של אזרק. המתפרעים היו על גבעה צפונית לצומת השבילים, באזור החורשה, המסלעה ובחלק התחתון מתחת לשביל מצד מזרח. המתפרעים אשר נהדפו ע"י הכוח המשטרתי מאזור הצומת לעבר אזור הגבעה והחורשה, היו במרחק של 50-120 מטר מהכוח המשטרתי, והשליכו אבנים וברזלים לעברם. כתוצאה מכך, נפגעו חמישה שוטרים. בעקבות זאת, נתן אזרק הנחיה לירי גז לעבר המתפרעים. המתפרעים זרקו את טילי הגז חזרה לעבר השוטרים, ולפיכך נתן אזרק הנחיה לירי גלילוני גומי לעברם.

בעת שהייה באזור הבית האדום, דווח על שני מקרים, בהם היה שימוש בירי חי.

שוטר בשם סלע עמר (להלן: "עמר"), אשר היה עם הכוח של שמול בתוך הבית האדום, ירה שתי יריות של אש חיה באוויר, זאת לאחר שהבחין ביידוי בקבוק תבערה, לעבר קיר הבית האדום. הירי התבצע לאחר ששוטר בשם ניר יחיא (להלן: "יחיא"), אשר היה בסמוך לעמר, נפגע בחזהו מאבן שחדרה דרך חלון החדר, בו שהו יחיא ועמר. בתגובה, הדריך שמול את עמר לא להשתמש שוב בירי חי. בנוסף, הדריך את עמר לאסוף את תרמילי הכדורים שנורו. עמר הכניס תרמיל אחד לכיסו ותרמיל נוסף נמצא מאוחר יותר על ידי זכי עמאר, מפקד פלוגה מ"ד (להלן: "זכי"), אשר פיקד על כוח שהחליף את כוחו של אזרק. זכי תיחקר את עמר במקום בנוגע לירי.

ירי נוסף של אש חיה התבצע על ידי אזרק, כאשר השוטרים שהיו בפיקודו נקלעו לענן עשן, כתוצאה מהחזרת טילי הגז לכיוון הכוח. המתפרעים, שהבחינו במצוקת השוטרים, החלו להתקרב אל הכוח בריצה. אזרק, שחש סכנה לכוח שהיה בפיקודו, ירה שני כדורים באוויר, על מנת לעצור את המתפרעים. כתוצאה משאיפת עשן עקב האירוע, ביקש אזרק כי כוחו יוחלף.

יצוין, כי עמר טען בעדותו, כי לאחר שהצטרפו שוטרים נוספים, אשר עלו לגבעה עם כוחו של זכי, נורתה ירייה נוספת מתוך הבית האדום. אין עדויות וממצאים נוספים התומכים בגרסה זו.

כאמור לעיל, כוחו של זכי החליף את הכוח של אזרק. בעדותו טען זכי, כי הגיע לצומת רק בשעה 14:00. זכי עלה לכיוון הבית האדום עם 15 שוטרים, וביניהם מיטל קוניו (להלן: "קוניו"). קוניו, אשר פיקד על כוח של 8 שוטרים, התמקם עימם ליד מבנה, הסמוך לבית האדום. הוא וכוחו נעו בין שני הבתים ולעיתים היו בתוך הבית האדום. (במאמר מוסגר נציין, כי כל אותו הזמן נשאר כוחו של שמול בתוך הבית האדום). בתגובה לזריקות החפצים מצד המתפרעים, אשר כללו בקבוקי תבערה, צמיגים בוערים, אבנים, סלעים וכדומה, ירה הכוח של זכי קליעי גומי. זכי שהה על הגבעה עד השעה 16:00, כאשר כל הכוחות נקראו לרדת ולפנות את הכביש. בכל זמן שהותו של זכי על הגבעה, לא התבצע ירי חי. כך עולה מעדויותיהם של זכי ושל השוטרים האחרים שהיו במקום.

כאמור, כתוצאה מהעימותים שתוארו לעיל, מצאו את מותם המנוחים אחמד איברהים ג'בארין ומוחמד אחמד ג'בארין.

נסיבות מותו של המנוח אחמד איברהים ג'בארין

מחומר החקירה עולה, כי המנוח אחמד, תושב מעאווייה, נפגע מכדור גומי שחדר לעינו, בסביבות השעה 12:30. על פי עדויות המקומיים, המנוח נהרג מירי שוטרים שעמדו ליד הבית האדום, והירי אירע זמן קצר לאחר הגעת השוטרים לאזור הבית האדום. המנוח עמד בעת הפגיעה בסמוך לבית האדום [ט].

מותו של המנוח אחמד נקבע למחרת האירוע, ביום 2.10.00. מהדו"ח הפתולוגי בעניינו עולה, כי הוא נהרג כתוצאה מפגיעת גלילון גומי, אשר חדר לעינו השמאלית.

השוטרים, שנטלו חלק באירוע, מאשרים ירי גז וגומי אל עבר המתפרעים שיידו אבנים וחפצים שונים וסיכנו בכך את הכוח שהיה במקום.

נסיבות מותו של המנוח מוחמד אחמד ג'בארין

המנוח מוחמד נפגע מכדור חי בעכוזו, בסביבות השעה 14:00, בהיותו על הגבעה סמוך לבית האדום [ח]. מהדו"ח הפתולוגי בעניינו עולה, כי נפגע בעכוזו מכדור חי ומת כתוצאה מהדימום. מותו נודע באותו היום (1.1.00), בשעות אחר הצהריים. הקליע שחדר לגופו נמצא במהלך נתיחת הגופה.

על פי עדויות המקומיים, טרם פגיעתו של המנוח מוחמד היו חילופי דברים בין המנוח ובין שוטר אתיופי, אותו שוטר הוא אשר ירה במנוח.

במסגרת חקירת מח"ש, אותר שוטר, בן העדה האתיופית, בשם שי אלון פנחס (להלן: "פנחס"), מסמ"ג 6, אשר היה השוטר היחידי מהעדה האתיופית באזור הבית האדום באירוע הנדון. פנחס טען בעדותו, כי לא זכור לו מקרה באותו היום, בו קיללו אותו. פנחס היה באותו יום עם 16M מקוצר, אך טען כי לא השתמש בו. הלה נבדק בפוליגרף לגבי טענותיו אלו, ונמצא כי הוא דובר אמת.

כמו כן, במסגרת החקירה, נתפסו כלי הנשק של חלק מהשוטרים שהיו מעורבים באירוע באזור הבית האדום. חלק מכלי הנשק שנשאו השוטרים המעורבים באירוע הנדון לא נתפסו, זאת מאחר שלא נמצאו הרישומים, לפיהם ניתן לדעת איזה כלי נשק כל אחד מהשוטרים המעורבים, בעת האירוע האמור. כלי הנשק שנתפסו נשלחו למעבדת נשק במחלקה לזיהוי פלילי (להלן: "מז"פ"), יחד עם הקליע שהוצא מגופתו של המנוח מוחמד, לצורך בדיקת התאמה בין הקליע לבין כלי הנשק. בבדיקה שנתבצעה ע"י מז"פ לא נמצאה כל התאמה בין כלי הנשק שנתפסו לבין הקליע שהוצא מגופתו של המנוח מוחמד.

עמדת ועדת אור

הועדה קבעה, כי מותם של המנוחים נגרם כתוצאה מירי של שוטרים, אולם על פי הראיות שהוצגו בפניה, לא עלה בידה לייחסו לשוטר זה או אחר. לפיכך, המליצה למח"ש להעמיק את החקירה, על מנת לברר את נסיבות הירי בכל אחד משני המקרים ואת האחראים לו מבין השוטרים.

החלטת מח"ש

לאחר בדיקה מדוקדקת של חומר החקירה, הגענו למסקנה כי אין מקום להעמיק בחקירה פלילית בעניין נסיבות מותו של המנוח אהמד, אשר כאמור, נפגע בעינו מכדור גומי, וזאת מן הטעמים הבאים:

ראשית, נוכח העובדה שלא ניתן לאתר את היורה שפגע במנוח, מבין השוטרים הרבים שהיו במקום האירוע וירו כדורי גומי אל עבר המתפרעים. שנית, גם אם היה עולה בידנו לאתר את היורה, הרי שלא ניתן לשלול האפשרות, שהמנוח נורה מטווח אשר אינו חורג מנהלי הירי, לפיהם מותר היה לשוטר לבצע ירי כדורי גומי, כאשר הוא חש סכנה, קרי בטווח של מעל 40 מטר, וזאת בנסיבות המתוארות לעיל, בהן היו השוטרים מצויים בסכנה של ממש, ובהן אף נפגעו מספר שוטרים. במקרה דנן הירי אמנם היה קטלני והביא למותו של המנוח, אולם אין להסיק מכך שהירי בוצע בטווח של פחות מ- 40 מטר. זאת על סמך עמדתו של פרופ' היס, לפיה כדור גומי שחודר לאזורים רגישים, כגון עין או אזורי ראש מסוימים, יכול לגרום לתוצאה קטלנית, אף כאשר מדובר בכדור עם אנרגיה נמוכה, היינו כדור שנורה מטווח של יותר מ- 60 מטר, טווח שמותר בירי ע"פ הנהלים המשטרתיים.

אשר על כן, החלטנו לגנוז את התיק, בעניין זה, בעילה של עבריין לא נודע.

בנוגע למנוח מוחמד, אשר, כאמור, נורה ונהרג כתוצאה מפגיעת קליע חי: מחקירת האירוע עולה, כי השוטרים מכחישים ירי חי אל עבר המפגינים, ירי אשר על פניו ספק אם היה מוצדק בנסיבות האירוע דנן. במסגרת החקירה, נתפסו כלי הנשק של חלק מהשוטרים שהיו מעורבים באירוע הנדון, לצורך בדיקת התאמה בין הקליע שנתפס בגופתו של המנוח לבין כלי הנשק, אלא שבדיקת מז"פ לא העלתה דבר. כמו כן נחקר שוטר, בחשד לביצוע הירי לעבר המנוח, אך הלה הכחיש שירה במהלך האירוע הנדון, ונמצא דובר אמת בבדיקת הפוליגרף. לפיכך לא נמצאה כל ראיה כנגד מי מהשוטרים, בגין מעורבות בירי האמור.

אשר על כן, התיק בעניין זה, נגנז על ידינו בעילה של עבריין לא נודע.

ג. טענות לשימוש בכוח מצד כוחות המשטרה, ביום 2.10.00, בכפר

כנא, כלפי נזים עומר טאהא

רקע

ביום 2.10.00, במהלך אירועי הפרות סדר שהתרחשו בכפר כנא, נפצע נזים עומר טאהא, בן 21 (להלן: "המתלונן"), בכל חלקי גופו. לטענת המתלונן, הוא נפצע כתוצאה משימוש בכוח חריג שביצעו נגדו השוטרים שהיו מעורבים באירוע הנדון.

עובדות המקרה

ביום 2.10.00, פיקד סגן ניצב שמואל מרמלשטיין על גזרת כפר כנא. המשימה שקיבל ממפקד המרחב, ניצב משנה ולדמן, הייתה לשמור את כביש 77 (כביש ראשי המחבר בין צומת המוביל לצומת גולני) פתוח לתנועה, לאחר שזה נחסם לתנועה בפרקי זמן שונים יום קודם לכן, בשל הפגנות קשות של תושבי המגזר הערבי באזור. סגן ניצב מרמלשטיין הגיע למקום עם כוח המשטרה של תחנת עפולה. הכוח, אשר מנה כ-20 שוטרים הגיע לצומת בית רימון בסביבות השעה 9:00 וחבר במקום ליחידת סיור מיוחדת עמקים (להלן: "יס"מ עמקים"). בנוסף, היו במקום למעלה מ-50 חניכי בית הספר לשוטרים.

כל הכוחות האמורים התמודדו עם התפרעויות קשות מצד צעירים מקומיים, אשר ביקשו לשבש את התנועה בכביש האמור, תוך שהם מנסים לפגוע בשוטרים במקום באמצעות ידויי אבנים והשלכת בקבוקי תבערה חפצים שונים.

לטענת המתלונן, בסביבות השעה 10:00, עמד הוא עם קבוצה של צעירים מהכפר ליד מוסד כפר כנא שסמוך לצומת בית רימון [ב]³. ליד הרמזור עמדו כ-30 שוטרי יס"מ. לפתע, ירו השוטרים לעבר קבוצת הצעירים וכתוצאה מכך הוא נפגע מכדור גומי ונפל ארצה עם הפנים למטה. בעודו שכוב על הרצפה, הגיעו שוטרים לעברו, כאשר אחד מהם הכה אותו בחלק האחורי של ראשו, באמצעות הרובה. לאחר מכן, כך טוען המתלונן, כבלו אותו השוטרים באזיקים, ובמצב זה, הכוהו כל השוטרים באמצעות אלות ורובים ובעטו בו בכל חלקי גופו. מאחר שהיה פצוע ומדמם, החליטו השוטרים שלא לעצור אותו, שחררו את ידיו מהאזיקים והורו לו לחזור לכפר. בעודו רץ לעבר הכפר, כך טוען המתלונן, ירו לעברו השוטרים כדורי גומי. כל פעם שפגע בו כדור גומי הוא נפל ומיד קם והמשיך לרוץ. לאחר שהגיע לכפר, הוא נלקח לבית החולים האיטלקי בנצרת, שם היה מאושפז למשך יומיים. מהתיעוד הרפואי שצרף עולה, כי למתלונן נגרמו חבלות ראש (חתך מדמם באורך של 3 ס"מ) וחבלות מרובות בכל הגוף, פצעים עם שפופים בגב, בזרוע ימין, בכף יד ימין ונפיחות ורגישות בקרסול.

במסגרת חקירת מח"ש, ניסינו להתחקות אחר השוטרים שהיו מעורבים באירוע במטרה להגיע לראיות ולמסקנות, בכל הנוגע לאירוע הנדון. ואולם חקירה זו העלתה חרס, בעיקר, בשל חלוף הזמן (שהרי הועדה לא חקרה עניין זה מעבר לשמיעת עדות המתלונן), ובשל קשיים משמעותיים בזיהוי השוטרים הספציפיים שהיו מעורבים באירוע.

³ סימוני האותיות שמופיעים ליד מקומות ההתרחשות השונים, באזור צומת בית רימון, מותאמים לתרשים המצ"ב כנספח ח' (צולם מפרק הנספחים של דו"ח ועדת אור).

עמדת ועדת אור

הועדה החליטה, כי נוכח תוכן עדותו של המתלונן יועבר החומר הנוגע אליו למח"ש, על מנת שזו תחקור בעניין בהתאם לסמכויותיה. הועדה לא התייחסה, כאמור, לגופו של עניין ולא חקרה חשודים בעניין אירוע זה.

החלטת מח"ש

כפי שהובהר לעיל, מעבר לשמיעת גרסת המתלונן בסמוך למועד האירוע, לא שמעה ועדת אור כל עדות נוספת הקשורה לאירוע הנדון, ובכלל זה לא גבתה הודעות מהשוטרים שנכחו במקום. הועדה, כאמור, העבירה את החומר שאספה למח"ש לצורך פתיחה בחקירה, וזאת כארבע וחצי שנים לאחר קרות האירוע. מהחומר שבפנינו הסתבר, כי במקום היו כ- 100 שוטרים, כאשר המתלונן לא מסר פרטים מזהים כלשהם בעניין השוטרים שתקפוהו. לאור האמור, ובשים לב לחלוף הזמן, סברנו כי גם אם יושקעו מאמצים רבים בחקירת האירוע, לא ניתן יהיה במצב דברים זה להגיע לממצא כלשהו, באשר לזהות השוטרים שתקפו את המתלונן. לפיכך, החלטנו שלא לחקור את האירוע הנדון מעילה של עברייני לא נודע.

ד. אירועי הירי בסח'נין, ביום 2.10.00, בהם נגרם מותם של המנוחים

וליד אבו סאלח ועימאד גנאים

רקע

ביום 2.10.00, בשעות הצהריים, החלו מספר צעירים מסח'נין לעלות על גבעה מצפון לכביש 850, לכיוון מפעל פטרוס (להלן: "המפעל"). צדוק יפתח, קצין הביטחון של המועצה האזורית משגב (להלן: "יפתח"), הזעיק למקום את מפקד תחנת משגב, גיא רייף (להלן: "רייף"). במקום התפתחו עימותים קשים בין הצעירים לבין רייף, אשר ביקש למנוע מהמתפרעים להתקרב למפעל. במהלך ניסיונותיהם של המתפרעים לעלות לכיוון המפעל, נגרם מותם של המנוחים וליד אבו סאלח (להלן: "המנוח וליד") ועימאד גנאים (להלן: "המנוח עימאד") (להלן: "המנוחים"). כמו כן, נפצעו חמוזה אבו סלאח ועלא גנאמי (להלן: "הפצועים"). רייף עצמו נפגע אף הוא במהלך העימותים, מפגיעת אבן בפרצופו.

עובדות המקרה

כביש 805 הינו כביש הכניסה לאזור סח'נין מכיוון מערב (להלן: "הכביש"). אזור התעשייה תרדיון שוכן על גבעה גדולה (להלן: "הגבעה"), צפונית לכביש, בסמוך לכניסה המערבית של סח'נין. באזור התעשייה ממוקמים מספר מפעלי תעשייה [ה]4. מפעל פטרוס הינו המפעל הקרוב ביותר לבתים המערביים של סח'נין [ב]. במפעל זה מייצרים כלי זכוכית, ולצורך כך מצויים בו מספר מיכלי מימן ומיכל גדול של חמצן. הכניסה לאזור התעשייה היא דרך כביש גישה שיוצא מכביש 805 לכיוון צפון. הצומת שממנו יוצא כביש גישה זה נקרא צומת תרדיון (להלן: "הצומת").

האירוע הנדון החל כאשר עשרות מתפרעים מסח'נין, חלקם רעולי פנים, החלו לעלות על גבעה מצפון לכביש. חלק מהם טיפס מכיוון הכביש, המחבר את סח'נין עם הצומת, וחלק טיפס מן הבתים הצפון-מערביים של סח'נין. שני הכוחות הללו עלו על הגבעה במקביל, לכיוון המפעל, כשבשלב מסוים החלו ליידות אבנים לעבר המפעל והמגנים עליו, כפי שיפורט להלן. יפתח, אשר היה במקום והבחין במתפרעים. בסביבות השעה 13:45, קרא יפתח בקשר לרייף, ודיווח לו כי עשרות מתפרעים מטפסים לעבר המפעל. בנוסף, התקשר יפתח למוקד המועצה וכן לתחנת המשטרה במשגב ודיווח להם, כי מספר מתפרעים עולים לכיוון אזור התעשייה בתרדיון ומנסים לגרום נזק. החשש היה כי המתפרעים ינסו להצית את אזור התעשייה, בו מצויים מיכלי מימן של המפעל, וכן מיכל גדול של חמצן. הצתת מיכלי המימן והחמצן עלולה היתה לגרום לפיצוץ רב עוצמה ולשריפה גדולה במקום, שהיה בה בכדי לסכן את עובדי המפעל ואת תושבי האזור.

רייף קיבל את הקריאה של יפתח בעת שהיה באזור אשבל-אשחר, בדרכו חזרה לתחנת המשטרה במשגב, לאחר שטיפל באירועי צומת לוטם. תוך פרק זמן של כ-15-10 דקות, הגיע רייף למקום, יחד עם שוטר נוסף, בשם מוסא גדיר (להלן: "גדיר"). עם הגיעם לאזור ההתרחשויות, התמקמו רייף וגדיר בין המפגינים המטפסים במעלה הגבעה לבין המפעל, וזאת במטרה למנוע ממפגינים אלה להתקרב למפעל. רייף וגדיר התקדמו לעבר המתפרעים ויפתח עמד מספר מטרים מאחור. המתפרעים, חלקם רעולי פנים, החלו

⁴ סימוני האותיות שמופיעים ליד מקומות ההתרחשות השונים, באזור צומת תרדיון ומפעל פטרוס, מותאמים לתרשים המצ"ב כנספח ט' (צולם מפרק הנספחים של דו"ח ועדת אור).

להתקדם לכיוון רייף, תוך שהם משליכים לעברו אבנים. כתוצאה מכך, נפצע רייף מתחת לעינו הימנית. רייף, אשר ביקש למנוע מהם להמשיך ולהתקדם, ירה לעברם שני טילים של גז מדמיע, באמצעות רובה פדרל. אלא שאז רובה הפדרל נשבר ורייף העבירו לגדיר על מנת שינסה לתקנו, אך ללא הועיל. בשלב זה, התפרסו המתפרעים בקשת רחבה מול רייף וגדיר. יפתח, אשר עמד מאחור, הזהיר את רייף מהאבנים הנזרקות לעברו מכיוונים שונים. לגרסת רייף, הוא החל לסגת לאחור, תוך שהוא יורה גלילוני גומי לעבר המתפרעים, עד שניצב על סלע בולט במרחק של כ-2 מטרים מגדר המפעל והמשיך משם בירי גלילוני גומי. הירי לא עזר והמפגינים המשיכו לטפס. בשלב מסוים, אזלה לרייף תחמושת הגומי והוא עבר לשימוש בירי חי מנשקו, רובה M-16, כאשר המרחק בינו לבין המתפרעים שנוי במחלוקת.

לאחר השימוש בירי אש חיה, על ידי רייף, חלה רגיעה פתאומית והמתפרעים החלו לסגת מהמקום לכיוון הבתים. בתום האירוע, אשר נמשך כחצי שעה עד שעה, עזבו רייף וגדיר את המקום וירדו לצומת תרדיון ומשם חזר רייף לתחנת המשטרה במשגב.

ההתרחשות המקבילה בצומת תרדיון

במקביל, במרחק 100-150 מטר מאזור התעשייה, התרחש בצומת תרדיון אירוע נוסף של התפרעות, תוך שימוש בירי אש חיה, אשר עובדותיו יפורטו להלן.

בשעות הבוקר, הוצבו בצומת תרדיון 5 שוטרי מחסום מתחנת גולן, אשר משימתם הייתה למנוע ממפגינים מסחנין לנוע מערבה לכיוון הצומת. במקום התפתחה הפגנה, אשר כללה ייודי אבנים ובקבוקי תבערה לכיוון השוטרים. בין השעות 12:00 ל- 13:00 הגיע למקום כוח תגבור, אשר מנה כ-10 שוטרים (להלן: "הכוח"), בפיקודו של עאוני עטאללה. הכוח התמקם במרחב הצומת, בגבעה השולטת הן על הכביש, המקשר את הצומת עם סח'נין, והן על המורדות ממפעל פטרוס, לכיוון סח'נין (מורדות הגבעה עליה טיפסו המפגינים כמפורט לעיל). הכוח ירה לעבר המתפרעים שהגיעו מכיוון סכנין אל עבר הצומת מספר טילי גז, עד שאלו נגמרו. אמצעים לירי גומי לא היו בידי הכוח שהיה באותו זמן במקום. לפיכך, בשלב מסוים, עבר הכוח לשימוש בירי אש חיה באוויר. בסביבות השעה 14:00, הגיעו לצומת תרדיון כוחות תגבור נוספים, אשר כללו כוח יס"מ שמנה כ- 15 שוטרים, בפיקודו של יקי עובד וכוח ימ"ר, שמנה כ- 14 שוטרים, בפיקודו של אילן הרוש.

במהלך אירועי סח'נין, אשר תוארו לעיל, נגרם כאמור מותם של המנוחים ואליד אבו סאלח ועימאד גנאים. כמו כן, נפצעו חמוזה אבו סלאח ועלא גנאמי.

פגיעתו של המנוח ואליד אבו סאלח

המנוח ואליד נפגע בבטנו ובעכוזו, ככל הנראה מפגיעת קליע חי. מחוות הדעת של פרופ' היס עולה, כי בגופתו של המנוח נמצא פצע ירי בבטן שמאלית תחתונה, בקוטר כ-0.5 ס"מ, וכן פצע ירי בעכוז בקו אמצעי אחורי. לטענת פרופ' היס, פצעים אלו מתיישבים עם פצעי מעבר קליע קונבנציונאלי. לדידו לא ניתן לקבוע ברמת הוודאות הדרושה את כיוון מעבר הקליע, אם כי סביר להניח שפצע הכניסה היה בבטן ופצע היציאה בעכוז.

פגיעתו של המנוח עימאד גנאים

המנוח עימאד נפגע בראשו, ככל הנראה מפגיעת קליע חי. מחוות הדעת של פרופ' היס עולה, כי בגופתו של המנוח נמצא פצע כניסת קליע מתחת לארובת עין ימין ופצע יציאת קליע בצד האחורי של הראש, וכי סביר להניח שהקליע היה קונבנציונאלי בעל מהירות לוע גבוהה.

מהאמור לעיל עולה – וכך גם סבר פרופ' היס – כי ביחס לשני המנוחים אין כל טעם בהוצאת גופותיהם מהקבר, שכן גם הוצאת הגופות לא תוביל למציאת הקליעים שפגעו במנוחים. ממילא, לא ניתן יהיה להשוות את הקליעים שפגעו במנוחים אלה עם כלי הנשק של השוטרים המעורבים באירוע.

עדויות המקומיים

על פי גרסת המקומיים, הן המנוחים והן הפצועים נורו ונפגעו כתוצאה מהירי שבוצע ע"י רייף. להלן עיקרי עדויותיהם.

עדותו של חמד אבו סלאח

עד זה הינו מקומי שהיה ממוקם בסמוך למנוח ואליד, בזמן שנפצע. עד זה הינו, למעשה, העד היחיד, אשר מסר כי ראה את רייף מכוון את נשקו, דרך כוונת כלפי המנוח ואליד ויורה, ומיד לאחר מכן הבחין שהוא נפצע (כל שאר העדים לא היו בקשר עין לא עם הנפגעים ולא עם רייף ברגע פגיעת הקליע בנפגעים). עוד טען שהיה עד לפינוי של חמזה אבו סאלח, וכן כי ראה את רייף יורה לעבר המנוח עימאד.

עדותו של עללא הייבי

עד זה, אשר היה ממוקם בסמוך למנוח עימאד, בזמן שנפצע, טוען כי בשלב שעבר רייף מירי גז לירי אש חיה, הוא התקדם לעבר המפגינים (שהיו במרחק של כ-150 מטר ממנו) ונעצר על סלע גדול. לגרסתו, הוא והמנוח עימאד הסתתרו מאחורי סלע, ומדי פעם נעמדו על מנת לזרוק אבנים אל עבר השוטרים. העד אינו סבור כי האבנים הגיעו עד השוטרים. העד היה במרחק של כ-20 מטר מהמנוח ואליד וראה אותו פצוע.

בזמן שהמנוח עימאד נפצע, עד זה לא היה בקשר עין לא עם עימאד ולא עם רייף, כיוון, שלגרסתו, אחד המקומיים שהיה מאחוריו נפצע בפניו, והוא הסתובב אליו. בזמן זה, כשהיה עם גבו למנוח עימאד, הלה נפצע. כשהסתובב העד שוב לעבר המנוח עימאד ראה אותו יושב, נשען בגבו על הסלע, וכשניסה להרימו, הבחין בחור גדול בראשו. העד, יחד עם עוד כ-10 מקומיים, פינו את המנוח עימאד לאמבולנס.

העד אינו זוכר שהיה ירי נוסף במקום מכיוון הצומת.

העד מסר לוועדה תרמילים, שלגרסתו, מצא באזור בו נפגעו המנוחים. טענה זו אינה מתיישבת עם העובדות בשטח ועם השכל הישר. מחומר החקירה עולה, שרייף עמד במרחק מה מהמתפרעים, וביניהם המנוחים. לפיכך התרמילים שנפלטו מנשקו בעת ביצוע הירי ונפלו לקרקע היו אמורים להימצא בסמוך למקום עמידתו של רייף, ולא באזור הנפגעים. יוצא אם כן, שטענת העד, לפיה מצא את התרמילים בסמוך למקום בו נפגעו המנוחים, הינה משוללת כל הגיון, ואף ניתן לקבוע שהיא שקרית.

עדותו של הפצוע חמזה אבו סלאח

עד זה נפצע ברגלו. על פי גרסתו, המרחק המינימאלי בין המפגינים לבין השוטרים היה כ-100 מטר. הודעתו קושרת גם היא, לכאורה, בין הירי של רייף לבין פציעתו, כיוון שבהודעה שמסר במח"ש טען כי היה רק שוטר אחד שירה, והוא נפצע מירי זה. עם זאת, עדותו אינה שופכת אור על נסיבות האירוע וזאת בשל הסתירות הרבות שנמצאו בין גרסתו, כפי שנמסרה בפני הועדה ובין הגרסה שמסר במח"ש, כפי שיפורט להלן:

- מעדותו בועדה עולה, כי הוא היה הפצוע הראשון. לטענתו, נפצע ברגלו, וכתוצאה מהדימום התעלף, והתעורר רק במרכז הרפואי "חייאת". לפיכך לא היה עד לפציעת המנוחים, שנפצעו, כאמור, רק אחריו. לעומת זאת, בגרסתו במח"ש מסר כי עלה לגבעה כדי לעזור לפנות את עימאד גנאים, בשל השמועות שנפוצו על כך כי נהרג.
- בעדותו בועדה טען, כי על הגבעה היו הרבה שוטרים, וכולם ירו לעברם, וכן כי היה ירי לעברם מכיוון הצומת. בהודעתו במח"ש טען כי היו 3 שוטרים בלבד, וכי לא היה ירי לעברם מכיוון הצומת.
- בעדותו בועדה אישר כי זרק אבנים לעבר השוטרים, ואילו בהודעתו במח"ש הכחיש זאת.

לאור כל הסתירות שלעיל, ובשים לב לעובדה כי גם בעדותו הראשונית בפני הועדה היו פרטים שלא התיישבו עם התמונה שעלתה מעדויות העדים האחרים, אנו סבורים כי מהימנותו של עד זה מוטלת בספק, בלשון המעטה.

עדותו של הפצוע עלא גנאמי

עד זה נפצע בבטנו בשלבים המוקדמים של האירוע, ופונה על ידי מקומיים למרכז הרפואי "חייאת" בסחי'נין, ומשם לבית החולים בנהריה. לטענתו, לא היה על הגבעה אלא על הכביש המוביל מסחי'נין לצומת תרדיון, וכן לא היה עד לפציעתם של שאר הפצועים. העד מאשר, כי הוא ומקומיים נוספים זרקו אבנים לעבר רייף. הוא לא הבחין אם היו יריות גם מכיוון הצומת.

מעיון בהודעותיו עולה כי קיימות סתירות מהותיות בין עדותו במח"ש לבין עדותו בפני הועדה באשר לכמות השוטרים ותיאורם. כמו כן, הטענה כי יידה אבנים לעבר רייף, כאשר עמד על הכביש, משוללת כל הגיון, זאת משום שרייף עמד על הגבעה, בסמוך למפעל, בעוד העד עמד על הכביש, שמבחינה טופוגרפית נמצא במקום נמוך ומרוחק ביחס לגבעה עליה עמד רייף. במצב זה, לא קיים שדה ראייה בין מי שעומד על הכביש לבין מי שעומד על הגבעה בסמוך למפעל. בנוסף, לא ניתן ליידות אבן מהכביש אל עבר המקום בו עמד רייף, בשל המרחק הרב בין שני המקומות. יוצא אם כן, שטענתו של המתלונן שיידה אבנים משוללת כל הגיון.

עדותו של רייף

לטענת רייף, הוא הוזעק למקום האירוע ע"י יפתח, בעקבות עליית מתפרעים מסחי'נין אל עבר המפעל. רייף הגיע למקום יחד עם גדיר והם התקדמו לעבר המתפרעים, כאשר יפתח עמד מספר מטרים מאחור. המתפרעים, השליכו לעבר רייף אבנים, תוך שהם מתקדמים לעברו. כתוצאה מכך, נפגע מתחת לעינו הימנית. רייף, אשר ביקש למנוע את התקדמות המתפרעים לעבר המפעל, ירה לעברם שני טילים של גז מדמיע, אולם בשלב מסוים רובה הפדרל נשבר ורייף העבירו לגדיר על מנת שינסה לתקנו, אך ללא הועיל. בהמשך, המתפרעים התפרסו בקשת רחבה והשליכו לעבר רייף אבנים מכיוונים שונים. בשלב זה, החל

רייף לסגת לאחור, תוך שהוא יורה לעבר המתפרעים גלילוני גומי, עד שנעמד על סלע בולט במרחק של כ-2 מטרים מגדר המפעל, ומשם המשיך בירי גלילוני גומי. כאשר אזלה לו תחמושת הגומי, הוא עבר לשימוש בירי חי מנשקו, רובה M-16, כאשר הוא עומד צמוד לגדר המפעל.

מחומר החקירה עולה, כי קיימות סתירות בין גרסתו, כפי שמסר בפני הועדה, ובין הגרסה שמסר במח"ש. בהודעתו במח"ש טען, כי ירה קודם כל לכיוון האוויר. לעומת זאת, מעיון בהודעות שמסר בפני הועדה עולה, כי רייף מסר מספר גרסאות סותרות באשר לירי הראשוני: האחת - כי ירה קודם כל לכיוון הרגליים; השניה - כי ירה לכיוון הקרקע, לאזור שלפני המתפרעים; והשלישית - כי ירה באוויר.

בהודעתו במח"ש חזר רייף על גרסתו, לפיה ראה בחור מנסה לאגף אותו מכיוון צפון מזרח ומנסה לעלות על הגדר ולהיכנס לתוך המפעל, ולכן ירה ברגלו. לדבריו, פרט לאותו בחור לא היו פצועים נוספים. כמו כן, טען לראשונה, כי גדיר או צדוק הם שראו את אותו בחור, והפנו את תשומת ליבו אליו. בנוסף, לגרסתו, בשלב בו ירה אש חיה, עמד כשהוא צמוד לגדר המפעל.

עדותו של גדיר

גדיר תומך בגרסת רייף. לטענתו, לפני שרייף עבר לירי חי, הוא צעק שהוא עומד לעשות זאת, וביצע את הירי החי כאשר הוא עומד על סלע גדול. בזמן הירי של רייף שמע גדיר יריות נוספות מכיוון הצומת. כתוצאה מהירי של רייף, ראה גדיר את אחד המתפרעים נופל ואדם נוסף מרים אותו. עוד הוסיף העד, כי במהלך האירוע ביקש ממנו רייף להזעיק כוחות נוספים למקום.

עדותו של יפתח

העד, שהינו קצין הביטחון של מועצה אזורית משגב, מסר כי יום קודם לאירוע, בתאריך 1.10.00, הייתה התפרעות בצומת הכניסה לתרדיון, כאשר המתפרעים עקרו תמרורים וארונות חשמל. בסביבות השעה 20:00, עלו המתפרעים מכיוון הישוב סחינין אל עבר מפעל פטרוס, ניפצו את חלונות המפעל, ורק כאשר זיהו רכב משטרה שהגיע למקום – נטשו את המפעל. עוד ציין העד, כי במהלך המהומות הציתו המתפרעים מתבן של אחד הקיבוצים וגרמו בכך לנזק רב. כמו כן, ביום האמור התקבלה החלטה, על ידי מועצת משגב, שלא לשלוח את הילדים לבית הספר, וזאת בשל ידיעות, לפיהן ישנה כוונה, מצד המתפרעים, לפגוע באוטובוסים שמובילים ילדים לבית ספרם.

למחרת היום, בשעות הצהריים המוקדמות, בין השעות 11:00-12:00, החלו מתפרעים לעלות לכיוון מפעל פטרוס. כשהבחין בהם, הוא הזעיק את רייף וביקש ממנו סיוע מהיר. בד בבד הזהיר את אנשי מפעל פטרוס, כי יש חשש שהמפעל יוצת, לכן הורה להם להציב תצפיתן על גג המפעל ולהכין ציוד כיבוי אש. לאחר שרייף הגיע למקום, היו במקום כ-70-80 אנשים שזרקו אבנים לעברם. בשלב כלשהו באירוע, הזהיר יפתח את רייף, כי יש במקום מצבור של מימן וכי עליו לקחת זאת בחשבון. לטענתו, מצא לנכון להפנות את תשומת ליבו של רייף לכך, מאחר שחשש שיצליחו להיכנס ולהזיק למפעל המימן. פיצוץ של מיכל זה עלול לגרום לנזק גדול. יפתח ציין, כי חלק מזורקי האבנים היו רעולי פנים שצעקו "אללה אכבר". כאשר לנסיבות הירי, תומך יפתח בגרסתו של רייף, אולם לטענתו לא ראה מי מהמפגינים נפגע כתוצאה מהירי שבוצע על ידי רייף.

עדותו של השוטר אחמד נעמי

מדובר בשוטר שלקח חלק באירוע בצומת תרדיון. על פי גרסתו, ראה את גדיר יורד רגלית מהגבעה לכיוון הצומת וכשפגש אותו אמר לו "הוא הרג אותם". כששאל את גדיר מי הרג אותם, הלה לא השיב. גדיר הכחיש בהודעתו כי אמר דברים אלו וכן מכחיש כי ירד רגלית מהגבעה. לטענתו, ירד ברכב יחד עם רייף.

עדותו של של יובל ברקאי

העד, עובד במפעל פטרוס שראה את האירוע מגג המפעל, טוען, כי המפגינים היו במרחק של כ-20-30 מטר מהשוטרים. לדבריו, ראה את רייף רודף לפחות פעמיים אחרי המפגינים, כאשר אלו נסוגים לאחור ואחר כך שבים ומתקדמים.

סיכום ביניים

לאור מצב הדברים כפי שתואר לעיל, עלינו לבחון, תחילה, במישור העובדתי, את זהות היורה, כלומר האם המנוחים והפצועים נפגעו כתוצאה מהירי של רייף או כתוצאה מירי אחר, שבוצע ע"י השוטרים בצומת. אף אם ייקבע, שהירי בוצע ע"י רייף, יהא עלינו לבחון, במישור המשפטי, האם הירי, בנסיבות האירוע הנדון, בוצע כדין.

המצב העובדתי

ראשית, נבחן אילו כוחות משטרתיים היו בשטח בשעה בה נפגעו המנוחים והפצועים, והאם במסגרת הזמן האמורה, ביצעו הכוחות האמורים ירי לעבר המנוחים והפצועים. שנית, נבחן מהו המקום בו עמדו המנוחים והפצועים בשעה שנפגעו, ביחס למיקומם של כל אחד מהכוחות, והאם קיים שדה ראייה ואפשרות ביצוע ירי בין מקום פגיעת הפצועים והמנוחים לבין מיקומו של כל אחד מהכוחות.

1. הכוחות שפעלו בשעה בה נפגעו המנוחים והפצועים

מממצאי החקירה עולה, כי בשעה 13:45, התקבלה קריאה בתחנת משגב מצדוק, לפיה מתפרעים עולים לפטרוס. מעדותו של צדוק עולה, כי מספר דקות לפני קריאה זו הזעיק את רייף בקשר, וכי רייף הגיע לפטרוס כ-10 דקות לאחר מכן. דהיינו, רייף הגיע למקום בשעה 13:50 או סמוך לכך. מהודעתו של חליל שחאדה, נהג האמבולנס שהעביר את המנוח ואליד למרכז הרפואי בסחינין, עולה כי האירוע נרשם בשעה 14:07. דהיינו, אירוע הירי, שבוצע ע"י רייף, התרחש בין השעות 13:50 – 14:07, פרק זמן הקצר מ-20 דקות, ולא כפי שטענו חלק מהעדים כי מדובר באירוע ארוך הרבה יותר.

כאמור, במרחק 100-150 מטר מאזור התעשייה, התרחש בצומת תרדיון אירוע נוסף של התפרעות, תוך שימוש בירי אש חיה, אשר עובדותיו פורטו לעיל. מממצאי החקירה עולה, כי אירוע זה התרחש בסמוך לשעה 14:00, וזאת במקביל לאירוע הירי שבוצע ע"י רייף, אשר התרחש, כאמור, בין השעות 13:50 – 14:07.

בהקשר זה נציין, כי שניים מהעדים המקומיים – חמזה אבו סאלח ועלא גנאמי – אישרו, לפחות בחלק מגרסאותיהם, כי אפשר שבוצע ירי מכיוון הצומת אל עבר המתפרעים במעלה הגבעה. לפיכך לא נוכל לשלול את האפשרות שהירי לעבר הנפגעים בוצע מכיוון הצומת.

2. מיקום הנפגעים

לטענת המקומיים, נפגעו המנוחים במורדות הגבעה, במרחק של למעלה מ-100 מטר מגדר המפעל. אחד העדים המרכזיים, מקומי בשם עלא הייבי, מסר לועדת אור מספר תרמילים שלגרסתו, אסף באזור האירוע, כ-5 ימים אחריו. תרמילים אלו נאספו במורדות הגבעה.

בחקירתו במח"ש טען העד, כי מצא תרמילים אלו במורד הגבעה, דהיינו, באזור בו נפגעו המקומיים. העד חזר והדגיש כי במעלה הגבעה, במקום בו עמדו השוטרים (רייף וגדיר) לא נמצאו כל תרמילים. כפי שהבהרנו לעיל, אין לתת כל אמון בגרסה זו, וממילא אין בה כדי ללמד דבר וחצי דבר על מיקום הנפגעים.

יצוין, כי התרמילים שנאספו ע"י העד האמור נבדקו במעבדה של המחלקה לזיהוי פלילי, ונתגלה כי קיימים 3 סוגים של תרמילים: שני הסוגים הראשונים הינם תרמילים שנורו מרובה M-16, אך משני כלי נשק שונים. הסוג השלישי של התרמילים שנמצאו, נורו, ככל הנראה, מרובה מסוג קרבין, משני כלי נשק שונים. עוד עלה מהבדיקה, כי התרמילים שנורו מה M-16, לא נורו מהנשק של רייף.

לעומת זאת, לטענת רייף גדיר ויפתח, המנוחים נפגעו במעלה הגבעה, תוך שהם מתקדמים אל עבר רייף.

מן האמור לעיל עולה, כי קיים קושי להכריע ברמת הוודאות הנדרשת במשפט פלילי מה היה מיקומם של הנפגעים בשעת הירי לעברם.

3. מיקום הכוחות

3.1 מיקומו של רייף

לפי גרסתו של רייף, בשלב בו ירה אש חיה, עמד כשהוא צמוד לגדר המפעל. לעומת זאת, הן גדיר והן יפתח העידו כי רייף התקדם לעבר המתפרעים, ולא נותר צמוד לגדר. לעומת זאת, המקומיים הצביעו על אזור האירוע במקום נמוך עוד יותר - במורד הגבעה, קרוב יותר לסיחנין. לאור האמור, לא ניתן לקבוע במדויק היכן עמד רייף.

3.2 מיקומם של הכוחות האחרים

הכוחות האחרים שפעלו באזור היו ממוקמים במרחב של הצומת, כאשר תפקידם היה למנוע את הגעתם של מתפרעים מסחינין לאזור הצומת.

4. המרחק בין רייף לבין הנפגעים

גם בעניין זה קיימות גרסאות שונות של המעורבים באירוע. יש הטוענים שהמרחק בין שני הצדדים הגיע עד 150 מטר, ואילו אחרים טוענים שהמרחק היה קצר בהרבה (עד כ-60 מטר).

לעניין זה, רואים אנו ליתן משקל רב לעדותו של העד יובל ברקאי, שעמד על גג המפעל ותצפת על כל האירוע. עד זה טען שהמפגינים הגיעו למרחק של 20-30 מטר מהשוטרים. אפשר כי בשל מיקומו של העד, נפגמה יכולתו להעריך את המרחק המדויק שבין שני הצדדים, אך ברור שהרושם שהתקבל הוא, שהמרחק ביניהם לא היה גדול, כפי שהעידו חלק מהמקומיים.

זאת ועוד, קשה לקבל את הטענה, שהמפגינים היו במרחק של 100-150 מטר מרייף, שכן במרחק זה האפקטיביות של ידווי האבנים אינה קיימת, וממילא מצב דברים זה אינו משתלב עם תמונת המצב שהצטיירה מהעדויות השונות בתיק, לרבות הפגיעה בפניו של רייף שנגרמה כתוצאה מיידווי אבן. גרסתו של גדיר, לפיה המרחק בין רייף לבין הנפגעים היה כ-65 מטר, משתלבת עם גרסת חלק מהמקומיים, שאף הם דיברו על מרחק של 60-70 מטר. סיכומו של דבר, דומה שלא ניתן יהיה לשלול את הטענה – שהינה הגיונית בנסיבות העניין – לפיה המפגינים, וביניהם הנפגעים, היו במרחק של מספר עשרות מטרים בודדים מרייף וגדיר.

5. קיומו של שדה ראייה בין הנפגעים לכוח היורה

ברי כי יש צורך בקיומו של שדה ראייה בין הכוח היורה לבין הנפגעים. לפיכך, נבדוק האם קיים שדה ראייה בין כל אחד מהכוחות שפעלו באזור לבין הנפגעים.

מביקור שערכו חוקרי מח"ש באזור האירוע הנדון מתברר, כי הן לרייף והן לשוטרים שפעלו בצומת היה קיים שדה ראייה למקום בו נפגעו המנוחים והפצועים, וזאת למעט מקום פציעתו של חמוזה אבו סלאח, כפי שיפורט להלן.

הפצוע חמוזה אבו סלאח, שנפצע ברגלו במהלך האירוע הנדון, הצביע על המקום בו עמד, לגרסתו, כשנפצע. המקום עליו הצביע העד נמצא בחלק הצפון מערבי של הגבעה. מביקור בזירה של חוקרי מח"ש עולה, כי ככל הנראה מהמקום בצומת בו פעלו השוטרים קיים שדה ראייה מוגבל בלבד אל עבר המקום בו עמד הפצוע בעת פציעתו, לפי גרסתו. כלומר, מהמקום בו ניצבו השוטרים בצומת קיים שדה ראייה אך ורק אל עבר פלג גופו העליון של הפצוע, וגם זאת רק בהנחה ששוטרים אלו ניצבו על סלע גבוה בצומת. יצוין, כי לא נמצאו תימוכין להנחה, לפיה השוטרים בצומת ניצבו על סלע גבוה בצומת, בחומר החקירה. יוצא אפוא, כי הירי ממנו נפצע חמוזה אבו סלאח, בוצע, ברמת וודאות גבוהה, ע"י רייף. מסקנה זו עולה גם בקנה אחד עם גרסתו של רייף, לפיה, במהלך האירוע הנדון, ירה לעבר אחד המתפרעים, ופצע אותו ברגלו.

סיכום ביניים

מהאמור לעיל, יוצא אפוא, כי קיימת סבירות שרייף פעל במקום במקביל לכוח שהיה ממוקם בצומת, כאשר שני הכוחות מאשרים ביצוע ירי בזמן פגיעת המנוחים והפצועים. אלא שרייף מאשר ביצוע ירי חי לעבר המתפרעים, ואילו השוטרים בצומת מאשרים ירי גז וירי חי באוויר בלבד. יחד עם זאת, חלק מהמקומיים מאשרים, כי לא ניתן לשלול ירי מהצומת אל עבר המפגינים. בנוסף, הוכח כי לשני הכוחות קיים שדה ראייה מהמקום בו פעלו לבין מקום פגיעת המנוחים והפצועים, למעט הפצוע חמוזה אבו סלאח. לפיכך, לא ניתן לשלול את האפשרות, כי אחד השוטרים שהיה בצומת, הבחין במתפרעים שעולים לכיוון המפעל, תוך שהם משליכים אבנים לעבר רייף, וביצע ירי לעברם. אשר על כן, לא ניתן לשלול כי המנוחים והפצוע הנוסף נפגעו כתוצאה מירי שבוצע מאזור הצומת.

המצב המשפטי

כפי שפורט לעיל בהרחבה, ניתן לקבוע ברמת וודאות גבוהה, כי רייף גרם לפגיעתו של הפצוע חמוזה אבו סלאח, ועל כן יש לדון האם הירי בוצע כדין.

באשר למנוחים ולפצוע הנוסף, כפי שפורט לעיל, לא ניתן לשלול שהם נפגעו כתוצאה מירי שבוצע ע"י מי מהשוטרים שפעלו בצומת, ולא בעקבות הירי שביצע רייף. למרות הספק בדבר זהות היורה, נבחן להלן האם הירי שבוצע ע"י רייף, בנסיבות האירוע הנדון, היה כדין גם לגבי נפגעים אלו. לשם כך, עלינו לבדוק האם רייף פעל על פי ההגנות הקבועות בחוק העונשין תשל"ז-1977 (להלן: "חוק העונשין") ועל פי נהלי המשטרה לפתיחה באש.

סמכות שוטר לשימוש בכלי יריה

תפקידה של משטרת ישראל הינו לשמור על הסדר הציבורי בשטחי המדינה, כמו גם על ביטחון אזרחי המדינה. סמכות זו נתונה למשטרה גם במהומות אלימות, כאשר לצורך שמירה על הסדר, יש צורך לעיתים להשתמש בכוח כלפי המתפרעים.

בהקשר זה נקבע בפסק דין רעד⁵, הדן בתביעת נזיקין של עיזבון המנוח מחמד סלים רעד, אשר נורה ונהרג ע"י איש משטרה, במהלך התפרעות של תושבי העיר שפרעם, בה השתתף אותו מנוח, כדלקמן:

"... מוטלת עליהם האחריות לקיים את הסדר הציבורי ולהגן על החיים והרכוש... לפי החוק מורשים אנשי המשטרה, לצורך מילוי תפקידם האמור, שלא לסגת מפני התקפת המתפרעים ולהחזיק מעמד במקום שבו הם פועלים כדי להתגבר עליה (to stand their ground and not to retreat) ולכן, אם עקב כך נשקפת סכנה לחייהם או לגופם, כי אז יהיו מוצדקים להשתמש באותם האמצעים הנראים להם כדרושים למניעת הסכנה ולהתגברות על המתפרעים כאחד, כולל השימוש בנשק חם ואף אם זה עלול לגרום מוות או נזק גופני אחר לאלו מהמתפרעים או לאדם "תמים", שנזדמן למקום באקראי."

סמכות השוטרים להשתמש בכוח כאשר נשקפת סכנה להם או לזולתם, מעוגנת בסעיפים 34 – יא לחוק העונשין תשל"ז-1977 (להלן: "חוק העונשין").

ס' 34 י"א לחוק העונשין קובע כי:

"לא ישא אדם באחריות פלילית למעשה שהיה דרוש באופן מיידי כדי להדוף תקיפה שלא כדין שנשקפה ממנה סכנה מוחשית של פגיעה בחייו, בחירותו, בגופו או ברכושו, שלו או של זולתו..."

כלומר הסעיף מציב שני תנאים מצטברים, בהתקיימם ניתנת לאדם הזכות להתגונן בפני תקיפה:

1. קיימת סכנה מוחשית לפגיעה בחיים או בשלמות הגוף;
2. מעשה ההתגוננות היה דרוש באופן מיידי;

סעיף 34 י"א קובע כי:

"לא יישא אדם באחריות פלילית למעשה שהיה דרוש באופן מיידי להצלת חייו, חירותו, גופו או רכושו, שלו או של זולתו, מסכנה מוחשית של פגיעה חמורה הנובעת ממצב דברים נתון בשעת המעשה, ולא היתה לו דרך אחרת אלא לעשותו."

⁵ ע"א 751/68 רעד ואח' נ' מדינת ישראל, פ"ד כה(1) 197 (להלן: "פס"ד רעד").

כלומר הסעיף מציב שלושה תנאים מצטברים, בהתקיימם מותר לאדם לעשות מעשה שפוגע באדם אחר, על מנת למנוע סכנה מוחשית לו או לזולתו:

1. דרוש באופן מיידי להצלת חייו, חירותו, רכושו שלו או של זולתו;
2. סכנה מוחשית של פגיעה חמורה;
3. אין דרך אחרת אלא לעשותו.

להוראות אלו מצטרפת הוראת סעיף 34טז לחוק הנ"ל, הקובעת כי "הוראות סעיפים 34, 34יא ו-34יב לא יחולו כאשר המעשה לא היה סביר בנסיבות העניין לשם מניעת הפגיעה". כלומר, גם כאשר מתקיימים התנאים האמורים בסעיפים 34 ו-יא, הרי שיש לוודא כי מעשה ההתגוננות ייעשה במידה סבירה למניעת אותה פגיעה, וכן שהנזק העלול להיגרם יהיה שקול כנגד הנזק אותו מבקשים למנוע.⁶

בפסק דין אנקונינה⁷, יישם ביהמ"ש את ההוראות האמורות ביחס לשימוש בנשק לצורך הגנה עצמית. פסק הדין מציג את הקריטריונים לפיהם ניתן להשתמש בכוח בעל פוטנציאל קטלני. התנאים בעיקרם זהים לאלו שפורטו לעיל. תנאי אחד מודגש בפסק דין זה, ולפיו "יש להימנע מקיפוח חיי אדם או מפגיעה בשלמות הגוף, כאשר הדבר אינו עומד ביחס סביר למידת הסכנה אותה מבקשים למנוע"⁸. לפי קריטריון זה, ישנה דרישה ליחסיות הגיונית בין מידת הסיכון (לקורבן הפוטנציאלי), לבין מידת הכוח המופעלת ע"י איש כוחות המשטרה.

בנוסף נקבע⁹, כי "ההגובה העלולה לפגוע בחיים או בשלמות הגוף תוגבל לנסיבות אשר בהן נוצר חשש סביר לכך שאי נקיטת אמצעי קיצוני יביא לתוצאה אשר בה טמונה סכנה בעלת אופי כמתואר לעיל". תנאי נוסף שנקבע הוא, כי אל לו, לאיש כוחות הביטחון, לנקוט באמצעי בעל פוטנציאל קטלני, אלא אם זו האלטרנטיבה האחרונה, לאחר שננקטו אמצעים אחרים פחות חמורים (בדומה לתנאי 3, שמציב סעיף 34יא לחוק העונשין, כאמור).

על סמך הזכות להגנה עצמית והצורך של השוטרים להגן על אזרחים, קבעה המשטרה הוראות מיוחדות המעגנות את סמכות השוטרים להשתמש בכלי ירייה.

בפקודת המטה הארצי בנוגע לשימוש בכלי ירייה – פרק 6.02.14 (להלן: "הפקודה") נקבע כי:

- ב. השימוש בכלי ירייה נועד לסייע לשוטר בביצוע מעצר, בפיזור התקהלות פרועה ובהגנה על החיים ועל שלמות הגוף מפני סכנה מיידית - הכל בכפוף להוראות ולסייגים בפקודה זו.
- ג. השימוש בכלי ירייה לצורך מילוי תפקיד ייעשה כמוצא אחרון, במידת הזהירות הראויה, ורק בנסיבות שקיים בהן יחס הגיוני בין מידת הסכנה העולה מהשימוש בנשק לבין התוצאה שאותה מבקשים למנוע - הכל בהתאם למפורט בפקודה זו.

⁶ כפי שנקבע בע"פ 486/88 אנקונינה נ' התובע הצבאי הראשי, פ"ד מוד(2) 353 (להלן: "פס"ד אנקונינה").

⁷ שם.

⁸ שם, בעמ' 372-373.

⁹ שם, בעמוד 373.

כלומר, הפקודה הקנתה סמכות לשוטר להשתמש בכלי ירייה בשלושת המצבים הבאים:

1. במהלך ביצוע מעצר
2. בפיזור התקהלות פרועה
3. בהגנה על החיים ועל שלמות הגוף מפני סכנה מיידית.

במקרה דנן אין המדובר בירי לצורך ביצוע מעצר, שכן השוטרים כלל לא ניסו לעצור מי ממידי האבנים. כמו כן אין המדובר בירי לעבר מתקהלים, אשר לגביו הפקודה מתירה ירי אך ורק באוויר¹⁰. ענייננו בירי במצב של סכנת חיים לשוטר או לאזרח, אשר לגביו סעיף 4 לפקודה קובע כי:

"א. השימוש בכלי ירייה – מותר, כאשר יש חשש ממשי לפגיעה מיידית בחיים או בשלמות הגוף של השוטר או של אחרים, ואין כל דרך אחרת למנוע אותה פגיעה.
ב. השימוש בכלי ירייה, לפי סעיף זה, ייעשה במידה שלא תעלה על מה שסביר לעשות למניעת אותה פגיעה, וכך שהנזק, העלול להיגרם, יהיה שקול כנגד הנזק, שאותו מבקשים למנוע".

- משמע, לצורך שימוש בירי אש חיה, צריכים להתקיים שלושה תנאים מצטברים:
- א. סכנה ממשית ומיידית לפגיעה בחיים או בשלמות הגוף;
 - ב. אין כל דרך אחרת למנוע אותה פגיעה.
 - ג. סבירות ומידתיות.

מן הכלל אל הפרט

הירי לעבר המתפרעים, לטענת ריף, נועד למעשה כדי להגן עליו ועל הצוות שהיה יחד עימו, וכן למנוע את התקדמות המתפרעים אל עבר המפעל. זאת משום שבמפעל מוצב מיכל של מימן שהצתתו עלולה לגרום לפיצוץ רב עוצמה, שכתוצאה ממנו תפרוץ שריפה גדולה במקום, אשר תסכן את עובדי המפעל ותושבי האזור. יצוין, כי יום קודם לכן, מתפרעים מהיישוב סחינין עלו על המפעל, ניפצו את חלונותיו ונמלטו מהמקום, רק לאחר שהבחינו ברכב משטרת שהגיע לאזור. כמו כן, במקביל לכך, עקרו המתפרעים את התמרורים וארונות החשמל בצומת תרדיון.
מהאמור לעיל עולה, כי נוכח אירועי היום הקודם, היה חשש כי גם במקרה הנדון, המדובר בציבור מפגינים אשר עלול לנקוט בצעדים אלימים במיוחד, לרבות גרימת נזק חמור למפעל ופגיעה קשה באנשים.

עלינו לבחון האם השימוש בירי על ידי ריף, בנסיבות שפורטו לעיל, מגלם את האיזונים הראויים בין מידת הסיכון, אשר נשקפה לריף, לצוותו ולמפעל, לבין מידת הכוח אשר היה ראוי להפעיל כלפי המתפרעים. כלומר, יש לבחון האם הירי שבוצע באירוע הנדון עומד בתנאים ובאיזונים שנקבעו בסעיפים 34-יא ו-34טז לחוק העונשין.

בנוסף לכך, נבחן האם לא הייתה לריף אפשרות אחרת למנוע את הסכנה שנשקפה לו ולצוותו, וזאת באמצעות שימוש באמצעים לפיזור הפגנות, כגון ירי גז וגומי. עוד נבדוק האם לא היה מקום לסגת מהמקום או להזעיק כוחות תגבור על מנת לפזר את המתפרעים, מבלי להיזקק לשימוש בירי חי.

¹⁰ פקודות המטה הארצי בנוגע לשימוש בכלי ירייה – פרק 6.02.14, סעיף 3.

לאור העובדות והוראות החיקוק שפורטו לעיל נבדוק להלן את חוקיות הירי אל עבר המתפרעים.

א. סכנה ממשית ומיידית

ראשית עלינו לבחון האם הייתה קיימת סכנה ממשית לפגיעה בחיים ובשלמות גופם של רייף, גדיר ויפתח (להלן: "הצוות"), וכן האם הייתה קיימת סכנה ממשית לחייהם של התושבים באזור, וזאת בשל החשש להצתת מיכלי המימן על ידי המתפרעים.

מחומר החקירה עולה, כי רייף הוזעק למקום על ידי קצין הביטחון של אזור התעשייה, לאחר ש- 70 - 80 מתפרעים החלו לעלות מהיישוב סחינין לעבר מפעל פטרוס, תוך שהם מיידיים אבנים אל עבר יפתח. כאשר הגיעו רייף וצוותו למקום, המשיכו המתפרעים לזרוק אבנים לעברם, כאשר אחת מהן פגעה בפניו של רייף וגרמה לו לחבלה מתחת לעינו הימנית. בין זורקי האבנים היו רעולי פנים שצעקו "אללה אכבר". במהלך האירוע הנדון, דיווח יפתח לרייף כי יש מיכל מימן במפעל והתריע על הסכנה הטמונה בהצתתו. יצוין, כי תוך כדי האירוע, הורה יפתח לעובדי מפעל פטרוס להציב תצפיתן על גג הבניין ולהכין ציוד לכיבוי אש.

בנסיבות האמורות, הגענו למסקנה, כי כאשר המתפרעים התקדמו לעבר המפעל, תוך שהם משליכים אבנים לעבר רייף, וגורמים לחבלה בעינו, לא ניתן יהיה לשלול את הטענה, לפיה מפגינים אלה יצרו סכנה ממשית ומיידית לעובדי המפעל ולתושבי הסביבה, נוכח החשש שמאן דהוא מהמתפרעים ינסה להצית את מיכלי המימן והחמצן ובכך ייגרם נזק רב, כפי שפורט לעיל.

בנוסף, אנו סבורים, כי התקדמותם של המתפרעים לעבר רייף, יצרה סכנה ממשית ומיידית לפגיעה בו, כפי שאכן ארע. אנו סבורים כי סכנה זו הצדיקה שימוש בירי חי לעבר המתפרעים, אם כי זאת רק לאחר שנעשה שימוש באמצעים פוגעניים פחות, כפי שיפורט להלן.

ב. דרך אחרת למנוע אותה פגיעה

לאחר שקבענו כי אכן הייתה סמכות לירות אל עבר המתפרעים, עלינו לבחון האם לא היה אמצעי אחר, פוגעני פחות, אשר היה בו בכדי לפזר את המתפרעים מבלי לגרום לפגיעה באמצעות ירי חי. לשם כך, נבדוק האם בנסיבות דנן היה נכון לסגת מהמקום או לחילופין להסתפק בשימוש באמצעים לפיזור הפגנות.

באשר לשאלת הנסיגה מהמקום, כבר בפסק דין רעד¹¹ נקבע, כי מתפקידם של השוטרים לקיים את הסדר הציבורי ולהגן על החיים והרכוש. לצורך מילוי תפקידם האמור, אל להם לשוטרים לסגת מפני התקפת מתפרעים ועליהם להחזיק מעמד במקום שבו הם פועלים כדי להתגבר עליה. לפיכך אם עקב כך נשקפת סכנה לחייהם או לגופם, הרי שאז קמה להם הסמכות להתגבר על המתפרעים, בין היתר, באמצעות נשק חם, אף אם זה עלול לגרום לנזק גופני לאותם מתפרעים.

יצוין, כי אין בדברים האמורים כדי לקבוע באופן חד משמעי שבכל מצב ועניין, בו שוטר עומד מול מתפרעים שמבקשים לגרום לנזק לגוף או לרכוש, אל לו לסגת. אלא שהחלטה האם לסגת תלויה בנסיבות האירוע ובמידת החשש לפגיעה בחיי המעורבים (שוטרים ואזרחים) או ברכושם אל מול הפגיעה בחייהם ובשלומם של המתפרעים.

¹¹ לעיל, הערה 5.

אנו סבורים, כי בנסיבות המקרה דנן, ובעיקר לאור החשש שהיה במקום, לפיו נסיגתו של רייף תאפשר למתפרעים לעלות אל עבר המפעל ולהצית את אזור התעשייה, מחובתו של רייף היה לעמוד על משמרתו ולא לסגת מפני המתפרעים.

באשר לשאלה האם היה מקום להסתפק באמצעי ירי שהינן פוגעניים פחות, כגון גז או גומי: לטענת רייף, הוא ירה תחילה שני טילים של גז מדמיע אל עבר המתפרעים, באמצעות רובה הפדרל, אלא שאז רובה הפדרל נשבר והוא העבירו לגדיר שינסה לתקנו, אך ללא הועיל. בשלב זה, לטענתו, החלו המתפרעים לזרוק לעברו אבנים מכיוונים שונים, והוא החל לסגת לאחור, תוך כדי ירי גומי לעבר המתפרעים. בשלב מאוחר יותר, אזלה תחמושת הגומי והוא נאלץ לעשות שימוש בירי חי מנשקו. לאור האמור, הגענו לכלל מסקנה כי לא ניתן יהיה לשלול את הטענה, לפיה בנסיבות האמורות רייף אכן השתמש בכל האמצעים האחרים, הפוגעניים פחות, עד שאלו אזלו ומשלא נותרה ברירה, הוא נאלץ להשתמש בירי חי.

ב.1 טעות בשיקול דעת

נקודה נוספת אותה צריך לבחון היא האם רייף פעל נכון בכך שהגיע למקום עם שוטר אחד בלבד, ורק תוך כדי האירוע מצא לנכון להזעיק תגבורת, הגם שלכאורה היה מודע לסכנה קודם לכן, כבר בעת שהוזעק למקום. לכאורה ניתן לטעון, כי לו היו במקום שוטרים נוספים, ניתן היה למנוע את התוצאות הקשות. לדעתנו, גם אם טעה רייף בשיקול דעתו, בכך שהגיע למקום האירוע יחד עם שוטר אחד בלבד, הרי טעות בשיקול דעת מעין זו, על אף תוצאותיה הקשות, אין בה בכדי לגבש עבירה פלילית של גרם מוות ברשלנות, וזאת בשל תנאי הלחץ הקשים ואי הוודאות, בהם היה שרוי רייף בעת קבלת החלטתו האמורה.

לעניין זה יפים דבריו של בית הדין הצבאי לערעורים בע/177/79 סגן אבי נ' התובע הצבאי הראשי, כפי שהובאו בבג"צ ניסים אישה¹², וזאת באשר לטעות בשיקול דעתו של מפקד שגרמה למותו של פקוד:

"מן הראוי להבהיר כי אין מקום להחיל, כאילו הדבר מובן מאליה, את קני המידה המקובלים לקביעת הרשלנות בתנאים של אימונים או תרגילים, על תנאים של פעילות בתנאי מלחמה. אין חולק כי התנאים בשני המצבים שונים שינוי מהותי... צריך להדגיש במיוחד את הבעייתיות הכרוכה בתהליך הבחירה בין דרכי פעולה ותגובה, את השפעת תנאי הלחץ על תפקודו של אדם, ואת העובדה כי בתנאי קרב מוטל עומס אחריות גדול יותר ואתו סמכויות החלטה, לעיתים מכריעות על המפקד בזירת הפעולה..."

בבואנו לבחון עניין זה, עלינו עוד לתת את הדעת לכך, שהפעילות המשטרתית או הצבאית מחייבת את השוטר בשטח ליטול אחריות ולקבל החלטות מושכלות, תוך כדי נטילת סיכון. העמדה לדין במקרים מעין אלו, בגין עבירת רשלנות, עלולה ליצור מצב, בו שוטרים יחששו לקבל החלטות וימנעו מליטול סיכונים במהלך פעילותם המבצעית. בבג"צ ניסים אישה הובאה עמדת הפרקליטות הצבאית, הדנה בסוגיה זו, ובית המשפט קיבל האמור בה כדלקמן:

"אין חולק, כי מאפייניה הייחודיים של הפעילות המבצעית משמשים, לעיתים, כשיקולים השוללים קיום אינטרס ציבורי בנקיטה בהליכים פליליים, אף במקום בו קיימת אחריות פלילית.

¹² בג"צ 4550/94 ניסים אישה נ' היועץ המשפטי לממשלה ואח', פ"ד מט (5) 859, 869 (להלן: "בג"צ ניסים אישה").

הפעילות הצבאית מתאפיינת בכך שבאופן טיפוסי אין איש הצבא פועל לקידום צרכיו הפרטיים אלא לקיום משימותיו הצבאיות, אשר לעיתים קרובות כרוכות בנטילת סיכונים. הצבא מעצם מהותו מעודד, בנסיבות מבצעיות, הסתכנות מדעת שנועדה לקדם מטרות צבאיות, כשם שהוא מעודד הימנעות מנטילה מיותרת של סיכונים בשעת אימון או פעילות שגרה. הערך המאפיין את צה"ל של דבקות במטרה ועמידה במשימה צבאית, על אף כל המכשלות והסיכונים, יש בו כדי להמחיש את האמור.

בתנאים אלה, על המפקד, לא אחת, ליטול על עצמו ולהטיל על חייליו, סיכונים שברגיל אסור לו לקחתם או להטילם על פקודיו. בנסיבות של פעילות מבצעית מפקד טוב הוא לעיתים זה אשר נוטל סיכונים מושכלים, סיכונים אשר ייתכן כי בראייה לאחור יתברר כי היו בלתי מוצדקים, ולפיכך, נטילתם נעשתה ברשלנות.

לפני נקיטה בהליך פלילי נגד מפקד קרבי בגין התרשלנות במהלך פעילות מבצעית, יש לשקול את המשמעות הכללית הנובעת לצעד מסוג זה. יש חשש אמיתי, כי הנקיטה בהליך פלילי, בגין טעות בשיקול דעת או רשלנות קלה במהלך מבצע, תביא דווקא לפגיעה בצבא. הפעילות המבצעית, כפי העולה גם ממקרה זה, היא רבת סיכונים לכל חייל ובוודאי למפקד הנושא גם באחריות לשלומם של כל אחד מחייליו.

בשל כך, לא כל אדם, ולא כל חייל, מסכים ליטול על עצמו אחריות ולהפוך למפקד קרבי. אם על כל הסיכונים והאחריות המוטלים ממילא על המפקד, נוסף גם את הסיכון להעמדה לדין פלילי בשל טעות, לא חמורה, בשיקול דעת במהלך פעילות מבצעית, בה רב הסיכוי לטעות כזו, יש חשש כי מספרם של כאלה המוכנים לשאת בנטל יצטמצם. יתר על כן, הטלת אחריות פלילית על כתפיו של מפקד המוביל מבצע צבאי, עלולה להביא לשיבוש הפעילות ולא עמידה במשימה. מפקד, אשר בשל אופי המשימה חייב לקחת סיכונים, יימנע מלקחתם, מחשש כי בדיעבד יתברר, כי טעה, וימצא עצמו עבריין פלילי. מפקדים יעדיפו לנהוג תוך צמצום אחריותם ואולי אף גילגולה על כתפיהם של אחרים. ההשלכות הנובעות מהמצב עלולות להיות קשות. הטלת אחריות פלילית במקרים האמורים עלולה להביא, איפוא, לנטל נוסף, בלתי מוצדק, על שדרות הפיקוד...." (בג"צ ניסים אישה, בעמ' 866 – 868) (ההדגשות אינן במקור – מח"ש).

לאור האמור, בשל הפרות הסדר החמורות, האלימות הקשה ותחושת אי הוודאות, בה היו נתונים כוחות המשטרה, ביום 2.10.00 בפטרוס, כמו גם במקומות נוספים בארץ; לנוכח נסיבות המקרה המיוחדות, כפי שפורטו לעיל; ולאחר שימוש באמצעים פוגעניים פחות, כגון גז וגומי, אנו סבורים כי קמה לרייף הסמכות לבצע ירי חי אל עבר המתפרעים, אלא שירי זה אמור היה להתבצע אך ורק לעבר פלג גופם התחתון.

ועדת אור שדנה באירוע אחר, בעל מאפיינים דומים, קבעה אף היא, כי במקרים מסוימים, בהם מתפרעים רבים מתקדמים לעבר קומץ של שוטרים ותוקפים אותם באמצעים שונים, קמה לשוטר הסמכות לבצע ירי חי לעבר פלג גופם התחתון של מתפרעים, כאשר אין באפשרותו לבצע ירי באמצעות גז וגומי¹³:

"...נזכיר, שהיה זה בשלב שבו אזלה תחמושת הגז המדמיע, ולכוח לא היו אמצעים לבצע ירי גלילוני גומי. במצב זה, כשמתפרעים רבים מתקדמים לעבר קומץ של 12 שוטרים, תוך שהם תוקפים את השוטרים באמצעים שונים, הירי באוויר בניסיון להרתיע בוודאי היה מוצדק. כך גם לגבי הירי בנסיבות האמורות לעבר רגלו של מסית, לנוכח הסכנה

¹³ עמוד 333 לדו"ח ועדת אור.

הקשה והמוחשית בפניה עמדו חי [שמו של השוטר המעורב – מח"ש], אנשיו ואזרחים אשר נמצאו בסמוך מאחור."

ויודגש, אין אנו מבקשים לומר שכל סיטואציה של יידוי אבנים מצדיקה ירי חי. אדרבא, המדובר באמצעי קיצוני, שבמרבית המקרים לא יהיה מקום לנקוט בו במהלך הפגנות, גם אם אלה מגיעות לדרגות גבוהות של אלימות. אלא שבנסיבות המיוחדות של האירוע דנן, כפי שפורטו לעיל, ולאור הסכנה הממשית והמיידית בה היה מצויים רייף, עובדי המפעל ותושבי המקום, לא ניתן לשלול את הטענה, לפיה הפכה ההפגנה להתפרעות אלימה במיוחד, ברמה כל כך קיצונית, שהצדיקה ביצוע ירי כאמור.

עמדת ועדת אור

הועדה קבעה במסקנותיה, כי במהלך האירוע הנדון, רייף נקלע למצב שאותו היה מסוגל למנוע, מצב של התעמתות עם עשרות מתפרעים הזורקים אבנים. באותו אירוע הוא עשה שימוש, בין היתר, באש חיה לכיוון אותם מתפרעים, ללא הצדקה, ובכך גרם למוותם של שני אזרחים ולפציעתם של אזרחים נוספים. לאור האמור, המליצה הועדה כי האירוע הנדון יועבר למח"ש, על מנת שייבדק האם יש מקום לנקוט בהליכים פליליים כנגד רייף.

החלטת מח"ש

לאור האמור לעיל, הגענו לכלל מסקנה כי לא ניתן להוכיח ברמת הוודאות הנדרשת בפלילים, כי המנוחים והפצועים, נפגעו כתוצאה מהירי שביצע רייף, במהלך האירוע הנדון, וזאת מן הטעמים שיפורטו להלן. בנוסף, גם אם יוכח שהירי בוצע ע"י רייף, הרי שספק אם הירי בוצע שלא כדין.

באשר לפצוע חמוזה אבו סאלח, סביר מאוד להניח, כי פגיעתו נגרמה כתוצאה מהירי של רייף, אולם אנו סבורים כי בנסיבות העניין, כפי שפורטו לעיל, הירי בוצע כדין.

באשר לנפגעים האחרים, להלן השיקולים שהביאו אותנו למסקנה שתפורט להלן:

1. האפשרות כי המנוחים והפצועים נפגעו מאש חיה שנורתה מכיוון צומת תרדיון

מממצאי חקירת מח"ש עולה, כי אירוע הירי, שבוצע ע"י רייף, באזור המפעל, התרחש בין השעות 13:50- 14:07 לערך. עוד עולה, כי הירי בצומת הסתיים סמוך לשעה 14:00, שכן ידוע כי בסביבות שעה זו הגיעו למקום כוחות התגבור ואז הופסק השימוש בירי. עוד הוכח בחקירתנו, כי הן לרייף והן לשוטרים שפעלו בצומת היה קיים שדה ראייה אל המקום בו נפגעו המנוחים ואחד הפצועים. לפיכך, לא ניתן לשלול את האפשרות, לפיה המנוחים ואחד הפצועים נפגעו מירי שנורה מאזור הצומת, שכן, ככל הנראה, שתי הכוחות פעלו במקביל ולשניהם הייתה אפשרות ירי לעבר הנפגעים.

2. אי מהימנות של חלק מהעדים

אחד העדים מסר לידי ועדת אור תרמילים, שלדבריו מצא במקום. בדיקת התרמילים העלתה כי הם נורו מארבעה כלי נשק שונים. ממצא זה יכול היה לעמוד לזכותו של רייף. אלא שמחקירתו של העד במח"ש עולה, כי ישנה בעייתיות באמינותו, שכן לטענתו מצא את התרמילים במורד הגבעה, אזור, אשר לגביו,

ידוע בוודאות, כי ממנו לא בוצע ירי. משכך, לא ניתן לדעת בוודאות היכן מצא העד את התרמילים, ולפיכך הם אינם יכולים לשפוך אור על נסיבות האירוע. כמו כן, לטענת אחד הפצועים, הוא נפגע כתוצאה מהירי שביצע רייף, כאשר היה ממוקם על הכביש. כפי שפורט בהרחבה לעיל, טענה זו משוללת כל הגיון, זאת, בין היתר, משום שאין שדה ראיה בין הכביש לבין מקום עמידתו של רייף.

3. השינויים הטופוגרפיים באזור מאז קרות האירוע

מאז קרות האירוע, פני השטח במקום שונו. לפיכך, לא ניתן כיום לקבוע בוודאות את מיקומם המדויק של המנוחים ושל רייף במהלך האירוע, וכן של היורים מהצומת. כמו כן, לא ניתן כיום לקבוע בוודאות את שדה הראיה המדויק שבין הכוחות לבין מקום פגיעת המנוחים והפצועים.

4. סכנת החיים בה היה נתון רייף

נסיבות האירוע היו כדלהלן: מדובר היה בכוח של 3 אנשים מול עשרות מקומיים המתקדמים לעברם ולעבר המפעל, תוך שהם מיידים אבנים. רייף מיצה את אפשרויות השימוש בכלי הנשק השונים והגיע לירי החי רק לאחר שרובה הגז נשבר וכדורי הגומי אזלו. בנוסף, הוא עצמו אף נפצע במהלך האירוע מאבן שפגעה בפניו. בנוסף לכך, במפעל עליו הגן רייף, ישנו מיכל מימן שלו היה נפגע היה יכול להיגרם אסון. מכאן, שלא ניתן לשלול את תחושתו הסובייקטיבית של רייף, בנוגע לסכנת החיים בה הוא וסביבתו היו מצויים. בנוסף, גם גרסאותיהם של גדיר ויפתח מאשרות כי הם חשו בסכנה לחייהם. אמנם גרסתו של רייף באשר לכיוון הירי בעייתית (פעם טוען כי ירה לאוויר ופעם טוען כי ירה לכיוון הקרקע), אך לא ניתן לשלול את האפשרות כי הירי אכן היה מוצדק.

5. אמינותו של רייף

מחומר החקירה עולה, כי רייף מסר גרסאות סותרות הן באשר להשתלשלות האירוע, בכל הנוגע לירי שבוצע על ידו, והן באשר למיקום בו עמד בשעת הירי שביצע אל עבר המתפרעים. גרסאות סותרות אלה הביאו אותנו לכלל מסקנה, כי לא ניתן לקבל באופן וודאי את גרסתו של רייף, באשר לאירועים. כך למשל, אין בידינו לקבוע, באופן וודאי, כטענתו של רייף, שהירי שבוצע על ידו אכן כוון לעבר פלג גופם התחתון של המתפרעים ולשם בלבד.

6. סוף דבר

לאור האמור סברנו, כי לא ניתן לקבוע בוודאות הנדרשת בפלילים כי כתוצאה מהירי של רייף נפגעו המנוחים והפצועים (למעט פציעתו של חמזה אבו סלאח). גם אם היה נקבע כך, ספק אם ניתן להוכיח כי הירי לא היה מוצדק, וזאת לאור נסיבות האירוע שהקימו לרייף את הסמכות לבצע ירי לעבר פלג גופם התחתון של המתפרעים. אלא שלא ניתן לקבוע האם רייף אכן כיוון לעבר פלג גופם התחתון ופגע שלא במתכוון בפלג גופם העליון, או שבמתכוון ירה אל עבר פלג גופם העליון של המתפרעים, ובכך ביצע ירי שלא כדין.

אשר על כן, החלטנו לגנוז את התיק נגד רייף מחוסר ראיות מספיקות.

ה. אירוע מותו של המנוח איאד לואבנה בנצרת, ביום 2.10.00

רקע

ביום 2.10.00, במהלך התפרעויות באזור כיכר המעיין בנצרת¹⁴, התאספו כ-200 מתפרעים, אשר יידו אבנים וגולות ברזל לעבר השוטרים, בין היתר באמצעות קלע דוד, השליכו בקבוקי תבערה ושרפו צמיגים. בעקבות זאת, התפתחו עימותים בין כוחות המשטרה לבין המתפרעים. במהלך עימותים אלו, נורה ונהרג איאד לואבנה (להלן: "המנוח"), כתוצאה מירי של אחד מאנשי המשטרה שהיו במקום. בנוסף, אחד מהשוטרים נפגע מאבן שנזרקה ע"י המתפרעים ופגעה בפניו.

עובדות המקרה

ביום 2.10.00, בסביבות השעה 10:00, החלו התפרעויות באזור כיכר המעיין [א]¹⁵, בסמוך לתחנת משטרת נצרת [ג]¹⁶. בשונה מהיום הקודם, בו התרכזו כוחות המשטרה בסביבת מבנה המשטרה בעיר, באירוע זה, החלו הכוחות להדוף את המתפרעים לכיוון רחוב פאולוס ודרומה. רחוב פאולוס הינו רחוב מרכזי בעיר נצרת, אשר נמצא דרומית לתחנת המשטרה, וסמוך לכיכר המעיין, מדרום לה. מטרת פעילות הכוחות הייתה לפנות את רחוב פאולוס, המשמש ציר מרכזי בנצרת, ממכשולים שונים, וביניהם - צמיגים בוערים, פחי אשפה ואבנים, אשר פוזרו במהלך ההתפרעויות וחסמו את הציר לתנועה של רכבים. במהלך פיזור ההמון מכיכר המעיין, בוצע יידוי אבנים מאסיבי לעבר כוחות המשטרה באזור. מנגד השיבו הכוחות בירי רימוני גז וכדורי גומי לעבר המתפרעים.

הכוח אשר פעל בשטח היה מורכב מאנשי יחידת סיור עמקים (להלן: "יס"מ עמקים"), אנשי יחידת יואב וחניכי בית הספר לשוטרים. כוח יס"מ שהורכב משני צוותים, היה פזור על פני 200-250 מטרים לאורך ציר פאולוס. במהלך התפרסות הכוח, הייתה ככל הנראה הנחיה להציב כוחות של 2-3 שוטרים בכניסה לכל סמטה לאורך רחוב פאולוס, מתוך חשש שהמתפרעים שנהדפו מהרחוב הראשי, יחזרו מאחור מסמטאות אלו. מטרת ההתפרסות הייתה למנוע המשך התפרעויות והשחתת רכוש, למנוע מהמתפרעים לעלות שוב לציר ולהפגין נוכחות משטרתית בצומת.

במהלך האירוע, יידו המתפרעים אבנים, גולות מתכת ובקבוקי תבערה, בצורה מאסיבית, וזאת מכיוון הסמטה היורדת לשכונה המזרחית, דרומית לצומת גנץ. כוח שניצב בכניסה לסמטה [א]¹⁷, אשר כלל את השוטרים אריה זרגרי (להלן: "זרגרי"), דני לדר (להלן: "לדר") וזאב ויכנר (להלן: "ויכנר"), מנע מהמתפרעים להגיע לרחוב פאולוס ובתוך כך עשה שימוש בירי רימוני גז וכדורי גומי. יתכן, כי כתוצאה מירי זה נפגע המנוח [ה]¹⁸ ומת מאוחר יותר מפצעיו, בדרכו לבית החולים.

זמן קצר לאחר הפגיעה במנוח פונו הכוחות אשר פעלו באזור, לתחנת המשטרה דרך כיכר המעיין.

¹⁴ סימוני האותיות שיופיעו להלן ליד מקומות ההתרחשות השונים, באזור נצרת, מותאמים לתרשימים המצ"ב כנספח י"ו-י"א (צולם מפרק הנספחים של דו"ח ועדת אור).

¹⁵ ר' נספח י"ג.

¹⁶ ר' נספח י"ד.

¹⁷ ר' נספח י"א.

¹⁸ ר' נספח י"ג.

הרישום הרפואי בנוגע לנסיבות מותו של המנוח מעורר ספק באשר לסוג הקליע אשר הביא למותו. מעדותו של ד"ר בשארה נחלה, מנהל בית החולים האנגלי, עולה כי המנוח מת כתוצאה מקליע בחזה השמאלי שגרם לקרע בשריר הלב. הוא ציין כי להערכתו מדובר ככל הנראה בקליע גומי. עם זאת, ד"ר נחלה, כפי שהעיד על עצמו בועדת החקירה, אינו מומחה בליסטי ותחום הרפואה המשפטית אינו התחום שלו. לצד זאת, חוות דעתו של פרופ' היס קבעה, כי לא ניתן לקבוע מהו סוג הקליע שגרם להיווצרות הפצע וכן לא ניתן לאמוד את טווח הירי על-פי הנתונים שנמסרו לו, שכן אלו חסרים תיאור, צורה ופרטים נוספים שניתן להסתמך עליהם. יצוין, כי פרופ' היס לא היה בקשר עם ד"ר נחלה לבירור הפרטים. עוד נציין, כי לא בוצעה נתיחת גופה להוצאת הקליע, ומשכך לא ברור מהו סוג הקליע - האם מדובר בקליע חי או לחלופין בקליע גומי. פרופ' היס, בחוות הדעת שמסר לועדה, המליץ על ביצוע נתיחת הגופה.

הודעתו של קוסאי זיאד

על נסיבות מותו של המנוח ניתן ללמוד מעדותו של קוסאי זיאד (להלן: "קוסאי"), בעל חנות כל-בו לתינוק, אשר נמצאת בסמטה היורדת לשכונה המזרחית [ג'¹⁹, סמוך למזלג הרחובות בו נפגע המנוח [ב'²⁰. לדברי קוסאי, המנוח עמד בראש המתפרעים בכיכר המעיין ומאוחר יותר בסמטה שיורדת לשכונה המזרחית. מעדותו עולה, כי המנוח הגיע, רבע שעה לפני פגיעתו לסמטה והחל להשתתף בידוי האבנים לעבר השוטרים, כאשר הוא עומד בקדמת המתפרעים הנוספים שהיו במקום. בשלב מסוים, ירו לעברו השוטרים רימון גז והמנוח ניסה להגיע לרימון ולבעוט בו חזרה לעבר השוטרים. לשם כך, יצא המנוח מהסמטה וחצה את הכביש ואז נפגע מירי השוטרים. לטענת קוסאי, המרחק בין המנוח לבין השוטרים, בעת פגיעתו, היה כ- 30-45 מטר. לאחר הפגיעה, זעק המנוח ורץ לכיוון חנותו של קוסאי, שם התמוטט על עמוד בכניסה לחנות, תוך שהוא אוחז בצד השמאלי של בטנו.

הודעתו של עומר וליד אבו אסעד

ביום האירוע, עלה עומר וליד אבו אסעד (להלן: "עומר") על גג של אחד הבתים בשכונה המזרחית, וישב שם החל מסביבות השעה 12:00 בצהריים. לטענתו, תיצפת על ההתפרעויות ללא משקפת. עומר מסר, כי ראה בסמטה היורדת לשכונה המזרחית, באזור מזלג הרחובות, 4-5 נערים, (שלהערכתו, המבוגר מביניהם הוא כ- 15), זורקים אבנים. לדבריו, מאחורי הבית שנמצא בכניסה לסמטה (בצד שמאל כשנמצאים עם הפנים לכיוון השכונה המזרחית) ראה "צלף" יושב. זאת מסיק, כיוון שראה את הכוונת שלו מחזירה אור שמש או אור אחר. בתגובה לידוי האבנים של המתפרעים בסמטה, שמע ירי של רימוני גז וכן אש חיה. להערכתו מדובר בכדורים חיים, שכן שמע קול של פיצוץ ולאחריו קול פגיעה במתכת. לדבריו, אפשר שמדובר בפגיעה בעמודי חשמל שנמצאים במקום.

כבר עתה נדגיש, כי ניסיונו של עד זה ליתן מעין "עדות מומחה" על סוג הקליע שנורה, וזאת בהסתמך על התרשמותו מקולות הירי, עת שהה במרחק ניכר מהאזור – נראה בעינינו תמוה ולא רציני. למותר לציין, כי משקלה של עדות זו הינו אפסי.

באשר ל"צלף", מסר עומר כי לא היה לבוש מדים כחולים, אך בשל מיקומו בצל, לא ברור לו אילו מדים לבש והאם הוא משתייך למג"ב או ליס"מ. ממקום מושבו לא הבחין בשוטרים רבים ובסביבת "הצלף" לא ראה שוטרים נוספים מוצבים, פרט לשוטרים שחלפו על פני הסמטה. "הצלף" ישב שם זמן רב ולא התחלף.

¹⁹ ר' נספח י"א.

²⁰ שם.

עומר מסר, כי ראה שוטר יורה רימוני גז לכיוון הסמטה בעמידה אך לא ברור לו האם מדובר בצלף או בשוטר נוסף שהיה באזור. כמו כן ציין כי שוטר, ולעיתים אף שני שוטרים, היו נכנסים לסמטה המזרחית עד למזלג הרחובות במרדף אחרי המתפרעים, ולעיתים אף המשיכו מעבר למזלג בכיוון הירידה הימנית. במרדף זה בוצע לדבריו ירי גז. באשר לירי הכדורים מסר, כי בוצע ירי דליל - כדור אחד כל מספר דקות. בסך הכל ראה שלושה שוטרים באזור הסמטה, אך פרט ל"צלף", שלדבריו לא זו מהעמדה, לא ברור לו האם שני השוטרים שנכנסו לסמטה התחלפו וכן אין ביכולתו לזהות אותם.

בסביבות השעה 14:30 ראה העד, שכתוצאה מהירי של הצלף, נפגע אדם. עומר הבחין במנוח שהוא נמצא לבדו ברחוב בשעת הפגיעה. לפני הפגיעה לא ראה ירי גז לכיוון שלו, אלא רק ירייה אחת לעברו. עומר מסר כי בשעת הירי התרכז בשוטר. עם זאת שם לב למנוח לאחר שנפגע ונפל, וכן בעקבות צעקות ששמע לאחר הפגיעה (ככל הנראה של תושבים שהבחינו גם הם בפגיעה), אך לא זוכר פרטים אלו בבירור.

ניכר, כי עדותו של עומר שונה באופן קיצוני מעדותו של קוסאי, שהיה קרוב הרבה יותר למקום התרחשות האירוע. נתון זה, בתוספת עדותו של עומר לעניין סוג הקליע בו השתמש ה"צלף", כמפורט לעיל, מעמידה בסימן שאלה את מהימנות העדות בכללותה.

עדויות השוטרים המעורבים

כאמור לעיל, השוטרים זרגרי, לדר וויכנר היוו את הכוח שעמד בכניסה לסמטה, בה נפגע המנוח. זרגרי היה מצויד ברובה רגיל ובקצהו היה רומה המאפשר ירי של גלילוני גומי בלבד; לדר היה מצויד בנשק עם תחמושת חיה וויכנר היה מצויד ברובה פדרל, המאפשר ירי של גז מדמיע. אף אחד משוטרים אלה לא החזיק ברובה שעליו כוונת מהסוג המתואר על-ידי העד עומר. להלן עיקרי גרסתם.

עדותו של אריה זרגרי

לדבריו, הכוחות פעלו בצורה דינאמית ברחוב פאולוס. עם זאת, ציין, כי בחלק מהזמן הופקד לצד ויכנר ולדר, להתמקד ולהשגיח על הסמטה היורדת לשכונה המזרחית. לדבריו, תפקיד הכוח הסתכם בהפגנת נוכחות משטרתית בכניסה לסמטה, כדי למנוע מהמתפרעים לעלות לרחוב פאולוס. רק במקרים בודדים נאלץ להשתמש בירי גומי. מסר כי ירה גלילוני גומי לעבר מתפרעים שניסו לעלות לרחוב פאולוס, לכיוון פלג הגוף התחתון, למרחק של 50 מטרים. כמו כן ירה לעבר מתפרעים על הגגות שזרקו לעברם אבנים. להערכתו שהה הכוח בנקודה כ-20 דקות.

יצוין, כי ישנן סתירות בין עדותו של זרגרי בפני הועדה לבין ההודעה שמסר בפני אוספי החומר של הועדה, וכן בין הפרטים שמסר בה. בתחילת הודעתו מסר כי לא היה טעם לירות לעבר המתפרעים, והכוח הסתפק בירי גז מדמיע על מנת למנוע את עלייתם חזרה לרחוב פאולוס. לטענת זרגרי, לא ביצע ירי גומי לכיוון השכונה המזרחית. לכל היותר, לדבריו, ירו לעבר המתפרעים תחמיש עם הפדרל או עם ה M-16. בהמשך מסר, כי אומנם ירה קליעי גומי לעבר השכונה, אך לא היה השוטר היחיד באזור שירה לעבר הסמטה. עם זאת מוסיף, כי לא ראה מי הם השוטרים הנוספים שירו, אך אלו הם אינם שוטרים מהצוותים של יס"מ העמקים, אלא מהכוחות הנוספים שפעלו באזור. בנוסף, לדבריו, אפשר שהירי שבוצע על ידי הכוחות הנוספים היה ירי חי.

בעדותו בפני הועדה מסר, כי הוא עצמו לא ראה פגיעה באדם במהלך האירוע. לדבריו, אם היו פוגעים היה הדבר ניכר בתגובתו של הנפגע, דילוג או התנהגות חריגה. להערכתו, אם אדם רץ וברח, הרי שכל הנראה לא הייתה פגיעה. בנוסף הדגיש, כי במקרים הבודדים בהם עשה שימוש בירי כדורי גומי, ראה בברור היכן הכדורים נפלו ולכן אין אפשרות שכדור שירה פגע באדם מסוים. כמו כן, עד זה לא היה עקבי באשר למקום אליו ביצע את הירי. בתחילה מסר כי ירה לעבר הסמטה לכיוון הרגליים ומאוחר יותר טען כי ירה גם לכיוון גגות בסמטה.

עדותו של דני לדר

לדר מסר כי בכניסה לסמטה, כל אחד מחברי הכוח תפס פינה אשר שימשה לו כמסתור וכנקודת תצפית. לדר שימש בתפקיד אבטחה והיה חמוש ב M-16 ללא רומה. תפקידו, כאמור, היה להשגיח על גב הכוח. לדבריו, צפה לכיוון הסמטה רק בתחילה, כשהכוח מוקם בנקודה, ואז רק הציץ לעבר הסמטה. במשך פעילות הכוח בסמטה, פניו היו לכיוון המעיין והגגות, בניגוד לכיוון שבו היה המנוח. לדר מסר כי, לא הבחין בירי גז שבוצע על ידי ויכנר לעבר הסמטה וכן כי לא ראה במהלך כל האירועים, כולל הפעילות דן, נפגעים מירי גומי. לדבריו, הכוח נכח במקום כ-10 דקות. לאחר מכן, התקפלו כל הכוחות חזרה לכיוון תחנת המשטרה. העד הבהיר, כי לא ביצע כל ירי חי בעת שהותו במקום.

עדותו של זאב ויכנר

לדבריו, הכוחות באזור פעלו בצורה דינאמית והייתה תחלופה של הרכבי הכוחות שהוצבו בכניסה לסמטה דן. בפרק זמן מסוים, לקראת סוף פעילות הכוחות ברחוב פאולוס, הוצב ויכנר יחד עם לדר וזרגרי, בכניסה לסמטה היורדת לשכונה המזרחית. במהלך הפעילות, היה ויכנר חמוש ברובה פדרל, המאפשר ירי של גז מדמיע. חברי הכוח תצפתו למספר כיוונים בו זמנית במהלך הפעילות, במטרה להשגיח על הכניסה לרחוב פאולוס מכיוון הסמטה היורדת לשכונה המזרחית, על מנת למנוע מהמתפרעים לחזור לרחוב פאולוס וכן להימנע מפגיעה מחפצים שונים שנזרקו לעברם, בין היתר בקבוקי תבערה, אבנים וגולות ברזל. ויכנר לא הבחין האם התבצע ירי גומי על-ידי זרגרי. ויכנר מסר, כי ירה גז לעבר השכונה, אך בצורה דלילה. ירה לכיוון הגגות, לעבר קבוצת אנשים (4 בערך), ופעם אחת ירה לכיוון הסמטה. העד לא ראה אדם רץ לעבר הרימון ומנסה להדוף אותו חזרה לעבר הכוח. עם זאת, ציין שהיה קושי לתצפת לכיוון הסמטה בשל הצורך להתגונן מפני השלכת החפצים לעבר הכוח, וכן בפרט לאחר השלכת רימון הגז, שלעיתים היה גורם להתפזרות ענן גז חזרה לכיוון הכוח.

עדותו של חיים כהן

הלה הינו מפקדו של זרגרי. מעדותו עולה, כי לא בירר לאחר האירוע מול פקודו זרגרי האם ביצע האחרון ירי גומי במהלך הפעילות. עם זאת, זרגרי עצמו מסר לו, באופן כללי ולא מפורט, כי ביצע ירי גומי לעבר המתפרעים. מסר, כי לא נספרו מספר הכדורים שנורו, אין ביקורת על התחמושת ולא נכתבו דו"חות באירועים אלו.

אופן ביצוע הירי

קוסאי הצביע על עמוד תאורה באזור המזלג עליו ניכרים סימני פגיעת כדורים בגובה 2 מטרים לערך. יש בכך כדי להצביע על סטייה מההנחיות לביצוע ירי, אשר על פיהן יש לבצע ירי לעבר פלג הגוף התחתון (ככל הנראה עד גובה חצי מטר לערך). בנוסף, מעדותו של קוסאי ודו"ח הצבעה שמסר עולה, כי המרחק בין

מקום עמידתו של המנוח בשעת הפגיעה, לבין פתח הסמטה, מקום עמידתם של השוטרים בשעת הירי, נע ככל הנראה בין 30 ל-45 מטרים.

עמדת ועדת אור

הועדה קבעה, כי אמנם אין בידיה חומר המאפשר לקבוע מהי סיבת מותו המדויקת של המנוח וכן כי לא ניתן להצביע על מאן דהוא כעל מי שגרם למותו. אולם ממכלול הראיות ניתן לקבוע כי המנוח נהרג כתוצאה מירי שבוצע באותו יום לעבר השכונה המזרחית, על ידי מי מהשוטרים שהיו במקום. עוד קבעה, כי בנתוני האירוע לא הייתה הצדקה לשימוש בכוח קטלני נגד הצעירים. לאור זאת, המליצה, כי מח"ש תחקור בעניין ותחליט אם על פי ממצאיה יש מקום לנקוט הליכים כנגד מי מן המעורבים.

החלטת מח"ש

ממכלול העדויות עולה, כי כוחות המשטרה באזור פעלו באופן דינאמי. שוטרים מסרו, כי במהלך היום הוצבו במספר כניסות לסמטאות, ולא נותרו במקום סטאטי אחד לאורך כל הפעילות. הרכבי הכוחות השתנו, ואף יתירה מכך - התחמושת הוחלפה במהלך הפעילות. עם זאת, עולה בבירור, כי הכוח האחרון שהוצב בכניסה לסמטה שמובילה לשכונה המזרחית היה מורכב מזרגרי, ויכנר ולדר. חלוקת התפקידים בין חברי הכוח הייתה כדלקמן: לדר, אשר היה חמוש בנשק חי, היה אחראי על אבטחת הכוח כשפניו לעבר המעיין והגגות; ויכנר היה חמוש בפדרל המשמש לירי רימוני גז; זרגרי נשא נשק, עליו מורכב רומה המאפשר ירי כדורי גומי ותחמישים. בנוסף, אין עדויות באשר להחלפת תחמושת בין השלושה. ברם, לא ניתן לשלול האפשרות, כי הירי בוצע על ידי כוח אחר שהיה במקום.

לאור האמור, לא ניתן לקבוע ברמת הוודאות הנדרשת בפלילים את זהותו של היורה לעבר המנוח. גם אם היה ניתן לקבוע את זהותו של היורה, ספק אם הירי בוצע שלא כדין, שכן לא ברור מהו סוג הקליע (חי או גומי), אשר פגע במנוח. ברור, כי בנסיבות המקרה דנו, לא הייתה הצדקה לירי חי לעבר המנוח. לעומת זאת, ירי קליע גומי אל עבר המנוח ממרחק של למעלה מ-40 מטר, בנסיבות העניין, היה כדין. לעניין זה ניתן לדעתנו לסמוך על עדותו של קוסאי, אשר הבהיר כי המנוח היה ראש וראשון למפגינים. משכך, ולאור אופייה האלים של ההפגנה, לא ניתן לשלול הצדקה של ירי גומי אל עבר המתפרעים. עוד יודגש, כי גם בסוגיית המרחק, ממנו נורה המנוח, לא הגענו למסקנה חד משמעית, האם אכן מדובר בירי מטווח של למעלה מ-40 מטר או מתחת לזה, שכן המנוח רץ מיד לאחר שנפגע. ממילא, גם נקודה זו שוללת כל אפשרות לבסס תשתית ראייתית, שיהיה בה כדי להביא להרשעת מי מהמעורבים באירוע. יצוין, כי על מנת לקבוע את סוג הקליע ממנו נפגע המנוח וכן כדי לערוך בדיקת התאמה בין הקליע לבין כלי הנשק של השוטרים המעורבים, פנתה מחלקתנו לבני משפחת המנוח וביקשה להוציא את הגופה מקברה, אולם בני המשפחה סירבו לכך.

אשר על כן, החלטנו לגנוז את התיק מחוסר ראיות מספיקות.

ו. אירוע מותם של המנוחים אסיל עאסלה ועלאא נסאר, ביום

2.10.00, סמוך לצומת לוטם

רקע

ביום 2.10.00 התקיימה הפגנה רבת משתתפים באזור כפר עארבה – צומת לוטם (להלן: "ההפגנה"). במהלך הפגנה זו, נקטו המפגינים בדרך אלימה, אשר כללה ידוויי אבנים, ברזלים ועוד. בעקבות זאת, הגיע למקום מספר רב של כוחות משטרה. במהלך ההפגנה, כתוצאה מירי שבוצע ע"י שוטרים, נגרם מותם של אסיל עאסלה (להלן: "המנוח אסיל"), ועלאא נסאר (להלן: "המנוח עלאא").

עובדות המקרה

צומת לוטם [ג]21 נמצא כשני קילומטרים צפונית לעראבה על כביש 804, שהינו כביש גישה ליישוב מעלה צביה (להלן: "הכביש"). באזור הצומת אין ישובים, וסביב לו מצויים שטחים נרחבים, ובהם כרמי זיתים. במהלך ההפגנה, עמדו השוטרים על הכביש, שלצידו נמצא מעקה בטיחות (להלן: "המעקה"), המפריד בין הכביש לשבילי עפר ומטעי זיתים בהם עמדו המפגינים. מבחינה טופוגרפית, הכביש מצוי בנקודה שלטת, המאפשרת מבט לכיוון מטעי הזיתים ומיקום המפגינים. מטעי הזיתים אינם סבוכים. מדובר בעצים נמוכי קומה, כשרוח גדול קיים בין שורה לשורה וכן בין עץ למשנהו. כמו כן, שבילי העפר המובילים אל הכביש חשופים.

נתוני השטח, המתוארים לעיל, אפשרו לשוטרים שדה ראיה [ויכולת ירי] על המתרחש בין המטעים ובאזור שבילי העפר.

בעת האירוע הנדון, נכחו במקום כוחות המשטרה הבאים: כוח של חמישה שוטרים מתחנת ראש פינה, שנכח באזור צומת לוטם; כוח היחידה המרכזית של מחוז צפון (להלן: "הימ"ר"); שוטרים מיחידת הסיור המיוחדת; שלושה צוותי שיטור כפרי של משמר הגבול (להלן: "מג"ב"); וכוחות נוספים של המשטרה הכחולה.

במהלך האירוע, יידו המפגינים המקומיים אבנים לעבר השוטרים והתקרבו לכיוון הכביש, בו עמדו השוטרים. השוטרים, מצדם, ירו גז וגומי לעבר המפגינים והדפו אותם חזרה לכיוון שבילי העפר ומטעי הזיתים שבמקום.

אירוע מותו של המנוח אסיל

במהלך ההפגנה, ניתנה הוראה לעצור את המנוח אסיל, שהסתתר בין מטעי הזיתים. בעקבות זאת, יצא צוות משטרת לכיוון המנוח אסיל, ופתח בעקבותיו במרדף לכיוון מטעי הזיתים הנמצאים בשולי הכביש.

²¹ סימוני האותיות שמופיעים ליד מקומות ההתרחשות השונים, באזור עראבה, מותאמים לתרשים המצ"ב כנספח י"ב (צולם מפרק הנספחים של דו"ח ועדת אור).

בשלב מסוים, נורה המנוח אסיל, נפצע באורח אנוש, ומאוחר יותר מת מפצעיו. הנסיבות המדויקות שהובילו לירי, ובעיקר זהות היורה – לא הובררו עד תום. מחלק מהעדויות עולה, כי לירי לעבר המנוח אסיל קדמה מכה, באמצעות קת הרובה של אחד מהשוטרים שרדפו אחריו. בעקבות מכה זו, המנוח אסיל נפל, קם והמשיך במנוסתו, ולאחר מכן, כאמור, נורה.

ד"ר סובחי, הרופא שטיפל במנוח אסיל, מסר בעדותו בפני הועדה, כי נראה שהמנוח אסיל נפגע מכדור אש חיה, אשר נורה מטווח קצר. הוא הוסיף ותאר ממצא של פגיעה בגולגולת של המנוח אסיל, שנגרמה, כך נראה, ממכה של מכשיר קהה.

חוות דעתו של ד"ר סובחי הועברה לפרופ' היס, מהמכון לרפואה משפטית באבו כביר. ד"ר היס קבע, כי יש להוציא את גופת המנוח אסיל מקברה ולנתחה, זאת על מנת שניתן יהיה להגיע לממצאים חד משמעיים, לגבי זיהוי היורה וסיבת המוות.

קיימות עדויות סותרות, באשר לכוח המשטרתי שביצע את המרדף אחר המנוח אסיל ואת הירי לעברו. לפי גרסה אחת, המדובר בשלושה שוטרי ימ"ר, ואילו לפי עדות אחרת, המדובר בשלושה שוטרי מג"ב.

השוטרים שהיו מעורבים באירוע – ובכללם צוותי הימ"ר והמג"ב שאפשר שהיו מעורבים במרדף וברי המנוח אסיל – נחקרו. מספר שוטרים, שלא השתתפו במרדף אחר המנוח אסיל, אישרו בעדותם שהם אכן ירו במהלך ההפגנה, הן ירי גומי והן ירי חי, אל עבר המפגינים. עם זאת, איש מהשוטרים, לרבות אנשי הצוות שרדפו אחרי המנוח אסיל, אינו קושר עצמו למותו של המנוח אסיל.

יצוין, ששוטרי הימ"ר אכן מאשרים כי ביצעו מרדף אחר המנוח אסיל, שבסיומו נמצא הלה על-ידם, כשהוא פצוע באורח אנוש. יחד עם זאת, הם שוללים את הטענה כי הם אלה שירו בו ובכך גרמו למותו. שוטרים אלו נבדקו בפוליגרף – לגבי שניים מהם נקבע שהם דוברי אמת; ואילו השלישי (יצחק שמעוני) סירב לבצע את הבדיקה האמורה.

בנוסף, כפי שיפורט להלן, לא ניתן לשלול טענה אפשרית, לפיה אחד מהשוטרים שעמדו על הכביש, אשר הבחין במרדף אחר המנוח אסיל, ירה לעברו וגרם למותו.

זהותו של היורה לעבר המנוח אסיל

במסגרת חקירת מח"ש, נתפסו כלי הנשק של אותם שוטרים, אשר רדפו אחר המנוח אסיל, וכן של חלק מהשוטרים שהיו ממוקמים על הכביש. אולם על מנת להגיע לממצאים ברורים, באשר לזהות היורה, היה צורך בהוצאת הקליע מגופתו של המנוח אסיל, אם זה אכן קיים, לצורך בדיקת התאמתו לכלי נשק ספציפי שהיה בשימוש השוטרים שהיו מעורבים באירוע.

יצוין, כי קיימת אפשרות, לפיה גם אם הייתה מתבצעת נתיחה בגופת המנוח אסיל, לצורך הוצאת הקליע, לא ניתן היה להגיע למיצי החקירה. זאת מכיוון שבמקרה בו היה מתברר, כי המדובר בקליע גומי, או לחילופין אם היה מתברר שהקליע פגע בעצם מעצמותיו של המנוח אסיל והתרסק, הרי שלא ניתן היה לשייכו לכלי נשק ספציפי.

לצורך קידום החקירה, ביום 17.5.04, פנה מנהל מח"ש, מר הרצל שבירו, אל מר עסאלה, אביו של המנוח אסיל, וביקש את אישורו להוצאת גופת בנו והבאתה לבדיקה כאמור. מר עסאלה השיב, באמצעות מרכז "עדאללה", כי הוא נעתר לבקשת מח"ש, בכפוף לתנאים מסוימים, ובהם: כי פעולת הוצאת הגופה, תהווה - כדברי מר עסאלה - "הצעד האחרון ולא הראשון"; וכן, כי תתקבל חוות דעת מומחה בדין הפלילי, בדבר שיעור הסיכויים לפענוח המקרה, במידה שאכן תיבדק גופת המנוח אסיל.

יצוין, כי גם הועדה פנתה, בזמן פעילותה, לבני משפחת המנוח אסיל, וביקשה את רשותם להוצאת הגופה, זאת על מנת שניתן יהיה באמצעות פעולה זו לקדם את החקירה, אולם בני המשפחה התנגדו לכך²².

במצב דברים זה, כאשר מחד, בני המשפחה הסכימו לכאורה להוצאת הגופה, ומאידך, ביקשו הם להציב תנאים שאינם עולים בקנה אחד עם מסלול החקירה בו ביקשה מח"ש לנקוט, לא היה מנוס מלפנות לבית המשפט, על מנת שיכריע בעניין הוצאת גופת המנוח אסיל מהקבר ונתיחתה.

בתאריך 26.10.04, הוגשה בקשה, מטעם מח"ש, לבית משפט השלום בעכו למינוי שופט חוקר בדבר סיבת המוות של המנוח אסיל וכן לקבלת צו להוצאת גופת המנוח אסיל מהקבר ונתיחתה.

בדיון שהתקיים בתאריך 28.2.05, וכדי לחדד את עמדת המשפחה, פנה בית המשפט הנכבד למשפחה וביקש לברר מה תהיה עמדתה לגבי הוצאת גופת המנוח אסיל מקברו, בהנחה שהוצאת הגופה תביא, באופן ודאי, לבירור נסיבות מותו של המנוח אסיל.

בהודעת משפחת המנוח אסיל לבית המשפט, נמסר, כי היא מתנגדת באופן נחרץ ובכל מקרה להוצאת גופת המנוח אסיל מקברו, וזאת גם אם הדבר יביא באופן ודאי לבירור נסיבות מותו של המנוח אסיל.

לנוכח השינוי המהותי בעמדת המשפחה, שקלנו שנית את עמדתנו בכובד ראש, תוך שנתנו דעתנו גם לעמדת בית המשפט – שנאמרה, כמובן, ברוב זהירות ורגישות במהלך הדיון – לפיה יש לעשות מאמץ שלא להביא את המחלוקת בין הצדדים להכרעה שיפוטית. לאחר עריכת האיזון בין האינטרס הציבורי למצות את החקירה (בין היתר, על ידי הוצאת הגופה ונתיחתה), ובין האינטרס הפרטי של הפגיעה בכבוד המת ובמשפחתו, הגענו לכלל מסקנה כי במקרה דנן, נוכח העובדה כי לא ברור שהוצאת הגופה תביא בהכרח לבירור נסיבות מותו של המנוח אסיל, ונוכח רצון ליתן משקל משמעותי ודומיננטי לרצון המשפחה, יש להעדיף את האינטרס של כבוד המת ומשפחתו.

לאור האמור, חזרנו בנו מבקשתנו להוצאת גופת המנוח אסיל מהקבר ונתיחתה.

אירוע מותו של המנוח עלא

על פי עדותו של כאמל בדארנה, במהלך ההפגנה האמורה, בסביבות השעה 14:00, הבעירו המפגינים צמיגים על הכביש והשוטרים ירו גז מדמיע לכיוונם. למקום הגיע גיפ, ממנו ירדו שלושה שוטרים במדי

²² עמ' 338 בכרך א' של דו"ח ועדת אור.

חאקי אפור וכובע מצחייה בצבע כחול, והתחילו לרוץ לכיוון עצי הזית שבצד המערבי של הכביש²³. המנוח עלאא רץ דרך מטע הזיתים וחצה את דרך הכורכר שמובילה למזבלה [ד] לכיוון דרום מזרח ונעמד בין הסלעים שהיו במקום [ט]. במקום נשמעו מספר יריות בודדות, לפחות כשלוש, ולאחר מכן המנוח עלאא נצפה נופל. שניות לאחר מכן, שלושה שוטרים במדי חאקי, שעמדו כעשרים מטר מהמקום בו נפל המנוח עלאא, הלכו חזרה, בין עצי הזית, לכיוון הכביש.

בסביבות השעה 15:30, הגיע המנוח עלאא למרכז הרפואי "חייאת" בסחינין, ומשם הועבר במצב קשה לבית החולים בנהריה, שם נקבע מותו. מהתיעוד הרפואי בעניינו עולה, כי המנוח עלאא נפגע כתוצאה מכדור שחדר לבית החזה הימני. לפי חוות דעת של פרופ' היס לגבי המנוח עלאא, מיום 30.9.01, יש להוציא את הגופה מהקבר, לצורך הוצאת הקליע והעמדתו לבדיקת מעבדה.

זהותו של היורה לעבר המנוח עלאא

במקום האירוע היו עשרות שוטרים שהיו ממוקמים על הכביש. השוטרים הללו מאשרים שימוש בירי גז וגומי אל עבר המתפרעים, אך מכחישים שימוש בירי חי לעברם. אין בחומר החקירה עדויות המצביעות על שוטר או צוות מסוים שהיה מעורב בירי אל עבר המנוח עלאא. במצב זה באין דרך אחרת לאתר את השוטר היורה, תפסו חוקרי מח"ש חלק מכלי הנשק, אותם נשאו השוטרים המעורבים באירוע הנדון (יצוין, כי לא ניתן היה לתפוס את כל כלי הנשק הרלוונטיים, וזאת בהעדר רישום מסודר של כלי הנשק אותם נשאו השוטרים בעת אירוע הנדון), לצורך בדיקת התאמה בליסטית בין כלי הנשק שנתפסו לבין הקליע שיתכן שיימצא בגופת המנוח עלאא. על מנת לבצע את הבדיקה האמורה, פנתה מחלקתנו לבני משפחת המנוח עלאא, כדי לקבל את אישורם להוצאת גופתו מהקבר ונתיחתה. בקשה זו נענתה ע"י בני המשפחה בשלילה, ובכך למעשה נסתם הגולל על הסיכוי להגיע לממצא באירוע זה.

עמדת ועדת אור

הועדה קבעה כי על פי העובדות שהוצבו בפניה, לא ניתן להצביע בכיוונו של שוטר זה או אחר כאילו הוא האיש שירה את היריה שפגעה במנוח אסיל. לא רק שאין עדות ישירה ביחס לכך, אלא שגם הראיות הנסיבתיות שהוצגו בפניה לא אפשרו להגיע למסקנה בעניין זה. לפיכך, המליצה למח"ש להעמיק את החקירה בנושא. יחד עם זאת, קבעה הועדה כי על אף המצב הקשה אליו נקלעו השוטרים במקום, לא הייתה הצדקה לשימוש בירי של אש חיה או ירי של גלילוני גומי כלפי המנוח אסיל.

לגבי המנוח עלאא, התייחסה הועדה במסקנותיה לכך, שידוע לה אך מעט, לגבי נסיבות מותו של הנ"ל באירוע הנדון. ברם קבעה, כי אם אמנם ירי של איש משטרה כלפי המנוח עלאא הוא שגרם למותו, הרי שלא הייתה לכך הצדקה, בנסיבות המקרה דנן.

החלטת מח"ש

המנוח אסיל נהרג במהלך הפגנה רבת משתתפים, באזור הכפר עראבה, כתוצאה מירי. קיימות סתירות מהותיות בגרסת המתלוננים, לגבי זהות הכוח היורה (שוטרי מג"ב כפרי או שוטרי ימ"ר). השוטרים שנחקרו לגבי האירוע הכחישו כי ירו במהלכו אל עבר המנוח אסיל. שלושת שוטרי הימ"ר שאישרו

²³ ר' נספח י"ב.

בחקירתם, כי נטלו חלק במרדף אחר המנוח, נבדקו בפוליגרף. לגבי שניים מהם, נמצא כי הם דוברי אמת, ואילו השלישי (יצחק שמעוני), סרב לבצע את הבדיקה האמורה. זאת ועוד, לא ניתן לשלול כי הירי שגרם למותו של המנוח אסיל בוצע ע"י אחד השוטרים אשר היו ממוקמים על הכביש. המדובר בעשרות שוטרים אשר מכחישים שימוש בירי חי אל עבר המתפרעים. במסגרת החקירה, נתפסו כלי הנשק של השוטרים שביצעו את המרדף אחר המנוח אסיל, וכן נתפסו חלק מכלי הנשק של השוטרים שהיו ממוקמים על הכביש. אלא שסירוב משפחת המנוח אסיל להוצאת גופתו מהקבר ונתיחתה, סתם למעשה את הגולל על הסיכוי להגיע לממצא, שכן במצב דברים זה לא ניתן לבצע בדיקת התאמה בליסטית בין הקליע שנמצא בגופת המנוח אסיל, לבין כלי הנשק שנאספו. לפיכך, לא ניתן לדעת ברמת הוודאות הנדרשת בפלילים את זהותו של היורה, אשר גרם למותו של המנוח אסיל.

אשר על כן, אין מנוס מלגנוז את התיק בעילה של עבריון לא נודע.

באשר למנוח עלאא, לא ניתן לדעת האם הוא נורה ונהרג כתוצאה מפגיעת קליע גומי, שבנסיבות מסוימות, כגון המקרה דנן, ייתכן שהיה כדין (שכן, כאמור, על פי נהלי המשטרה, מותר לירות ירי גומי, לצורך פיזור מפגינים, וזאת בטווח של מעל 40 מטר), או שמא כתוצאה מירי חי, אשר בנסיבות המקרה דנן לא היה מוצדק. על מנת לקבוע את סוג הקליע, ממנו נפגע המנוח עלאא וכן כדי לערוך בדיקת התאמה בין הקליע לבין כלי הנשק של השוטרים המעורבים, פנתה מחלקתנו לבני משפחת המנוח עלאא וביקשה להוציא את הגופה מקברה, אולם בני המשפחה סירבו לכך. בנוסף, במקום היו מספר רב של שוטרים, ואין בחומר החקירה כל ממצא, שיש בו כדי להוביל לזיהוי של השוטרים המעורבים בגרימת פגיעתו של המנוח עלאא.

אשר על כן, אין מנוס מלגנוז את תיק מעילה של עבריון לא נודע.

ז. אירוע הירי ברחוב הבנקים בנצרת, ביום 2.10.00

רקע

ביום 2.10.00, במסגרת אירועי הפרות הסדר בעיר נצרת, הגיעו למקום לוחמי היחידה המשטרתית המיוחדת ללוחמה בטרור (להלן: "כוח הימ"מ"), המכונים נ.י. א.ק. ושי.י (להלן: "נ.י."; "א.ק."; "שי.י") (להלן: "החשודים"), יחד עם שאר אנשי צוות הימ"מ. מטרת הפעילות של כוח הימ"מ במקום, הייתה לאבטח את כוח יחידת הסיור המיוחדת אשר פעל בשטח (להלן: "כוח היס"מ"), במקרה בו הוא עלול להיקלע למצב של סכנת חיים. במקום היו התפרעויות, אשר כללו זריקות אבנים ובקבוקי תבערה. כוח הימ"מ פוצל לשניים, בהתאם לפיצולו של כוח היס"מ. כוח אחד בפיקודו של המכונה צ' (להלן: "צ'"), נע על רחוב פאולוס, ואבטח את כוח היס"מ שפעל במקום, בפיקודו של רפי בן דוד [א]²⁴. כוח שני בפיקודו של נ.י., נע בכביש המקביל, ברחוב הבנקים, ואבטח את כוח היס"מ שפעל במקום, בפיקודו של דוד אנקונינה. בסביבות השעה 20:30, הגיעה למקום מכונית, בה נסעו בני הזוג עאמר ומרלן רמאדן (להלן: "המתלוננים"). התנהגות הרכב עוררה את חשדם של החשודים, כפי שיפורט להלן, ולפיכך הם פתחו בירי לעבר המכונית. כתוצאה מהירי נפצעה קשה המתלוננת, מרלן רמאדן.

עובדות המקרה

גרסת המתלוננים

על פי גרסת המתלוננים, ביום 2.10.00, בסביבות השעה 20:30, נסע עאמר רמאדן יחד עם אשתו, מרלן רמאדן, לביקור אצל הוריו, הגרים בשכונת המעיין בנצרת. המתלוננים הגיעו מכיוון השכונה הדרומית בעיר והתכוונו לנסוע לכיוון שכונת המעיין²⁵. כשהגיעו לצומת גנץ, הבחינו שהקטע המחבר את הכביש הראשי שהיו עליו (רחוב פאולוס), לכביש שמוביל לשכונת המעיין, חסום על ידי פח אשפה גדול, שהונח במקום ע"י מפגינים. לפי עדותו של המתלונן, כשהבחין שהכביש הראשי חסום בפח אשפה גדול ובאבנים, הוא עצר לחלקיק שנייה וחשב איך להמשיך הלאה. הוא החליט לנסוע בכביש המשני, המקביל לאותו כביש (רחוב הבנקים). יצוין, כי בקטע כביש זה, אסורה הכניסה לרכב הבא מרחוב פאולוס. בתחילת ההתקדמות של רכבם על הכביש הצדדי (רחוב הבנקים), ליד תחנת מוניות הגליל, התחילו לירות לעברם. בשלב זה, הם לא הבינו מה קורה, אולם שמעו רעשים עזים וחבטות קשות באוטו מכל הכיוונים, והבחינו שמשות הרכב נופצו. המתלוננת התחילה לצעוק ואמרה לבעלה שיורים עליהם. כאשר זה הבחין שהמתלוננת פצועה בשתי ידיה ומדממת, הוא נבהל ועצר את רכבו. השוטרים שהבינו שטעו בזיהוי, הגיעו לרכב והגישו עזרה ראשונה למתלוננת. לאחר מכן, הגיע אמבולנס, אשר פינה אותה לבית החולים. שם הוברר, כי המתלוננת נפגעה מארבעה כדורים, בחזה ובשתי ידיה. כשהייתה בביה"ח, התקשר אחד השוטרים לדרוש בשלומה והסביר שהירי בוצע לעברם עקב טעות.

לטענת המתלוננים, הם לא הבחינו בחשודים, זאת מאחר שהחשודים לא סימנו להם או אותתו להם בצורה כלשהי לעצור.

²⁴ סימוני האותיות שמופיעים ליד מקומות ההתרחשות השונים, באזור צומת גנץ, מותאמים לתרשים המצ"ב כנספח י"ג (צולם מפרק הנספחים של דו"ח ועדת אור).

²⁵ משיבה מס' 68 לפרוטוקול הועדה עולה לראשונה, כי למעשה הסיבה שלשמה נסעו באותו היום, למרות ההתפרעויות שהתקיימו במקום, הייתה כדי לראות מה מצב הנכס הפרטי של אביו של המתלונן (המבנה של הבנק שנשרף) ברחוב הבנקים.

גרסת החשודים

על פי גרסת החשודים, תפקידם כצלפים היה לאבטח את כוח היס"מ שפעל על הכביש ברחוב הבנקים (להלן: "הכביש"), מפני מקומיים שינסו לפגוע בכוח זה באמצעות ירי או השלכת בקבוקי תבערה לעברם. חלק מכוח היס"מ פעל בצמוד לחשודים וחלק אחר פעל בהמשך הכביש, במרחק של כ- 25 מטר מהם. לצורך זה, התמקמו החשודים במקום מוסתר בצידי הכביש, משם יכולים היו לתצפת אל עבר המתפרעים שפעלו ברחוב פאולוס, המקביל לרחוב הבנקים, וזאת מבלי שהמתפרעים יוכלו להבחין בהם [ב]. יודגש כבר עתה, כי כפי שהובהר ע"י הכוחות, משימה מעין זו, הכרח שתתבצע באופן סמוי, ולא באופן גלוי.

במהלך פעילות החשודים, הם הבחינו במכונית המרצדס של המתלוננים מגיעה לצומת גנץ, נעצרת, והאנשים שבתוכה החלו לדבר עם המקומיים בסמטה שממנה נזרקו קודם לכן בקבוקי תבערה אל עבר השוטרים. לאחר מכן, התחילה המכונית בנסיעה איטית לכיוון הסמטה בה שהה כוח היס"מ יחד עם חלק מכוח היס"מ, זאת למרות העובדה שמרחוב פאולוס אסורה הפנייה ימינה לרחוב הבנקים. מכיוון שהסמטה הייתה חשוכה, החשודים אותנו לרכב לעצור באמצעות לייזר ופנסים. מכוניות קודמות שעברו במקום הגיבו לאיתות זה של השוטרים, עשו פרסה וחזרו חזרה. זו הייתה גם הציפייה ממכוניות של המתלוננים. אלא שזו התעלמה מהסימון של השוטרים והתחילה לפתע להאיץ במהירות רבה לכיוון הכוח, אשר שהה מספר מטרים ספורים ממיקום המכונית באותו שלב. התנהגות הרכב הייתה חשודה ביותר והכוח - אשר אנשיו היו משוכנעים כי המכונית המאיצה באופן האמור, מבקשת לפגוע בהם - חש בסכנת חיים ממשית.

בשלב זה, ירו החשודים לכיוון השמשה הקדמית של הרכב כדי לנטרל אותו, באופן הבא: נ.י ירה חמישה כדורים חיים; א.ק ירה שישה כדורים חיים; ואילו ש.י ירה 16 כדורים חיים [ז]. לטענת החשודים, בגלל שהטווח בין הכוח לרכב היה מאוד קצר, לא היה אפקטיבי מבחינתם לירות לעבר הגלגלים. לטענתם, הם חשדו בכך שנוסעי הרכב הם מפגעים, וזאת משום שהרכב שנעצר קודם לכן, בסמוך למתפרעים, נסע אל עבר הכוח, תוך שהוא נכנס ב"אין כניסה", והאיץ לעברם במהירות. יצוין, כי רחוב הבנקים, בו אירע האירוע הנדון, הינו רחוב צר, כאשר חלק מהכוח עמד בצד הכביש וחלקו האחר של הכוח עמד על הכביש, בהמשכו של הרחוב. מטרת הירי של החשודים הייתה לנטרל את הנוסעים שבאותו רגע נחשדו כמפגעים, על מנת למנוע את הפגיעה הן בכוח שעמד בצידי הכביש והן בכוח שעמד בהמשכו של הרחוב. לטענת החשודים, הדרך בה פעלו באותם רגעים ובאותן הנסיבות, הייתה הדרך היחידה לעצור את הרכב ולמנוע סכנה מהכוח. בשלב בו בוצע הירי, החשודים לא זיהו את הדמויות ברכב, מפאת החשיכה. רק לאחר שהרכב נעצר הבחינו החשודים שהמדובר ברכב תמים והגישו סיוע לפצועה.

מעדויות מפקדי היס"מ, אשר ערכו תחקיר בנוגע לאירוע, עולה, כי הם סברו שתגובת החשודים, בנסיבות שהיו במקום, הייתה נכונה וכי החשודים פעלו כפי שהיה מצופה מהם לפעול. כמו כן, השוטרים הנוספים שנטלו חלק באירוע תיארו את סכנת החיים הממשית, בה חשו באותם רגעים, ולפיכך הצדיקו את מעשיהם של החשודים. בנוסף, מעדויות חלק מהשוטרים עולה, כי הובא בפני החשודים מידע לפיו יום קודם לכן בוצע ניסיון דריסה של שוטרים בירושלים, שהסתיים ללא נפגעים, עובדה שחיזקה את חששם של החשודים. כמו כן, החשודים היו מודעים לכך כי יום קודם לכן נפגע השוטר מאיר אסולין ברגלו, כתוצאה מאש חיה שנורתה לעברו, במהלך פעילותו כנגד מתפרעים בעיר נצרת. כך שיש לראות את פעולת החשודים ותגובתם, באספקלריא האמורה.

עדותו של יחיאל אבו אחמד

עד זה עמד בעת האירוע במרפסת ביתו, המשקיפה על רחוב הבנקים, אותו תיאר בעדותו כרחוב צר, אשר היה חשוך מאוד אותה שעה. העד מסר, כי ראה את מכונית המרצדס של המתלוננים מגיעה לרחוב עם אורות גבוהים והרגיש שהולך לקרות משהו. אז ראה לפתע שהרכב נסע בבת אחת לכיוון העלייה. הרכב עמד כמה שניות עם אורות גבוהים, ליד חנויות קוסיני ופתאום במכה עלה מהר מאוד. הרכב נסע במהירות ואז נשמעו יריות. לדבריו, שמע את החיילים אומרים: "תגידו שניסה לדרוס אותנו". בעדותו בפני הועדה ניסה העד לשנות את גרסתו בדבר התנהגות הרכב, והתכחש לגרסה שמסר בחקירתו הראשונה, לפיה הרכב נסע במהירות, וזאת למרות שכך כתוב בהודעה.

המצב המשפטי

בבואנו לבחון אירוע זה, במישור המשפטי, עלינו לבדוק האם החשד אותו דימו לעצמם החשודים, לפיו הרכב הינו רכב מפגע היה סביר בנסיבות העניין. לאחר מכן, גם אם יקבע שהחשד אכן היה סביר, עלינו לבחון האם הירי שבוצע ע"י החשודים בנסיבות האמורות אל עבר המתלוננים, היה כדין, או שמא המדובר היה בירי רשלני. לצורך בחינת הדברים, נסקור את נהלי הפתיחה באש המשטרתיים, תוך התייחסות להגנות שנקבעו בסעיפים 34, יג, 34, יא, 34 (1) ו-34 יח שנקבעו בחוק העונשין.

טעות במצב דברים

סעיף 34 יח לחוק העונשין קובע כי:

"(א) העושה מעשה בדמותו מצב דברים שאינו קיים, לא יישא באחריות פלילית אלא במידה שהיה נושא בה אילו היה המצב לאמיתו כפי שדימה אותו.
(ב) סעיף קטן (א) יחול גם על עבירת רשלנות, ובלבד שהטעות היתה סבירה, ועל עבירה של אחריות קפידה בכפוף לאמור בסעיף 22(ב)".

הסעיף האמור מקנה הגנה לאדם שדימה סיטואציה מסוימת ופעל על פיה, כך שלא יישא באחריות פלילית בגינה. כדי שהגנה זו תחול, על אותו אדם להוכיח שטעותו הייתה כנה. כאשר המדובר בעבירת רשלנות, יש צורך במבחן נוסף, לפיו על הטעות להיות סבירה בנסיבות העניין.

המסגרת הנורמטיבית – הוראות הפתיחה באש

סעיף 4(א) לפקודת המטה הארצי 06.02.14, בדבר השימוש בכלי ירייה, קובע כי:

"השימוש בכלי ירייה מותר, כאשר יש חשש ממשי לפגיעה מיידית בחיים או בשלמות הגוף של השוטר או של אחרים, ואין כל דרך אחרת למנוע אותה פגיעה".

סעיף 2 להוראות המשטרה 4.03.03, בדבר השימוש בכלי ירייה, קובע כי:

"א. איש משטרה העומד להשתמש בכלי ירייה, יודיע תחילה על כוונתו לעשות כן. ב. אופן ההודעה והנסיבות, שבהן מותר לוותר על מתן אזהרה מוקדמת יפורטו בפקודות המטא"ר".

נוהל פתיחה באש של משטרת ישראל מס' 90.221.056, קובע בסעיף 4(א)(8) הוראות פתיחה באש לצורך עצירת רכב:

"א) פתיחה באש לעצירת רכב תיעשה רק כאשר קיים חשד סביר כי ברכב הנמלט מצוי חשוד בביצוע פשע מסוכן... ג) אין לפתוח באש לעבר רכב שבו מצוי חשוד בביצוע פשע מסוכן, אלא כאמצעי אחרון, כשכל האמצעים האחרים לעצירתו (כגון: סימון ידני להאט, שימוש באמצעי כריזה, תאורה) לא הועילו. ד) יש לירות לעבר גלגלי הרכב, כשכלי הנשק מכוון לירייה בודדת, עד לעצירת הרכב".

לעומת זאת, לגבי שימוש בכלי ירייה לצורך הגנה עצמית, נקבע באותו נוהל כי:

"1) משקמה הסמכות להשתמש בכלי ירייה, כדי להדוף תקיפה בנשק חם או קר, שהעמידה בסכנת פגיעה ממשית ומיידית את חייו או את שלמות גופו של שוטר או של אחרים, ואין דרך אחרת למנוע את הפגיעה – ניתן לפתוח באש. 2) השימוש בכלי ירייה בנסיבות אלו ייעשה בהתאם למפורט להלן: א) ניתן לוותר על מתן אזהרה על כל שלביה; ב) הירי יהיה לכיוון התוקף, במגמה לפגוע בו, כך שיימנע ממנו להשלים את ביצוע מעשה התקיפה; ג) יש להפסיק את הירי מיד כשפסק הצורך בכך".

מן הכלל אל הפרט

עיון בסעיפי החוק ובנהלי הפתיחה באש, אשר הוצגו לעיל, מעלה בענייננו שלוש סוגיות עיקריות. האחת, האם תחושת הסכנה אותה דימו החשודים, אשר בדיעבד התגלתה כמוטעית ואשר בעקבותיה פתחו באש, הייתה כנה וסבירה בנסיבות האירוע הנדון. השנייה, האם נקטו החשודים באמצעי האזהרה והזיהוי הדרושים לפני הפתיחה באש לעבר הרכב, בו נסעו המתלוננים. השלישית, האם היה הכרח לבצע ירי לעבר הרכב, וגם אם התשובה לכך חיובית - מדוע ירו לעבר נוסעי הרכב ולא לעבר גלגלי הרכב, כפי שמחייבות ההוראות. להלן נבחן הסוגיות האמורות.

א. תחושת הסכנה אותה דימו החשודים

לגבי הסוגיה הראשונה, עלינו לבחון, האם תחושת הסכנה אותה דימו החשודים, הגם שבדיעבד התגלתה כמוטעית, ואשר בעקבותיה פתחו באש, הייתה מוצדקת בנסיבות המקרה דנן. לטענת החשודים, הרכב הגיע לעברם לאחר שעצר בצומת גנץ, עשה פרסה והתקדם אל עבר רחוב הבנקים. כבר בשלב זה התעורר חשד בליבם של החשודים, שכן הרכב נעצר בצומת, ונוסעי הרכב שוחחו עם אנשים שעמדו בסמטה, ממנה נזרקו קודם לכן בקבוקי תבערה אל עבר כוח היס"מ. חששם של החשודים התעצם כאשר הרכב נסע לעברם בכביש שהכניסה אליו אסורה, וחשד זה התעצם ביתר שאת, כאשר הבחינו שהרכב מאיץ אל עבר הכוח במהירות. החשודים סברו, כי המדובר בניסיון לפגוע בכוח, באמצעות דריסה, ירי או מכונית תופת. לפי עדויותיהם של השוטרים, שנכחו ברחוב הבנקים בעת האירוע, וכן לפי עדותו של עד הראיה שהשקיף ממרפסת ביתו, נראה כי אמונתם של החשודים במצב אותו "דימו" לעצמם בנסיבות האירוע, אכן הייתה כנה וסבירה. כל השוטרים שהיו במקום מעידים על כך שבעקבות ההתנהגות המחשידה של הרכב, ולאור העובדה שמדובר בסמטה כה צרה, חשו בסכנה ממשית לחייהם, או לחלופין לחיי יתר חברי הכוח שהיה בהמשך הכביש שברחוב פאולוס. כך עולה בבירור מעדויותיהם השונות. לפיכך ניתן לקבוע, כי החלטת החשודים לירות לעבר הרכב, בנסיבות העניין, הייתה החלטה כנה סבירה, גם אם זו התבססה על טעות במצב דברים.

ב. נקיטת אמצעי זהירות בטרם ביצוע ירי

ככלל, על איש משטרה שמבקש לעצור רכב חשוד, במהלך נסיעה, מוטלת החובה להקים מחסום מואר, אותו ניתן לראות גם בשעת חשיכה. כמו כן, יש צורך להציב תמרור אזהרה מספר מטרים לפני מחסום זה. בנוסף, על איש המשטרה לאותת לרכב באמצעות פנס או כל אמצעי מואר אחר, כדי שבעל הרכב ידע שמחובתו לעצור.

במקרה דנן, לא הקימו החשודים מחסום במקום, כנדרש. משכך, עלינו לבחון, לאור בחינת המשימה שהוטלה על החשודים, אם בפעילות החשודים כאמור נפל פגם, שיש בו כדי להחשידם במעשה פלילי. לטענת החשודים, הם לא הקימו במקום מחסום מואר ומסודר מכיוון שתפקידם במקום היה לאבטח את כוח היס"מ שפעל על הכביש, מפני מקומיים שינסו לפגוע בכוח באמצעות ירי או השלכת בקבוקי תבערה לעברו. לצורך זה, הם התמקמו במקום מוסתר בצידי הכביש, משם יכולים היו לתצפת אל עבר המתפרעים שפעלו ברחוב פאולוס, המקביל לרחוב הבנקים, וזאת מבלי שהמתפרעים יוכלו להבחין בהם. משימה מעין זו, הכרח שתתבצע באופן סמוי, ולא באופן גלוי. משכך, ממילא אין ביכולתם להקים מחסום גלוי. גם ע"פ עדויות המפקדים, החשודים לא היו אמורים להציב מחסום גלוי מפני רכבים שאמורים היו לעבור במקום.

לאחר שקבענו, שהיה צורך לבצע את משימתם של החשודים באופן סמוי מן העין, עלינו לבחון האם מלכתחילה, במצב דברים זה, כאשר לא ניתן היה להציב מחסום גלוי, החלטתם של מפקדי החשודים להציבם למשימה האמורה הייתה רשלנית, לאור הסיכונים הכרוכים בה. אנו סבורים, כי באיזון השיקולים בין הצורך לבצע את המשימה, באופן סמוי מן העין, על מנת לאפשר את פעילות החשודים ולאבטח את כוח היס"מ שפעל באזור, לבין הסיכון שכלי רכב שיקלעו למקום, לא יוכלו להבחין בחשודים - החלטת המפקדים האמורה הייתה ראויה, כפי שיפורט להלן.

לדידנו, הסבירות לכך שכלי רכב ייכנס לרחוב, בו הוצבו החשודים, הינה נמוכה. זאת מאחר שברחוב זה אסורה הכניסה לכלי רכב, המגיעים מרחוב פאולוס. בנוסף לכך, כלי רכב שלמרות איסור הכניסה היה נכנס למקום, אמור היה להבחין באיתות השוטרים ולעזוב את המקום, כפי שאכן ארע למרבית המכוניות שהגיעו למקום.

במקרה הנדון, רכבם של המתלוננים נכנס לרחוב האמור, למרות איסור הכניסה אליו, התעלם מאיתות החשודים והאיץ במהירות לכיוונם. התנהגות זו של הרכב הייתה בלתי צפויה. לפיכך אנו סבורים, כי במאזן השיקולים בין הצורך בשמירה על כוח היס"מ שפעל בהמשך הכביש באופן סמוי מן העין, לבין הסיכון כי רכב שייקלע למקום לא יבחין בחשודים, ולפיכך יפגע מהם – נכון היה להעדיף את ביצוע המשימה האמורה.

עתה נפנה לבחון את השאלה האם נקטו החשודים באמצעי האיתות הדרושים, טרם ביצוע הירי. מעיון בחומר החקירה עולה, כי קיימת מחלוקת בנוגע לשאלה זו. לטענת החשודים ושוטרים נוספים שהיו במקום, הם אותתו לרכב המרצדס לעצור באמצעות לייזר ופנסים. מנגד, מכחישים המתלוננים טענה זו. אלא שבמסגרת תביעה נזיקית שהגישו המתלוננים נגד המדינה, בגין אירוע זה, הגישה המתלוננת חוות דעת פסיכיאטרית של הפסיכיאטר שטיפל בה. בחוות הדעת האמורה צוין, כי המתלוננת מסרה לו שהבחינה במקום בשוטר "עם קובע (כך במקור) על הראש ומשהו כמו מנורה במצחו" (עמוד 3 לחוות דעתו

של הפסיכיאטר ד"ר ג'ראיסי נביל, מיום 22.9.01). כלומר, לפי גרסה זו, ובשונה מהגרסה שנמסרה בפני הועדה, המתלוננת הבחינה כי יש במקום שוטרים עם אמצעי איתות.

לגבי נקיטת אמצעי זיהוי אחרים, טען נ.י, כי כאשר היו בסמטה החשוכה, לא רצו לחשוף את עצמם. לכן החשודים לא צעקו לעבר הרכב והסתפקו באיתות לרכב, באמצעות פנס רגיל ופנס לייזר, וזאת על מנת למנוע מהרכב להתקרב לעבר הכוח. בשלב זה, הכוח ביקש שלא לגלות את עצמו, בשל החשש מזריקת בקבוקי תבערה לעברו על ידי המתפרעים שהיו בסמוך למקום.

זאת ועוד, כאמור ע"פ גרסת החשודים וע"פ גרסת השוטרים מכוח היס"מ שנכח במקום, כלי רכב אחרים שהגיעו למקום קודם לכן, נענו לאותה דרך איתות של השוטרים וחזרו על עקבותיהם. עובדה זו חיזקה אצל החשודים את ההנחה, כי הסימון הינו גלוי וברור, וכי אין חשש שרכב לא יבחין בו.

לטענת המפקדים, האיתות שבוצע ע"י החשודים בשטח הינו דרך פעולה קבועה, אשר מתבצעת ע"י לוחמי ימ"מ במצבים מעין אלו.

ג. דרך אחרת למנוע אותה פגיעה

הסוגיה השלישית דורשת מענה לשתי שאלות: ראשית, האם אכן היה מקום לבצע ירי אל עבר הרכב. גם אם התשובה לכך חיובית, עלינו לברר מדוע ירו החשודים לעבר השמשה הקדמית, ובכך סיכנו את חייהם של נוסעי הרכב, ולא השתמשו באמצעי פוגעני פחות, כגון ירי לעבר גלגלי הרכב.

באשר לשאלה הראשונה – לאור טענת החשודים שהטווח ביניהם לבין הרכב היה קצר; ולנוכח העובדה שמדובר ברחוב צר מאוד, שבו יש קושי למצוא מחסה, מפני רכב הדוהר לעבר הולכי רגל המצויים באותו רחוב; ובייחוד לאור העובדה שמדובר באירוע שנמשך שניות בודדות – ספק בעינינו אם ניתן לשלול את טענת החשודים, לפיה ביצוע ירי היה אמצעי הכרחי על מנת להתגונן מפני הרכב שביקש, להבנתם, לדרוס את השוטרים במקום. טענה זו מקבלת משנה תוקף לאור העובדה שבסמוך למיקום החשודים, בהמשך הכביש, פעל כוח יס"מ אותו אמורים היו החשודים לאבטח.

באשר לשאלה השנייה, הנוגעת לכיוון הירי – לטענת החשודים, ירי לעבר גלגלי הרכב לא היה אפקטיבי, זאת לנוכח החשש שלא היה בכוחו להביא לעצירת הרכב בשניות הבודדות שעמדו לרשות הכוח. כל חפצם של החשודים, באותה העת, היה לעצור את הרכב, אשר נחשד בעיניהם כמפגע, וירי לעבר השמשה הקדמית היווה את הדרך היחידה לעשות זאת ובכך למנוע סכנה מהכוח.

השוטרים מכוח היס"מ שהיו במקום, מחזקים בעדויותיהם טענה זו. גם לדעתם לא הייתה לחשודים דרך אחרת לעצור את הרכב, ולפיכך הירי לעבר השמשה הקדמית של הרכב היה מוצדק. כמו כן, מעדויות המפקדים עולה, כי בנסיבות המקרה דנן, לא היה מנוס מירי לעבר השמשה הקדמית של הרכב, על מנת לנטרל את הסכנה המיידית שנשקפה לכוח מצד נוסעי הרכב.

עמדת ועדת אור

הועדה קבעה כי השימוש בירי חי שבוצע על ידי החשודים, לעבר רכבם של המתלוננים, לא היה מוצדק, ובוצע בניגוד להוראות המחייבות. עוד קבעה הועדה, כי העובדה שני לא דאג לכך שהכוח שבראשו עמד, יהיה מזוהה בבירור ככוח משטרה, יצרה סיכון בלתי סביר (שהתממש), לכך שהכוח לא יזוהה ככזה על ידי אזרחים העוברים במקום.

החלטת מח"ש

מניתוח מצב הדברים האמורים לעיל, הגענו לכלל מסקנה, כי למרות התוצאה המצערת, לא ניתן לשלול את הטענה לפיה, התנהגותם של החשודים בזמן האירוע, בנסיבות שהיו במקום, לא הייתה רשלנית. מהעדויות השונות ניתן להסיק, כי אכן היה מקום לכך שפעילות הכוח תהיה נסתרת, ולא תנקוט באופני הפעולה הרגילים הנדרשים מכוחות חסימה בפעולות שיטור שגרתיות, במסגרתם מתבצעת חסימה גלויה ומוארת. מסקנה זו מתבקשת מניתוח משימת הכוח, שנועד לאבטח את כוחות היס"מ שפעלו במקום אל מול מתפרעים שיידו בקבוקי תבערה.

כמו כן, החשודים הבחינו ברכב שהתנהג בצורה מחשידה והתעורר בלבם חשש כבד, אשר בדיעבד התגלה כמוטעה, לפיו מדובר ברכב מפגע. תחושת הסכנה אותה דימו לעצמם ואשר כתוצאה ממנה פעלו, נתמכת בהודעותיהם של שוטרי היס"מ שהיו במקום, ולכן קשה יהיה לשלול את הטענה, כי מדובר היה בטעות כנה סבירה.

עוד יש לציין, כי לא ניתן יהיה להוכיח – ברמת הוודאות הנדרשת במשפט פלילי – כי לחשודים הייתה אפשרות לברוח מהמכוננית הנוסעת, וזאת הן מפאת נתוני המקום, היינו הסמטה הצרה, בה התרחש האירוע, והן מכיוון שבכביש שבהמשך הרחוב, אשר לכיוונו נסעה המכוננית, היו באותה עת כוחות נוספים, אותם היו אמורים החשודים לאבטח.

מחומר החקירה גם עולה, כי בנסיבות המתוארות, פעלו החשודים כראוי, בכך שאותתו לרכב על מנת למנוע את המשך נסיעתו אל עבר הכוח, וזאת בהתאם להוראות שניתנו להם בנסיבות העניין.

יצוין, כי גם אם ייקבע, כי הייתה טעות בשיקול דעת להציב צלפים במקום, מבלי לבצע חסימה גלויה ומוארת, ע"פ ההנחיות הרגילות, הרי שהמדובר בטעות בשיקול הדעת של המפקדים ולא של החשודים עצמם.

כך, גם אם ייקבע שהחשודים טעו בכך שבנסיבות האירוע שהתפתח, הם נקטו בצעד קיצוני של ירי לעבר הרכב, הרי שגם טעות זו הינה טעות בשיקול הדעת, אשר בתנאים בהם עסקינן, ספק אם היא מגיעה לדרגה של עבירה פלילית. לעניין זה ראה הרחבה בעמ' 34-35 לדו"ח זה.

יוצא אפוא, כי אפשר שחששם של החשודים היה סביר בנסיבות העניין; הם פעלו על מנת להזהיר את הרכב מפני המשך נסיעה בכביש, ורק לאחר מכן, כאשר לדעתם נוצרה סכנה ממשית לפגיעה בכוח או בשוטרי היס"מ שבהמשך הכביש, הם ירו אל עבר נוסעי הרכב. כאמור, לא ניתן יהיה לשלול את האפשרות שהירי האמור בוצע רק לאחר שלא הייתה אפשרות אמיתית להימנע מפגיעת הרכב, או לעוצרו, באמצעות ירי לעבר הגלגלים, ובכך לנטרל את הסכנה.

אשר על כן, החלטנו לגנוז את התיק נגד החשודים מחוסר ראיות.

ח. אירוע פגיעתו של המנוח מוחמד ח'מאייסי בכפר כנא,

ביום 3.10.00

רקע

ביום 3.10.00, במהלך אירועי הפרות סדר בכפר כנא, התעמתו כוחות משטרה עם מפגינים שהיו במקום. לטענת המקומיים, כתוצאה מעימותים אלו, נפצעו מוחמד עלי טאהא (להלן: "הפצוע") ומוחמד ח'מאייסי, אשר מת מאוחר יותר, במהלך ניתוח שעבר בבית החולים, בעקבות פציעתו (להלן: "המנוח"). כפי שיפורט להלן, המנוח והפצוע נפגעו, ככל הנראה, כתוצאה מדקירה שנגרמה ע"י מקומיים ולא מירי שבוצע ע"י אנשי משטרה.

עובדות המקרה

ביום 3.10.00, בסביבות השעה 12:00, החלו התפרעויות באזור צומת בית רימון – כפר כנא, בכביש 754 (להלן: "הצומת"). כוח יחידת סיור מיוחדת של יהודה ושומרון (להלן: "יס"מ ש"י") אשר מנה 30 שוטרים, וכוח של תחנת טבריה (להלן: "הכוח"), אשר היו באזור, התקדמו לכיוון הצומת [א]²⁶. על הכביש היו צעירים רבים מהכפר, אשר יידו אבנים אל עבר השוטרים, הבעירו צמיגים וקיללו. הכוח הגיב בירי גז. שוטרים ששימשו כמאבטחים, הוצבו במעלה הגבעה ממערב למעון לחוסים שנמצא במקום (להלן: "המעון") [ב]²⁷ וכן בצד השני של הכביש, במטע הזיתים [ג]²⁸. על הכוחות במקום פיקדו מפקד תחנת טבריה, יעקב זיגדון (להלן: "מפקד התחנה"), וראש משמרת סיור תחנת טבריה, שמעון בן שבו. במקום הייתה התפרעות קשה, כאשר המתפרעים השליכו אל עבר השוטרים אבנים מ-3 כיוונים שונים.

בשעות הצהריים, בסביבות השעה 13:00, הגיע כוח נוסף מיחידת סיור מיוחדת של עמקים (להלן: "יס"מ עמקים") אשר מנה בין 7-10 לוחמים, לתגבר את הכוח שהיה במקום. בשעה האמורה, מנה כוח יס"מ ש"י 20 לוחמים (10 לוחמים מהכוח נשלחו קודם לכן לנצרת לשם ליווי ואבטחת ראש הממשלה שביקר באותה עת במקום). בשלב זה ירי הגז כבר לא היה יעיל והמצב בשטח היה קשה. לפיכך החלו השוטרים לבצע ירי גומי לעבר המתפרעים. בשלב מסוים אף דווח על הצתה של יער שנמצא מזרחית לכביש בו היה הכוח. עקב כך, שלחו מכבי אש מטוסים לכיבוי השריפה.

בסביבות השעה 14:30, ניגש אחד מאנשי מועצת כפר כנא למפקד התחנה, וביקש ממנו לקחת את הכוחות חזרה לכיוון הצומת והוא יטפל במתפרעים. הכוח אכן חזר בחזרה לכיוון הצומת, אלא שהמכובדים לא הצליחו להשתלט על המתפרעים והכוח נאלץ לחזור חזרה לפאתי הכפר ולהמשיך בעימות עם המתפרעים לשם השלטת סדר במקום.

עם רדת החשיכה, בסביבות השעה 18:00-18:30, הורגשה רגיעה ניכרת בשטח וההמון החל להתפזר מהמקום. כוח המשטרה התפנה מהמקום בסביבות השעה 19:00. בצומת הושאר כוח מצומצם למשך הלילה, מחשש להתלקחות של התפרעויות נוספות.

²⁶ ר' נספח ח'.

²⁷ ש.ס.

²⁸ ש.ס.

עדויות של רפי כהן

על פי הודעתו של רפי כהן, מפקד יס"מ ש"י, בסביבות השעה 17:00-16:00, התקבלה ממפקד התחנה ידיעה, כי ישנה חוליה חמושה שממתינה בכפר וכי ישנה כוונה לנצל את החשיכה כדי לפתוח על השוטרים באש, כאשר אלה יתקרבו לכפר. בעקבות ידיעות אלה, הוחלט להימנע מהתקרבות לפאתי הכפר, כדי לצמצם אפשרות פגיעה.

עדויות המקומיים

לטענת המקומיים, בסביבות השעה 18:40, ישבו מספר צעירים (המספר שונה מעדות לעדות) על הדשא שבכניסה למעון ופיצחו גרעינים. אותה עת שרר שקט באיזור. בין הצעירים שישבו על הדשא היו המנוח והפצוע.

לפי גרסת הפצוע, נורו לפתע שתי יריות באוויר. חבורת הצעירים קמה והחלה לרוץ לכיוון הכפר. אז נורו שתי יריות נוספות, אשר אחת מהן פגעה בכף רגלו הימנית והשנייה פגעה במנוח. לטענתו, מדובר היה בירי של אש חיה אשר נורתה על ידי השוטרים. עם זאת, הוא לא ראה את השוטרים שירו. מעדות אחרת של העד, עולה תמונה שונה לחלוטין, לפיה הכדור פגע בו כאשר ישב לתומו על הדשא (ולא במהלך ריצה).

לפי הודעותיהם של בהגית חי'מאייסי, אחיו של המנוח, ואמיר טאהא, אחיו של הפצוע, הפצוע והמנוח ישבו על הדשא, כאשר לפתע, ללא כל סיבה, נורו שתי יריות בלבד (ולא ארבע כפי שהעיד הפצוע), כאשר אחת פגעה בפצוע והשנייה במנוח. לטענתם, היריות נורו מכיוון השוטרים שהיו על הכביש. לפי עדותו של בהגית חי'מאייסי, אותה עת היה כוח גדול על הכביש. השוטרים היו במצב של כריעה על הברכיים ומאחורי השוטרים שהיו על הכביש, היה גיפ. לטענתו, השוטרים שעמדו על הכביש היו צלפים. עוד טוען עד זה, כי על הגג של הבתים היו שוטרים שהחזיקו רובים עם טלסקופים. יצוין, כי לטענת השוטרים, בשלב זה, הכוח כבר התפנה מהמקום וחזר לכיוון הצומת.

מהחומר עולה בבירור, כי ישנן סתירות בין עדויות המקומיים השונות. כמו כן, ישנן סתירות בין העדויות שמסרו המקומיים בפני חוקרי הועדה לבין העדויות שמסרו במהלך דיוני הועדה, כפי שעולה מפרוטוקול הועדה. זאת ועוד, גרסת המקומיים עומדת בסתירה מוחלטת לגרסת השוטרים, לפיה החל מהשעה 18:00 החלה רגיעה ניכרת בשטח והכוח אף התפנה מהמקום, בסביבות השעה 19:00.

תיעוד רפואי

מהרישומים הרפואיים בעניינו של המנוח עולה, כי קיימת אי בהירות באשר לשאלה האם פגיעתו נגרמה מפצע דקירה או שמא מפצע ירי. כמו כן, מהתעודה הרפואית בעניינו של הפצוע, מיום 3.10.00 בשעה 19:30 (סמוך לאירוע), עולה, כי נגרם לו פצע דקירה בקרסול ימין.

עמדת ועדת אור

הועדה קבעה, כי בין עדויות העדים מבני כפר כנא נתגלו סתירות מהותיות. הועדה אף התרשמה, כי קיימות סתירות מהותיות בין הגרסאות השונות שמסר כל עד ועד. הועדה הוסיפה וקבעה, כי על פי הרישומים הראשוניים הנוגעים לפצוע ולמנוח בבואם לבית החולים, ספק רב אם ירי הוא שגרם לפגיעה בשניים.

בסיכומם של דברים קבעה הועדה, כי אין תשתית ראיתית מספקת, המאפשרת לקבוע, כי ירי של שוטרים הוא שגרם לפציעת השניים. אלא שלמרות קביעה זו סברה הועדה, כי על פי הראיות במקרה הנדון ובהתחשב במכלול הנסיבות, לא ניתן לשלול את הדבר. לפיכך מצאה הועדה לנכון, להתייחס למנוח מוחמד חימאייסי כאל אחד מן ההרוגים של אירועי אוקטובר, והורתה למח"ש להעמיק את החקירה.

החלטת מח"ש

מסקירת חומר הראיות בתיק מצטיירת תמונה, לפיה בשעה בה נפגעו המנוח והפצוע (סביבות השעה 18:40), השוטרים כבר התפנו מהמקום לכיוון הצומת, וכי באזור בו ישבו המנוח והפצוע בעת פגיעתם לא הייתה כל נוכחות משטרתית. כל זאת בניגוד מוחלט לטענת הפצוע.

כמו כן, בגרסת הפצוע קיימות, כאמור, סתירות מהותיות, בנוגע לנסיבות פציעתו, אשר יש בהן כדי להטיל ספק באמינותו.

יתר על כן, הרישומים הרפואיים הנוגעים לפצועים, מעוררים ספק בדבר נסיבות פציעתם. מהתעודה הרפואית של הפצוע עולה, כי נגרם לו פצע דקירה בקרסול ימין, זאת בניגוד לעדותו, לפיה נפגע מידי חי. גם לגבי המנוח, אשר היה באותה עת עם הפצוע, לא ברור מהרישומים הרפואיים, האם הפגיעה שלו נגרמה מפצע דקירה או שמא מפצע ירי. יצוין, כי המנוח נפטר בסופו של דבר מסיבוכים שנגרמו לו בעקבות הניתוח שעבר בברכו הימנית.

אשר על כן, ובהיעדר תשתית עובדתית מספקת, סברנו כי אין מקום לפתוח בחקירה פלילית בנושא והתיק נגנז על ידינו מ"אין עבירה".

ט. אירוע הפגיעה הקטלנית במנוח ראמו בושנאק, ביום 3.10.00,

בכפר מנדא

רקע

ביום 3.10.00, במהלך התפרעויות באזור צומת כפר מנדא (להלן: "הצומת"), התאספו עשרות מתפרעים, אשר יידו אבנים לעבר השוטרים ולעבר רכבים חולפים בצומת, בין היתר באמצעות קלע דוד, הבעירו צמיגים והציתו שדה קוצים באזור. בעקבות זאת, התפתחו עימותים בין כוחות המשטרה לבין המתפרעים. במהלך עימותים אלו, נגרם מותו של ראמו בושנאק (להלן: "המנוח") וכן נגרמה פציעתם של מחמוד חושאן (להלן: "חושאן") ועאלם נידאל (להלן: "הנפגעים"), ככל הנראה כתוצאה מירי שבוצע על ידי השוטרים במקום.

עובדות המקרה

ביום 3.10.00, בסביבות השעה 8:00 בבוקר, הגיע כוח יחידת סיור מיוחדת של מרחב לכיש (להלן: "כוח היס"מ") לכביש מנדא בציר 784, להחליף כוח של משמר הגבול (להלן: "מג"ב") ששהה קודם לכן במקום. כוח היס"מ מנה 18 שוטרים. המשימה שהוטלה על הכוח הייתה לסייר על הציר כדי לוודא שהמקומיים לא חוסמים את הכביש.

בעקבות תלונות של עוברי אורח בדבר זריקת אבנים לעבר כלי רכב חולפים באזור צומת כפר מנדא, הגיע כוח היס"מ למקום, שם הבחין במספר נערים. נציגי הכפר, וביניהם עלי טאהא, קצין הביטחון במועצה המקומית כפר מנדא (להלן: "המכובדים"), פנו אל השוטרים וביקשו מהם לאפשר להם לטפל באירוע ולפנות את הנערים מהמקום. השוטרים נענו לבקשתם, ואכן המכובדים הצליחו, בשלב זה, להרגיע את הרוחות. כך נמשך המצב עד שעות אחר הצהריים.

בשעות אחר הצהריים, בסביבות השעה 17:00, התגברו הפרות הסדר באזור הכניסה הראשית לכפר מנדא ונראה היה כי המכובדים איבדו את השליטה על המתפרעים הצעירים. המתפרעים עמדו בכניסה הראשית לכפר, משני צידי הכביש המוביל לכפר, והחלו בידוי אבנים מסיבי, בין היתר, באמצעות קלע דוד, הבעירו צמיגים ואף ירו זיקוקים אל עבר השוטרים.

כוח היס"מ התחלק לשניים. חלק התמקם בצומת הכניסה הראשית לכפר מנדא [ב]²⁹, סמוך למרכז המסחרי "קסטל" (להלן: "קסטל") [ה], וחלק התמקם בצומת הכניסה המשנית לכפר [ג]. לקראת הערב, כאשר ראה מפקד הכוח, דוד אנקונינה, כי חסר לכוח אמצעים לפיזור הפגנות, הוא ביקש תגבורת מקצין אגף מודיעין, ירון מאיר. בעקבות בקשה זו, הגיעה למקום, לצורך תיגבור, יחידת רותם של מג"ב, אשר מנתה 20 שוטרים (להלן: "כוח המג"ב"). 7 שוטרים מכוח המג"ב התמקמו בצומת הכניסה המשנית לכפר, לוחם אחד נשאר ליד כלי הרכב, ו-12 שוטרים נוספים מכוח המג"ב התמקמו בכניסה הראשית לכפר.

²⁹ סימוני האותיות שמופיעים ליד מקומות ההתרחשות השונים, באזור כפר מנדא, מותאמים לתרשים המצ"ב כנספח י"ד (צולם מפרק הנספחים של דו"ח ועדת אור).

בשלב מסוים עברו חלק מהמתפרעים ליידות אבנים מאזור ערמות החול, הממוקמות בסמוך לצומת הכניסה הראשית לכפר [2]. לפיכך, עבר חלק מהכוח (4 משוטרי כוח היס"מ, ביניהם מפקד הצוות יחיאל בודהנא, ו-2 שוטרים מכוח המג"ב) לאזור ערמות החול.

בסביבות השעה 18:00, הגיע למקום גיא רייף, מפקד תחנת משגב (להלן: "רייף"), יחד עם ראש משמרת סיור בתחנת משגב, עאוני עטאללה. הם חברו אל הכוח אשר עמד בכניסה הראשית לכפר. כמו כן, ביקשו ליצור קשר עם המכובדים של הכפר על מנת לנסות ולהרגיע את הרוחות. ראש המועצה, מוחמד זידאן, היה באותו היום בירושלים, בפגישה אצל ראש הממשלה. לפיכך, יצרו קשר עם מוחמד קדח, ממלא מקום ראש המועצה, וביקשו ממנו שיגיע למקום עם כמה מבוגרים, על מנת לנסות להרגיע את המתפרעים.

לאחר תפילת הערב, בסביבות השעה 19:00, הגיע למקום מוחמד קדח עם מספר מבוגרים נוספים, על מנת לשוחח עם רייף, בניסיון להגיע לפתרון, אשר יביא להרגעת הרוחות, אולם הניסיון לא צלח. במהלך שיחה זו, המשיכו המתפרעים ביידוי האבנים, והמשטרה ירתה לעברם גז מדמיע. מוחמד קדח כמעט התעלף מהגז ולכן רץ מהמקום לכיוון הקסטל. לפי חלק מהעדויות, ירה רייף, בשלב זה, ירי חי לאוויר וירי גומי לכיוון המתפרעים.

לאחר ששיחות ההרגעה נכשלו, המשיכו המתפרעים ביידוי האבנים המסיבי ובהתבצרות מאחורי פחי אשפה שהביאו למקום. דוד אנקונינה, שהיה המפקד הטריטוריאלי במקום, החליט לנסות לעצור חלק מהמתפרעים, ולכן הכוח שהיה במקום יישר קו והחל בהסתערות לעבר המתפרעים (להלן: "שלב ההסתערות").

בשלב מסוים נפוצה ידיעה, לפיה אחד מהמפגינים שבמקום נהרג, כתוצאה מירי של שוטרים. זמן קצר לאחר קבלת הידיעה האמורה, התפנה הכוח מהמקום.

לטענת השוטרים, במהלך האירוע הנדון, הם ירו גז וגומי בלבד, כאשר המטרה הייתה לפגוע באותם אנשים ספציפיים, אשר סיכנו את חייהם באמצעות יידוי אבנים וחפצים שונים לעברם. לפי גרסת חלק גדול מהשוטרים, הירי החי היחיד שהיה במקום, היה הירי באוויר שירה רייף. טענה זו של השוטרים עומדת בסתירה מוחלטת לטענת המקומיים, לפיה השוטרים ירו לכל עבר ללא כל הבחנה, כולל שימוש בנשק חי. מחומר החקירה עולה, כי אכן נורתה אש חיה במהלך האירוע על ידי השוטרים שהיו במקום (אם כי לא ברור עד כמה היה מדובר בשימוש מרובה בירי חי, כאמור). מסקנה זו מתבססת על הימצאותו של קליע בגופו של הפצוע חושאן (להלן: "הקליע"), כפי שיפורט להלן.

קיימת מחלוקת בנוגע לשלב בו בוצע הירי לעבר המתפרעים. לטענת המקומיים, הירי בוצע בשלב ההסתערות ואילו לטענת השוטרים, בשלב ההסתערות כלל לא בוצע ירי לעבר המתפרעים, שכן בהסתערותם לעבר המתפרעים, השוטרים ביקשו לעצור את המתפרעים ולא לפגוע בהם.

נסיבות מותו של המנוח

לפי עדויות המקומיים, שהה המנוח, בעת שנפגע בתחנת הדלק "סונול" שבכניסה לכפר [1], שם התחבא יחד עם אחיו, ראפע בושנאק. כאשר נפצע עאלם נידאל, עת שהה אף הוא באותו איזור, רץ אחיו של המנוח לעברו, אך לא הצליח להגיע אליו, שכן המשטרה באה במהירות וירתה לכיוונם. כאשר סובב את הראש

לראות מה קורה עם אחיו (המנוח), הוא ראה אותו מוטל על הרצפה. לדעתו, מי שירה אש חיה על המנוח היה שוטר מהשוטרים אשר היו על הכביש, מול תחנת הדלק "סונול".

מהדו"ח הרפואי עולה, כי המנוח הגיע לבית החולים עם פצע בצד שמאל של הראש. לפי חוות דעת של פרופ' היס שבדק את המנוח, קיימת אפשרות סבירה, לפיה הקליע נותר בגופתו של המנוח. לפיכך, כך דעתו של פרופ' היס, יש להוציא את הגופה מהקבר ולבדוק, באמצעות צילום רנטגן, האם הקליע נותר בראשו של המנוח. אם יתברר שהתשובה חיובית - ניתן יהיה להעמיד את הקליע לבדיקה, לזהות את סוגו ולהשוותו לכלי הנשק של השוטרים שהיו מעורבים באירוע.

ואכן, על מנת לאתר את השוטר היורה, תפסו חוקרי מח"ש 28 כלי נשק, אותם נשאו השוטרים המעורבים באירוע הנדון. כלי הנשק נתפסו על מנת לנסות ולהתאים את הקליע, שכלל הנראה נמצא בגופתו של המנוח, לכלי נשק ספציפי של אחד השוטרים. למותר לציין, שהתאמה שכזו אפשרית, רק אם יתברר כי המדובר בקליע חי, שכן אם מדובר בקליע גומי, לא ניתן לבצע בדיקה זו. על מנת לבצע את הבדיקה האמורה, פנתה מחלקתנו למשפחת המנוח, וביקשה את אישורה להוצאת הגופה מהקבר ולנתיחתה. בני המשפחה סירבו לבקשה זו, ובכך למעשה סתמו את הגולל על האפשרות להגיע לממצא כלשהו באיתור השוטר שירה לעבר המנוח.

נסיבות פציעתו של עאלם נידאל

בשלב ההסתערות שתואר לעיל, נפצע גם עאלם נידאל משני קליעים אשר חדרו לגופו ויצאו ממנו. הקליעים האמורים לא נמצאו.

נסיבות פציעתו של חושאן

לפי עדויות המקומיים, נפצע בשלב זה גם חושאן. לפי הודעתו, הוא יצא מהבית בשעות הערב לאחר ששמע קולות ירי. לטענתו, הוא עמד במרחק של 50-100 מטר מזרחית לתחנת הדלק "סונול" שבכניסה לכפר. במקום שעמד, כך טוען הוא, לא היו זריקות אבנים. לאחר שעמד חמש דקות במקומו, הסתובב כדי לחזור לביתו ואז נפגע בצד השמאלי של גבו מכדור חי. מעדותו עולה, כי נפגע לאחר השיחה הכושלת שתוארה לעיל, בין מוחמד קדח לבין השוטרים. מהדו"ח הרפואי בעניינו עולה, כי הקליע החי פגע בגבו וחדר לבטנו. חושאן מסר את הקליע לחוקר מטעם הועדה.

הקליע נבדק במחלקה לזיהוי פלילי (להלן: "מז"פ"), בהשוואה לנשקו של רייף ונמצא כי קליע זה לא נורה מנשקו של רייף.

כמו כן, בוצעה בדיקת התאמה במז"פ בין הקליע האמור לבין 28 כלי הנשק שנתפסו כאמור, ע"י חוקרי מח"ש. עד כה לא התקבלו תוצאות בדיקת מז"פ.

במאמר מוסגר נציין, כי גם אם נצליח לאתר את השוטר שירה ופצע את חושאן (באמצעות מציאת התאמה בין כלי הנשק של אותו שוטר, לבין הקליע שנמצא בגופו של חושאן), לא יהיה בכך כדי להצביע בוודאות על זהותם של השוטרים שפגעו במנוח ובפצוע עאלם נידאל. זאת מכיוון, שלא ניתן יהיה לשלול טענה אפשרית, לפיה מספר שוטרים ביצעו ירי חי, וזהות השוטר שפצע את חושאן אינה בהכרח זהה לשוטרים שפגעו במנוח ובנפגע האחר.

עמדת ועדת אור

הועדה הגיעה למסקנה, כי מכלול העובדות מוביל לכך שהמנוח נורה בראשו בעת ששוטרים ירו לעבר מתפרעים. עוד קבעה הועדה, כי לא באה בפניה כל טענה, על פיה ממקום הימצאו בתחנת הדלק, היווה המנוח סיכון לשוטרים, אשר הצדיק שימוש בנשק קטלני לגביו. לפיכך, המליצה הועדה למח"ש לפתוח בחקירה פלילית, בניסיון לאתר מיהו אותו שוטר שירה במנוח.

החלטת מח"ש

מחומר החקירה שבפנינו מצטיירת תמונה, לפיה במהלך האירוע הנדון התעמתו המתפרעים עם שוטרים וכתוצאה מעימותים אלו נהרג אדם אחד ושניים נפצעו. במקום היו כ-40 שוטרים, אשר הכחישו כי ירו ירי חי אל עבר מי מהמתפרעים. במצב דברים זה, ובהעדר ראיה המצביעה על זהות מאן דהוא אשר ביצע ירי חי, לא ניתן לדעת מי מהשוטרים גרם לפציעתם של הנפגעים ולהריגתו של המנוח.

במצב זה, כאשר לא היה בידינו כל ממצא בתיק בנוגע לזהותו של היורה, הדרך היחידה אשר עמדה לרשותנו, על מנת לאתר את היורה, הייתה ביצוע בדיקת השוואה בליסטית, לצורך התאמת הקליעים שפגעו בנפגעים אל מול כלי הנשק של השוטרים שהיו מעורבים באירוע. לצורך בדיקה זו, תפסה מחלקתנו מספר רב של כלי נשק מהשוטרים שהיו מעורבים באירוע הנדון, ולאחר מכן פנתה לבני משפחת המנוח וביקשה אישור להוצאת גופתו מהקבר, לצורך הוצאת הקליע מהגופה והשוואתו לכלי הנשק שנתפסו. בקשה זו נענתה על ידי בני המשפחה בשלילה. בהעדר יכולת לבצע את הבדיקה האמורה, לא ניתן היה להגיע לממצא, באשר לזהות השוטר שביצע ירי לעבר המנוח.

אשר על כן, התיק בעניין זה נגנז מעילה של עבריון לא נודע.

באשר לפצוע עאלם נידאל, אין בחומר החקירה כל ראיה המצביעה על מעורבות מי מהשוטרים בפציעתו. לא ניתן היה לבצע את בדיקת השוואה האמורה, זאת מאחר שאין בידינו את הקליע, אשר פגע בו וגרם לפציעתו.

אשר על כן, התיק בעניין זה נגנז מעילה של עבריון לא נודע.

לגבי הפצוע חושאן, הקליע שהוצא מגופו נשלח לבדיקת מז"פ יחד עם 28 כלי ירייה, שנתפסו מהשוטרים שפעלו בסמוך למקום פציעתו, לצורך בדיקת השוואה. בשלב זה, אנו ממתנינים לקבלת תוצאות מז"פ. עם קבלת תוצאות אלו, נמסור את החלטתנו גם בעניין אירוע זה.

י. השימוש בירי צלפים, ביום 2.10.00-3.10.00 באום אל-פחם ובנצרת

פתח דבר

בתאריכים 2.10.00-3.10.00, התפתחו עימותים אלימים בין מפירי הסדר לבין כוחות המשטרה באום אל פחם ובנצרת. עימותים אלו כללו יידוי אבנים מסיבי, בין היתר, באמצעות קלע דוד; השחתת רכוש ציבורי; ובחלק מהמקרים יידוי ברזלים והשלכת בקבוקי תבערה. בעקבות מצב דברים זה, ובשל החשש לחיי השוטרים שפעלו במקום, הוחלט ע"י מפקד המחוז, אליק רון ובאישורו של המפקח הכללי של המשטרה, יהודה וילק (להלן: "המפקח"), על הצבת כוח צלפים באירועים אלו.

במהלך האירועים האמורים הוחלט, בהנחיית המפקד הבכיר בשטח, על ביצוע ירי צלפים לעבר מידי אבנים, באמצעות קלע דוד, זאת בשל הסכנה הממשית הטמונה בשימוש בכלי זה. כידוע, פרט לאירועי אוקטובר, המשטרה כמעט ולא עשתה שימוש באמצעי קיצוני זה אל עבר אזרחי המדינה אשר מפירים את הסדר. בבואנו לבחון את חוקיות ההחלטה, עלינו לתת את הדעת לנסיבות האירועים, לסכנה שנשקפה לשוטרים במהלך כל אחד מהאירועים, לאפשרות לעשות שימוש באמצעים פוגעניים פחות וליחס בין השימוש באמצעי קיצוני זה אל מול הסכנה הכרוכה ביידוי אבנים באמצעות קלע דוד.

1. ירי צלפים באום אל-פחם, ביום 2.10.00

רקע

ביום 2.10.00, היום השני למהומות אוקטובר, התפתחו עימותים חריפים בצומת אום אל-פחם (להלן: "צומת אל-פחם"), בין מתפרעים לבין כוחות המשטרה שהיו במקום, אשר כללו יידוי אבנים מסיבי אל עבר השוטרים ולכיוון הנוסעים בכביש 65 (כביש ואדי עארה), המשמש כעורק תחבורה מרכזי, המחבר בין מרכז הארץ (איזור חדרה) לצפונה (איזור עפולה) (להלן: "הכביש"), וכן כללו השחתת רכוש ציבורי. מפקד המחוז, אליק רון, הנחה צלפים מהיחידה המשטרתית המיוחדת ללוחמה בטרור (להלן: "ימ"מ") לירות ב"תחמושת חיה" לעבר פלג גופם התחתון של מידי האבנים, באמצעות קלע דוד, אשר עמדו בצומת. כתוצאה מירי הצלפים נגרם מותו של המנוח מסלח חוסיין אבו ג'ראד, תושב עזה (להלן: "המנוח") ועוד שישה אחרים נפצעו. בנוסף לכך, כתוצאה מהתנהגותם האלימה של המתפרעים, נפצעו מספר שוטרים וכן אזרחית שנסעה ברכבה על הכביש.

עובדות המקרה

יום 1.10.00 היה יום החג השני של ראש השנה, תשס"א. ביום זה, יום לפני האירוע הנדון, התנהלו, כפי שפורט לעיל, עימותים חריפים בין כוחות המשטרה ובין ערביי ישראל, תושבי הצפון. אחד המוקדים בו הייתה התפרעות קשה באותו יום, הוא אזור צומת אל-פחם. כתוצאה מאירועי אותו יום, נהרגו שני אזרחים, מקרב האוכלוסייה המקומית, כפי שפורט לעיל בעמ' 19-16 לדו"ח זה. במהלך אותו היום, החל מסיבות השעה 12:00, בעקבות יידוי אבנים מסיבי אל עבר הנוסעים בכביש, סגרה המשטרה לתנועה את הכביש, בשלבים. כביש זה נסגר בשל החשש הממשי לשלומם של אזרחים שינועו על הכביש, שכן כתוצאה

מיידווי האבנים האמור נפגעו מספר כלי רכב. יצוין, כי לאחר שהמשטרה עזבה את הצומת, הגיעו למקום מתפרעים רבים, אשר הרסו תמרורים, רמזורים ועמודי תאורה.

ביום האמור (1.10.00), בסביבות השעה 19:00, בדיון אצל המפכ"ל, הוחלט על פתיחת הכביש, על מנת לאפשר לאזרחי ישראל, ככלל, ולתושבי המקום, בפרט, לנוע על הכביש. בהתאם לכך, נתקבלה החלטה על ידי אליק רון, באישור המפכ"ל, על הבאת צלפים - לוחמי הימ"מ - לצומת אום אל-פחם ביום שלמחרת, לצורך פתיחת הכביש.

ביום 2.10.00, יום האירוע הנדון, בשעות הבוקר המוקדמות (בסביבות 4:00 בבוקר), החלו אנשי מע"צ, בפיקוח משטרת, לפנות את כביש ואדי ערה, באזור צומת אום אל-פחם, מעמודי חשמל ומחפצים שונים, אשר חסמו את הכביש, כתוצאה ממעשי ונדליזם של מקומיים מהיום הקודם. הפינוי הושלם בסביבות השעה 9:00 בבוקר. מטרת הפינוי הייתה פתיחת כביש 65 לתנועת כלי רכב, וזאת בהתאם להחלטתם האמורה של המפכ"ל ואליק רון מערב היום הקודם.

בסביבות השעה 9:00 בבוקר, ערך מפקד המחוז, אליק רון, סיור בצומת אום אל-פחם, יחד עם מפקד הגזרה הצפונית, ניצב משנה בנצי סאו, מפקד יחידת ארוז במג"ב, עמי מועלם וארבעת צלפי הימ"מ. באותו סיור נבחרה עמדה על גבעה, שממוקמת בצד הצפוני של הכביש, מול הכניסה לאום אל-פחם, והמשקיפה על הצומת (להלן: "העמדה")³⁰. סוכם כי הצלפים יתמקמו בעמדה, אם תהיה הסלמה במהומות ויהיה צורך בהם. אליק רון נתן הנחיות פתיחה באש לצלפים, כפי שיפורט בהמשך.

בהמשך, במהלך שעות הבוקר, התעמתו כוחות משטרה רבים עם מפגינים על הגבעה שמדרום לצומת, מול הגבעה בה מוקמו הצלפים. כאשר אופיו של עימות זה, היה כמשחק "חתול ועכבר" - כאשר המתפרעים נכנסו לצומת ויידו אבנים ובקבוקים לעבר השוטרים, הדפו אותם כוחות המשטרה בחזרה לפאתי העיר; אולם כאשר חזרו כוחות המשטרה לעמדותיהם, חזרו המפגינים לאזור הצומת והמשיכו בהתפרעות האמורה. התנהלות זו חזרה על עצמה מספר פעמים. יצוין, כי בשלב זה עמדו על כל הגבעות שחולשות על צומת אום אל-פחם אלפי מקומיים, כאשר חלקם מתפרעים וחלקם צופים במתרחש.

בסביבות השעה 11:45, נפגעה נהגת אשר נסעה ברכבה בצומת אום אל-פחם, מאבן שהושלכה לעברה. כתוצאה מהפגיעה, איבדה הנהגת שליטה ברכבה והתנגשה ברכב מקומי שהגיע בנסיעה מהכיוון הנגדי. הנהגת נזקקה לטיפול רפואי.

כעבור כשעה, שוטר מיחידת אלון שעמד בצומת, נפגע בפניו, כתוצאה מיידווי אבן על ידי אחד המפגינים. השוטר פונה לבית החולים, שם אובחן כסובל משבר מרוסק בעצם האף.

בעקבות זאת הוחלט, על ידי בנצי סאו, להשתלט על הצומת. השוטרים שהיו בצומת השתמשו באמצעי גז וגומי כדי להדוף את המפגינים הרבים.

³⁰ ר' נספח ז'.

בשלב זה התווספו מפגינים נוספים, כך שבמקום היו אלפי מפגינים אשר התעמתו בצומת עם אנשי המשטרה. יוער, כי קיימת אי בהירות בנוגע לזמן הכניסה, שכן על פי עדויות השוטרים בשטח, הכניסה לצומת בוצעה בסמוך לפגיעת השוטר מיחידת אלון, היינו לפני השעה 13:00. לעומת זאת, על פי יומן המבצעים, כניסת כל הכוחות לצומת ארעה בשעה 13:32, בעוד שפגיעת המפגין הראשון מירי צלפים קרתה בשעה 13:05.

יש לציין, כי משלב זה ועד לסגירת הצומת, בשעה 14:25, כמעט ולא הייתה תנועת כלי רכב בצומת, אולם הכביש לא נסגר לתנועה.

בסביבות השעה 13:00, כתוצאה מיידוי האבנים המסיבי באמצעות קלע דוד, הנחה אליק רון את הצלפים כדלקמן: לעלות לעמדה, לאתר רעולי פנים, אשר משתמשים בקלע דוד ומיידים באמצעותו אבנים לכיוון הציר והשוטרים, ולהמתין לקבלת אישור ירי. אותו זמן, המרחק בין משתמשי קלע הדוד לבין השוטרים שבצומת היה כ- 40-15 מטר. מרחק זה נקבע על סמך עדות הצלפים.

החל מסביבות השעה 13:00 ועד סביבות השעה 14:00, ע"פ יומן המבצעים של מג"ב צפון, בוצע ירי צלפים אל עבר מיידים אבנים, אשר כתוצאה ממנו נפגעו שבעה אנשים, כפי שיפורט להלן. לטענת הצלפים, ירי זה בוצע אך ורק לעבר פלג גופם התחתון של מיידים אבנים שיידו את האבנים, באמצעות קלע דוד.

הן לדברי הצלפים והן לגרסת אליק רון, לגבי כל ירי בנפרד ניתן אישור של אליק רון, למעט ירי אחד, לגביו נתן בנצי סאו אישור.

בשעה 14:45, ע"פ יומן המבצעים של מג"ב צפון, ניתנה הוראה מטעם אליק רון לפנות את הצומת, בשל החשש לשלומם של אזרחים שנעו על הכביש.

כאמור, כתוצאה מירי הצלפים, נפגעו שבעה אנשים, כאשר אחד מהם נהרג ושישה נפצעו. נסיבות פגיעתם של אותם אנשים, יפורטו להלן.

נסיבות מותו של המנוח

על פי עדויות המקומיים, המנוח נפגע כשהיה באזור המכתש שנמצא ממזרח לצומת [ז]³¹. מהדו"ח הפתולוגי בעניינו עולה, כי מותו נגרם כתוצאה מפגיעת שני רסיסי קליע חי בקדמת חזהו בצד שמאל. עוד עולה, כי על גופו נמצאו שני פצעי כניסה, וכן נמצא כי רסיסי הקליע שנמצאו בגופו זהים להרכב המתכתי של קליעי ה- 7.62 מ"מ, שהיו בשימוש הצלפים באותו היום. מחוות דעתו של פרופ' היס עולה, כי מותו של המנוח נגרם כתוצאה מחדירת שני רסיסי קליע קונבנציונאלי לתוך בית החזה, וזאת לאחר שהקליע או הקליעים התפרקו כשפגעו במטרת ביניים, לפני הפגיעה במנוח.

נסיבות פציעתו של חליל חוסאם

מגרסתו של חליל חוסאם, תושב בועינה נג'דאת', עולה, כי הגיע לאום אל-פחם, על מנת להשתתף בהלווייתו של מוחמד ג'בארין שנהרג יום קודם לכן במהלך המהומות באום אל-פחם. לטענתו, יידה אבן

³¹ ר' נספח ז'.

לכיוון השוטרים בצומת, כאשר חולצה קשורה לראשו, וכשהוא ממוקם במרחק של כ- 40 מטר מהצומת. העד מכחיש כי עשה זאת באמצעות קלע דוד. לטענתו, בטרם הספיק ליידות אבן נוספת לעבר השוטרים, נפגע ברגליו, כתוצאה מירי הצלפים. מהתיעוד הרפואי בעניינו עולה, כי העד נפגע כתוצאה מירי בשני ירכיו.

נסיבות פציעתו של מוחמד אגבאריה

מגרסתו של מוחמד אגבאריה, תושב מוצמוץ, עולה, כי הגיע לאום אל-פחם לערוך קניות. לטענתו, כאשר היה בדרך חזרה לביתו, עבר דרך הצומת, וכאשר עמד על גבעה שנמצאת ממזרח לצומת, נפגע ברגלו הימנית. העד מכחיש כי יידה אבנים לעבר השוטרים. מהתיעוד הרפואי בעניינו עולה, כי העד נפגע משני קליעים ברגל ימין, האחת בשוק והשניה בירך.

נסיבות פציעתו של פייסל קבהא

מגרסתו של פייסל קבהא, תושב ברטעה, עולה, כי היה בדרך למקום עבודתו בעפולה, אך מאחר שהכביש היה סגור לתנועה, הוא נכנס לאום אל-פחם, שם צפה מהצד במתרחש, כאשר הוא עומד על הגבעה הסמוכה לצומת. לפתע נורה ברגלו השמאלית. העד מכחיש כי יידה אבנים לעבר השוטרים. מחומר החקירה עולה, כי העד נפגע משלושה קליעים ברגלו.

פצועים נוספים

בנוסף, ידוע כי כתוצאה מירי הצלפים נפגעו שלושה אנשים נוספים, אשר זהותו של אחד מהם אינה ידועה. מחומר החקירה עולה, כי מוחמד סובחי אבו-בכר נפגע מקליע בשוק של רגל שמאל, וכי סבר מוחמד קבהא נפגע מקליע בירך שמאל. נעשו ניסיונות, על ידי חוקרי מח"ש, לזמן לחקירה שני עדים אלו, לצורך מסירת גרסתם לאירוע. אלא שעקב חוסר שיתוף פעולה מצדם, לא התאפשר הדבר.

ההנחיות לביצוע ירי הצלפים

נוהל הירי, כפי שנקבע ע"י אליק רון, היה כדלקמן: הצלפים היו מזהים אדם המבודד משאר ציבור המפגינים, אשר מניף את קלע הדוד לצורך ידווי אבן - אדם שלדעתם מסכן את הכוחות בשטח; מפקד כוח הצלפים, היה פונה לקצין הקישור, שמתפקידו לתאם בין כוח הצלפים לבין המפקד בשטח, ולמסור לו את הפרטים אודות אותו מפגין; קצין הקישור היה פונה לאליק רון, עם תיאור המפגין, לצורך קבלת אישור ירי; לאחר שאליק רון היה מאשר את הירי, על סמך אותו תיאור, היה קצין הקישור נותן אור ירוק למפקד כוח הצלפים; רק כאשר היו מוודאים כי כל שלושת הצלפים מזהים את המטרה, מפקד כוח הצלפים היה נותן אישור ירי (להלן: "נוהל ירי"); אם אליק רון היה מזהה בעצמו את הגורם המסכן, אזי התהליך היה מתקצר בהתאם.

בכל פעם שניתן אישור ירי, ירו שלושת הצלפים במקביל לעבר אותו האדם - טכניקה אשר מוכרת ומקובלת בקרב צלפי הימ"מ; ההנחיה הייתה כי אם אחד מהצלפים לא מזהה את המפגין באופן ודאי, עליו להימנע מירי.

אליק רון מבהיר, כי אישור הירי ניתן על ידו רק בתנאי שמדובר היה במיידה אבן באמצעות קלע דוד, אשר סיכן באופן ממשי את חייהם של השוטרים או של עוברי אורח; שניתן היה לירות במיידה האבן ברגלו; ושמיידה האבן אינו נמצא בקרבת מפגינים נוספים. כאמור, על פי טענת אליק רון, היו מקרים, בהם ניתן

אישור ירי על ידו, למרות שהוא עצמו לא הבחין במטרה, אלא הסתמך על התיאור המדויק שקיבל מהצלפים, בדבר מסוכנותם ומיקומם, של מידי האבנים באמצעות קלע דוד. עוד מבהיר אליק רון, כי כאשר ראה שישנה רגיעה ביידוי האבנים, דרש מהצלפים לחדול מירי.

המצב המשפטי

לעניין סמכותם העקרונית של שוטרים להשתמש בכלי נשק בסיטואציות בהם עסקינן, ראה הניתוח המשפטי המצוי בעמ' 32-30 לדו"ח זה.

מן הכלל אל הפרט

ירי הצלפים לעבר המפגינים, נועד למעשה להגן על אזרחים שנעו בכביש 65, וכן על כוחות המשטרה, אשר היו בסכנה עקב יידוי האבנים לעברם, באמצעות קלע דוד.

עלינו לבחון, האם השימוש בירי הצלפים שבוצע בצומת, בנסיבות שפורטו לעיל, מגלם את האיזונים הראויים בין מידת הסיכון, אשר נשקפה לשוטרים ולעוברי אורח שנעו על הציר, באזור הצומת, מצד מידי האבנים, לבין האמצעים אשר ראוי היה להפעיל כלפי מידי האבנים. כלומר יש לבחון, האם נוהל הצלפים שבוצע באירוע הנדון, עומד בתנאים ובאיזונים, אשר נקבעו בסעיפים 34-י-א ו-34 טז לחוק העונשין ובהוראות שצוטטו לעיל.

בנוסף לכך, נבחן האם לא הייתה לאליק רון אפשרות אחרת, בה יכול היה למנוע את הסכנה שנשקפה לשוטרים ולעוברי האורח, וזאת, למשל, באמצעות אמצעים לפיזור הפגנות, כגון ירי גומי וגז, או לחלופין באמצעות נסיגת הכוחות מהמקום וסגירת הכביש, כפי שבוצע יום קודם לכן, באותו המקום, על ידי בנצי סאו.

א. סכנה ממשית ומיידית

ראשית, עלינו לבחון, האם כתוצאה מפעילות המפגינים, הייתה קיימת סכנה ממשית לפגיעה בחיים או בשלמות גופם של האזרחים והשוטרים שהיו במקום. מחומר החקירה עולה, כי באזור הצומת וברכסים השולטים עליו עמדו אלפי מקומיים, כאשר חלקם יידו אבנים אל עבר השוטרים והנוסעים בכביש, באופן מסיבי, והיה חשש ממשי לשלומם של הנוסעים בכביש ושל השוטרים שעמדו בצומת.

הסכנה הנשקפת מפגיעת אבן בגוף האדם, במיוחד באיברים רגישים, הינה ידועה היום לכל, כפי שנאמר בפסק דין איאד אבו ח'דיר³²: "...רק המזל מפריד בין זריקה שתם שאין אחריה תוצאה כל שהיא לבין זריקה העלולה אפילו לקטול חיי אדם..".

נדגיש כבר עתה, כפי שיפורט להלן, כי מובן שלא כל יידוי אבן מצדיק שימוש באמצעים קיצוניים לצורך מניעת הפגיעה; ואולם עלינו לבחון אם אכן בסיטואציה יוצאת הדופן שהייתה באירוע זה, הגיעה הסכנה מפגיעת ידויי האבנים לדרגה כה גבוהה, שהצדיקה שימוש באמצעים קיצוניים כדי לנטרל סכנה זו.

³² ע"פ 213/88 איאד אבו ח'דיר ואח' נ' מדינת ישראל, תק-על 88(2) 1088.

בהקשר זה קיימת חשיבות רבה לכך, שחלק מהשוטרים בצומת היו ללא אמצעי המיגון הנדרשים באירוע שכזה, כגון חליפות מגן, משקף לעניים, קסדות וכדומה (כפי שעולה מעדותו של אליק רון), ולפיכך הסכנה לפגיעה מאבן, גדלה והתעצמה.

לא נעלם מעינינו, כי ייתכן שעצם החלטה לשלוח שוטרים שאינם ממוגנים לאזור בו מתרחשות הפרות סדר חמורות, הינה החלטה רשלנית, אשר כתוצאה ממנה נכנסו השוטרים למצב של סכנת חיים ונאלצו לעשות שימוש באמצעים פוגעניים כנגד המתפרעים. ברם, המדובר בסיטואציה הנוגעת לרמה המערכתית, אשר מצויה באחריות הדרגים הגבוהים במשטרה ובמערכת הביטחון. סיטואציה שכזו לא אמורה להיבחן באמצעות חקירת מח"ש (ודומה שגם ועדת אור לא המליצה אחרת), ועל כל פנים דומה, כי אין היא עולה כדי עבירה פלילית, זאת בין היתר בשים לב לאירועים הרבים והחריגים שהתרחשו במגזר הערבי, באותם ימים, וכן לכמות הגדולה של השוטרים שהוצרכו לטפל במספר אירועים בו זמנית, מקום בו למשטרה אין אפשרות ויכולת לצידם באמצעי מיגון כאמור.

על פי גרסת הצלפים, הירי בוצע על ידם אך ורק אל עבר המפגינים אשר יידו אבנים, באמצעות קלע דוד, ולא אל עבר מפגינים אשר יידו אבנים שלא באמצעות קלע דוד.

זריקת אבן באמצעות קלע דוד יכולה לגרום לפגיעה קשה ואף קטלנית, וזאת גם כאשר היא נזרקת מטווחים גדולים של עד כ-200 מטר. הפגיעה הקשה נגרמת בשל התנופה והמהירות הגבוהה של אבן זו, כך עולה מעדותם של מומחים שונים בפני הועדה.

וכך מעיד המכונה ד.ש, מפקד הימ"מ לשעבר:

"...נזק של פגיעה של כדור או של קליע...נמדד במשקל הקליע ומהירות התעופה שלו. לקלע דוד יש שני מרכיבים האלה. זה כלי מאוד רצחני בגלל המומנט הארוך...קלע דוד הורג, ואני אומר את זה באחריות מלאה."

יש לציין, כי טרם מתן הוראת הירי, נפצעו במקום שוטר ואזרחית מיידוי האבנים וכתוצאה מכך נזקקו לטיפול רפואי, כפי שצוין לעיל.

ועדת אור בהתייחסה לעניין הסכנה הממשית והמיידית קבעה כי³³:

"התנהגות השוטרים במקום, עובר לירי הצלפים ובמהלכו, מלמדת שלא היה חשש ממשי מפגיעה של אבנים שהצדיק ירי של אש חיה לעבר זורקי האבנים. עובדה היא, שעל אף זריקת האבנים לא הורו המפקדים לשוטרים במקום למצוא מחסה או להתרחק מן המתפרעים."

עוד קבעה הועדה, כי ייתכן וירי הצלפים בוצע לא רק לעבר מידי אבנים באמצעות קלע דוד, כי אם גם כלפי מתפרעים שהשליכו אבנים ללא קלע. הועדה העלתה אפשרות זו על סמך הרישום ביומן המבצעים, שכן בחלק מהמקרים נרשם ביומן זה שבוצע ירי לעבר מידי אבנים, באמצעות קלע דוד, ואילו בחלק מהמקרים צוין שהירי בוצע אל עבר מידי אבנים.

³³ עמוד 472 לדו"ח ועדת אור.

לטעמנו, הרישום ביומן המבצעים, אשר מסתמך על דיווחים של כוחות המצויים בשטח - כאשר לעיתים קרובות אין מדובר בדיווח מדויק הממצה את כל האירועים – אין בו כדי להוות ראיה מספקת לצורך ניהול הליך פלילי. לכל היותר, יכול הרישום להקים סימני שאלה, אך לא מעבר לכך.

לאחר חקירה מאומצת, הגענו לכלל מסקנה, כי ככל שמדובר במשפט פלילי, וברמת ההוכחה הנדרשת במשפט שכזה, לא ניתן יהיה לשלול את טענת הצלפים ואת עמדת המפקדים (אליק רון ובנצי סאו), לפיה בזמן ביצוע הירי אכן נשקפה סכנה ממשית לשוטרים שעמדו חשופים בצומת, מפגיעתם של מידי האבנים באמצעות קלע דוד. כמו כן, מקובלת עלינו טענת הצלפים, לפיה הירי בוצע, אך ורק אל עבר מידי קלע דוד ולא אל עבר מידי אבנים שלא באמצעות הקלע, וזאת בניגוד למשתמע מיומן המבצעים.

שנית יש לבחון, האם הסכנה, אשר נשקפה לשוטרים ועוברי האורח, הייתה סכנה מיידית. נראה כי ניתן להשיב גם על שאלה זו בחיוב, שכן הצלפים ירו אך ורק כאשר הבחינו במיידה האבן כשהוא מניף את הקלע, עובר לזריקתו.

מנגד בבחינת סוגיה זו, יש לתת את הדעת לכך, שבחומר החקירה קיימות ראיות, מהן ניתן לכאורה ללמוד, כי ביסוד ירי הצלפים, באירוע הנדון, עמדה גם כוונה להרתיע את המתפרעים מלהמשיך בהתפרעותם, ולא רק כוונה לפעול במסגרת הגנה עצמית לשם הגנה על השוטרים ועוברי האורח. זאת ניתן להסיק מן העובדה, שהנחיית אליק רון לחדול מירי ניתנה למרות שיידוי האבנים, באמצעות קלע דוד, לא פסק. כאן ניתן לטעון, כי אילו מטרת הירי הייתה למנוע סכנה ממשית ומיידית, הרי שלא היה מקום לחדול מירי, שכן הסכנה הייתה עדיין קיימת. עוד מעיד אליק רון בעניין זה, כי "רציתי לראות שהירי מצדיק את עצמו..."⁶⁵, היינו, לכאורה, הוא ביקש לבדוק גם את יכולת ההרתעה של הירי בשטח, ולא רק למנוע סכנה ממשית ומיידית, כפי שהחוק והוראות המשטרה מחייבות.

הנה כי כן, ייתכן שהתבטאויותיו של אליק רון, ודרך פעולתו, מלמדות על ספקות באשר למידתה של סכנת חיים שנשקפה למי שהיה בצומת. היינו, אילו היה ירי הצלפים נחוץ באמת כאמצעי הגנה בפני סכנת חיים ממשית ומיידית, יש להניח שלא הייתה ניתנת הוראה להפסקת הירי. יתר על כן, התוצאה לפיה לא היו נפגעים מקרב השוטרים או אזרחים באותן הפסקות הירי, מחזקת את הדעה כי יידוי האבנים לא היווה סכנת חיים של ממש.

אלא, שעל אף שקיים ספק באשר לכוונותיו האמיתיות של אליק רון, עת הורה על שימוש בירי צלפים, הרי שהצלפים בשטח, אשר ירו לעבר מידי האבנים באמצעות קלע, טוענים, כי הירי על ידם בוצע לעבר מפגינים, אשר אכן סיכנו את השוטרים באופן ממשי ומיידית. טענה זו – כך חושבים אנו – משתלבת עם תיאור האירועים האלימים שהתרחשו אותו יום באזור הצומת. על כל פנים, ככל שמדובר במשפט פלילי, דומה בעינינו כי לא ניתן יהיה לסתור טענה זו, ברמת הוודאות הנדרשת.

סיכומו של דבר. דומה כי לא ניתן יהיה לסתור את טענת המעורבים באירוע זה, לפיה ירי הצלפים נועד להתמודד עם סכנה ממשית ומיידית שבה היו מצויים הן השוטרים באזור והן עוברי אורח שביקשו לעבור בציר הראשי (ציר 65), באזור הצומת.

ב. דרך אחרת למנוע אותה פגיעה

ירי הצלפים בוצע לעבר מפגינים, אשר יידו אבנים לעבר כלי רכב אזרחיים שנעו בכביש 65, וכן לעבר כוחות המשטרה אשר עמדו בצומת. עלינו לבחון האם היה נכון לנקוט באמצעי חלופי אחר, לצורך מניעת סכנת החיים, כגון שימוש באמצעים לפיזור הפגנות (גז וגומי), או אולי היה בכלל מקום לנקוט בצעד שינטרל את הסכנה בדרך אחרת – פינויו של הכביש.

1. שימוש באמצעים לפיזור הפגנות

כאמור, אחת האלטרנטיבות בה ניתן היה לנקוט, הינה שימוש באמצעי גז וגומי. ואולם הצלפים, השוטרים בצומת ואף המקומיים, העידו בפני הועדה, כי לכוח שהיה בצומת, לא הייתה אפשרות טכנית לפגוע במפגינים, באמצעות גז וגומי, שכן המתפרעים עמדו על הגבעות בידי כביש הכניסה לעיר. יתרון טופוגרפי זה של המתפרעים מנע כל אפשרות של שימוש יעיל באמצעי פיזור הפגנות כלפיהם.

לא זו אף זו. ברשות חלק מהשוטרים אשר היו בצומת, היו אמצעי ירי גומי וגז, ואף נעשה שימוש באמצעים אלו. אלא שירי זה לא הועיל למניעת יידוי האבנים לעבר השוטרים ועוברי האורח שנעו על הציר, זאת מהטעם שצוין לעיל, המדגיש את מיקומם של שני הצדדים הניצים ואת "יתרון הגובה" שהיה למפגינים.

עוד יצוין, כי ביום האירוע היו חסרים ברשות הכוח בשטח, כמו גם לכוחות אחרים, אמצעים נוספים לפיזור הפגנות, מעבר לאמצעי גומי וגז. הועדה התייחסה רבות לכשל זה, אך אין זה מענייננו לדון בנקודה זו.

2. מתן אזהרה לפני ביצוע הירי

ועדת אור קבעה, כי אליק רון לא פעל כראוי, שכן על אף האמור בהוראות המחייבות, לא דאג למתן כל אזהרה, לגבי הכוונה לשימוש בירי הצלפים טרם ביצועו, וזאת על אף שלא הייתה מניעה ולא נעדרה הזדמנות להזהיר את המתפרעים מפני הירי.

לטעמנו, בסיטואציה בה עסקינן, כשמדובר במאות ואולי באלפי מפגינים הפזורים על פני שטח נרחב, תוך שהם נוקטים בצעדים אלימים במיוחד, כמתואר לעיל, קיים קושי של ממש – ולו קושי טכני – לבצע אזהרה אפקטיבית שתגיע לאוזניו של כל מפגין ומפגין. מצב זה לא איפשר שליחת "מסר אישי" לכל מפגין בדרך כלשהיא, שהנה אפשר ותפתח לעברו אש, אם זה ימשיך במעשיו האלימים. זאת ועוד, התנהגות השוטרים במקום, דהיינו ירי הגז והגומי לעבר המתפרעים, היוותה מעין מתן אזהרה טרם ביצוע ירי הצלפים.

3. נסיגה מהצומת

אלטרנטיבה נוספת, בה יכול היה אליק רון לנקוט ובה צידדה גם ועדת אור, היא הסגת הכוחות מהצומת, ובכך למעשה להימנע מעימותים עם המתפרעים. אין ספק, שאליק רון היה מודע לכך שצפויים עימותים קשים בצומת, וזאת לנוכח אירועי היום הקודם, וההלוויות הצפויות של ההרוגים מאירועי אותו יום. במצב דברים זה, ייתכן שהיה על אליק רון לסגור את הכביש, ובכך להימנע מעימותים צפויים, וזאת בשים לב לכך שעקב ההתפרעויות, כמעט ולא הייתה תנועת כלי רכב בצומת. תמיכה לגישה זו ניתן למצוא בהחלטתו של אליק רון עצמו לסגור את הכביש בעיצומם של ההתפרעויות, בשעה 14:25.

בעניין זה העיד אליק רון בפני הועדה, כי במוצאי יום 1.10.00, ניתנה הנחיה על ידי המפכ"ל לפתוח את הכביש בבוקר היום שלמחרת, ולצורך כך הובאו הצלפים. עוד טען אליק רון, כי ההוראה ניתנה לו על אף שציין בפני המפכ"ל, כי יתכן שפעולת פתיחת הכביש ביום 2.10.00 תגרום לעימותים עם התושבים המקומיים, וזאת על סמך אירועי היום הקודם וההללויות הצפויות.

זאת ועוד, וזה אולי העיקר, המדובר בעורק תחבורה מרכזי שמשמש את אזרחי ישראל בכלל ואת תושבי הסביבה בפרט. אשר על כן, מחובתה של המשטרה לשמור על כביש זה פתוח, ולא לאפשר למתפרעים לשבש את שגרת יומם של אזרחי ישראל. לטעמנו, לאור זאת, ספק רב אם היה מקום להסיג את הכוחות מהשטח, ועל כל פנים – אין לראות בהחלטה מסוג זה, משום החלטה שהמשפט הפלילי אמור לדון ולטפל בה.

ייאמר כבר עתה, שגם אם נקבל את הסברה שמחובתו של אליק רון, במצב דברים זה, הייתה לסגור את הכביש, הרי שהמדובר בטעות בשיקול דעת שלא עולה כדי עבירה פלילית. ר' בעניין זה הרחבה בעמ' 34-35 לדו"ח זה.

ג. סבירות ומדתיות

עלינו לבחון את סבירות השימוש בירי הצלפים ביחס לנזק הצפוי מיידוי האבנים באמצעות קלע דוד.

בפרשת רעד³⁴, מדגיש כבוד הנשיא אגרנט את חובת הזהירות של איש כוחות הביטחון, בעת שימוש בנשק חם. לדבריו, על איש כוחות הביטחון לקחת בחשבון, כי נשק זה,

"טומן בחובו לעולם את הסכנה של גרימת תוצאה קטלנית או מזיקה לזולת, גם אם השימוש בו נעשה בזהירות הראויה בנסיבות המקרה, וזאת בגלל האפשרות של התערבות סיבה מקרית, שאין לחזותה מראש. על כן, מוטב, וגם הכרחי, שלא להפעיל את האמצעי האמור אלא אם אין מוצא אחר, לאחר שלא הועילו שכנוע מילולי ואמצעים פיסיים פחות מסוכנים..."

בפני הועדה הביעו עדים רבים, אשר להם ניסיון בירי צלפים, אהדה לשימוש בירי זה לעומת אמצעים אחרים. הטענה, כי ירי הצלפים הינו מדויק עד כדי 100% (כאשר יורים לעבר עצם ניח), מוצאת ביטוי בעדות כל ארבעת הצלפים אשר נכחו באירוע ביום 2.10.00, וכן בעדות מפקדי ימ"מ לשעבר, אשר העידו בפני הועדה. זאת לאור היכולת של הצלפים, המוכשרים לשימוש ספציפי זה, לכוון ולפגוע במטרה, בנקודה ממוקדת. ירי הצלפים לא נועד להרוג כי אם לפצוע ולנטרל. על כן, לדידם של הדוגלים בשימוש בירי צלפים, תוצאה זו שקולה כנגד הסכנה שיוצרים אלה המיידים אבנים באמצעות קלע דוד, שעל הסכנה הטמונה בכלי זה, הרחבנו לעיל. לטענתם, ירי צלפים שהינו נקודתי ומדויק, עדיף פעמים רבות על ירי גומי, אשר כאשר הוא מבוצע ע"י ידיים לא נכונות הוא עלול להיות קטלני.

אין חולק על כך, שירי צלפים עלול לגרום לנכות קשה או להרג, כפי שאכן ארע במקרה דנן (אם כי ההרוג לא נפגע מירי ישיר, כי אם מרסיסים, שעפו לעברו לאחר שפגעו בעצם אחר), אולם מאידך, ירי של כדורי גומי יכול לפגוע קשות ואף לגרום להרג אזרחים חפים מפשע שנכחו בקרבת מידי האבנים, שכן כידוע ירי זה אינו מדויק. לפיכך, בבואנו לשקול את סבירות השימוש בירי צלפים, על כל המשתמע מכך, אל מול הפגיעה באמצעות קלע דוד, אנו סבורים שבמקרים מסוימים, כגון דא, אין אפשרות לשלול את הטענה, לפיה מן הראוי היה להשתמש באמצעי זה, אשר הינו יעיל ומדויק ומונע את הסכנה באופן מידי.

³⁴ לעיל, הערה 5.

ג.1 ירי ע"י שלושה צלפים בו זמנית

במסגרת בחינת מדתיות השימוש בירי הצלפים אל מול השימוש ביידוי האבנים באמצעות קלע דוד, יש גם לבחון את טכניקת הירי, לפיה ירו שלושת הצלפים לאותה המטרה. במידה ויכולת הדיוק אכן גבוהה כל כך, נשאלת השאלה מדוע לא היה מספיק לירות כדור אחד כדי לנטרל את המפגין? האם ירי משולש זה לא חורג מהאמור בס' 34טז לחוק, מפקודת המטה הארצי, ומהנחיית פסק דין אנקונינה, לפיהם השימוש בכלי הירייה ייעשה באופן שלא יעלה על הסביר, על מנת למנוע את אותה פגיעה?! ועדת אור בהתייחסה לעניין זה קבעה, כי ירי זה לא היה מידתי ועל כן מחובתו של אליק רון היה למנוע זאת.

לדידנו, משניתנה הרשות והסמכות לשוטר לירות אל פלג גופם התחתון של מידי הקלע, אין לשלול את הטענה, לפיה יש בסמכותו של השוטר לירות יותר מכדור אחד אל עבר אותה מטרה וזאת על מנת להבטיח את הפגיעה בגורם המסכן, ולנטרל את הסכנה בוודאות. מהתיעוד הרפואי של הפצועים, כפי שפורט לעיל, אנו למדים, שאכן היה צורך בטכניקת הירי האמורה, שכן בחלק מהמקרים פגע רק קליע אחד, מתוך שלושת הקליעים שנורו לעבר אותו מתפרע.

עוד יש לזכור בהקשר זה, כי ירי הצלפים הוא אכן מדויק באופן מיוחד. הוא אף מגיע לדיוק של כ- 100%, עת מדובר בירי לעבר גוף סטאטי. ואולם, במקרה דנן, מדובר היה במתפרעים שהיו בתנועה, ומשכך – מובן שרמת הדיוק יורדת בהתאם. ולכן, כדי לנטרל את הסכנה באופן ודאי – אפשר והיה מקום לירי "משולש" כאמור. ואכן, הנה הסתבר שלמרות ששלושת הצלפים ירו כאחד, לא כולם פגעו בכל מטרה אליה כיוונו.

עמדת ועדת אור

הועדה קבעה, כי מידי האבנים באמצעות קלע דוד ביום ה- 2.10.00 בצומת אום אל-פחם, לא יצרו סכנה ממשית ומיידית, אשר הצדיקה ירי של אש חיה לעברם. לטענת הועדה, בנסיבות האמורות, ראוי היה לנקוט באלטרנטיבות אחרות, כגון פינוי הצומת, ולא לעשות שימוש בירי צלפים.

באשר לאופן ביצוע הירי, קבעה הועדה, כי לא הייתה כל הצדקה לירי של שלושה צלפים בו זמנית כלפי זורק אבנים אחד. עוד נקבע שם, כי לא ניתנה כל אזהרה למקומיים שהשתתפו במהומות על הכוונה לעשות שימוש בירי של אש חיה, וזאת בניגוד לנהלי המשטרה³⁵. לאור האמור, המליצה הועדה כי אירוע ירי הצלפים הנדון יועבר למח"ש, על מנת שייבדק האם יש מקום לנקוט בהליכים פליליים נגד אליק רון.

החלטת מח"ש

כפי שהבהרנו לעיל, הגענו לכלל מסקנה, לפיה במשפט פלילי עתידי, לא ניתן יהיה לשלול את הטענה, לפיה יידוי האבנים, באמצעות קלע דוד, היה בו בכדי ליצור סכנה ממשית לפגיעה בשוטרים שהיו בצומת ובעוברי אורח, אשר נעו בציר ואשר נפגעו כתוצאה מיידוי האבנים. כמו כן, הסכנה שנשקפה לשוטרים הייתה מיידית, שכן פגיעת הצלפים באותם מידי הקלע נעשתה רק לאחר שנראו מניפים את הקלע לצורך זריקת אבן.

³⁵ סעיף 2 להוראות המשטרה 4.03.03, בנוגע לשימוש בכלי יריה.

אומנם, במהלך האירוע הנדון, השתמשו השוטרים באמצעים אחרים לפיזור הפגנות (גז וגומי), אלא שבפועל אמצעים אלו לא השיגו את יעדם וזאת, בין היתר, בשל התנאים הטופוגרפיים הבעייתיים, אשר שררו בשטח. זאת ועוד, ירי כדורי גומי, כפי שפורט לעיל, אינו מדויק ואף יכול לגרום לפציעות קשות או למותם של חפים מפשע, כפי שאכן ארע באירועים אחרים במהלך אירועי אוקטובר. לעומת זאת, ירי צלפים, ככלל, הינו ירי מדויק ביותר ועל כן, כאמור, העידו רבים בפני הועדה. ירי זה נורה רק לעבר פלג גופם התחתון של משתמשי הקלע, בעודם עומדים במרחק מה משאר ציבור המפגינים. אמנם במקרה דנן, כתוצאה מירי הצלפים, נגרם מותו של המנוח, אלא שהמדובר במקרה יוצא דופן, שכן מותו של המנוח נגרם, ככל הנראה, כתוצאה מפגיעה של הקליע בחפץ קשיח שהיה בסמוך לו, וכתוצאה מכך הקליע התפרק לרסיסים והם אלו שגרמו לפציעתו הקטלנית של המנוח.

באשר לפינויו וסגירתו של הכביש - כפי שפורט לעיל, המדובר בעורק תחבורה מרכזי במדינת ישראל. מחומר החקירה עולה, כי התקבלה הנחיה מאת המפק"ל, בישיבה שנערכה ערב קודם לכן, לפתוח את הכביש, ולצורך משימה זו הובאו למקום לוחמי ימ"מ. אנו סבורים, כי אין לשפוט בכלים פליליים את הגישה, לפיה מחובתה של המשטרה לאפשר לאזרחי ישראל היהודים והערביים כאחד לנוע על הכביש ולא לאפשר למתפרעים להשיג את מבוקשם, שהינו שיבוש שגרת חייהם של יתר אזרחי המדינה. לפיכך, ההחלטה שלא לסגת מהכביש, בנסיבות אלה, אפשר שהיתה מוצדקת. עוד נקבע בעניין זה, בפסק דין רעד³⁶, כי לאנשי משטרה סמכות שלא לסגת במצב בו הם נמצאים מול התקפה המונית, המופנית כלפיהם.

יוצא אפוא שלא נוכל לשלול את הטענה, לפיה במהלך האירוע בצומת אום אל-פחם נשקפה לשוטרים סכנה ממשית ומיידית, אשר לא ניתן היה למנוע אותה באמצעים אחרים, ולכן לא ניתן לשלול, כי קמה לצלפים, על פי דין, סמכות להשתמש בירי חי אל עבר אותם מידי אבנים באמצעות קלע דוד.

ברי, כי ככלל יידוי אבנים אל עבר אזרחים או שוטרים אינו מצדיק ירי חי, וזאת גם אם המדובר ביידוי אבנים באמצעות קלע דוד. ברם, בנסיבות הספציפיות של המקרה דנן, כפי שפורט לעיל, כאשר לא ניתן לשלול שהייתה קיימת סכנה ממשית ומיידית לשוטרים שעמדו בצומת, כשלמולם מתפרעים, שהיו ביתרון טופוגרפי ובמרחק של 15-40 מטר מהם, וכאשר מתפרעים אלה יידו לעברם אבנים באמצעות קלע דוד – אפשר וירי צלפים מדויק אל עבר רגלי המתפרעים, אכן היה סביר ומידתי. על כל פנים, בסיטואציה בה עסקינן, לא ניתן לשלול טענה זו בשדה המערכה של המשפט הפלילי.

לפיכך, לדידנו, לאור הפרות הסדר החמורות, האלימות הקשה ותחושת אי הוודאות, בה היו נתונים כוחות המשטרה ביום 2.10.00 באום אל-פחם, כמו גם במקומות נוספים בארץ, לא ניתן לקבוע ברמת הוודאות הנדרשת בפלילים כי החלטתו של אליק רון לעשות שימוש בירי צלפים, לעבר מידי אבנים, באמצעות קלע דוד, הייתה שלא כדין.

אשר על כן, החלטנו לגנוז את התיק נגד אליק רון מחוסר ראיות.

³⁶ לעיל, הערה 5.

2. השימוש בירי צלפים בנצרת, ביום 2.10.00

רקע

ביום 2.10.00, התפתחו עימותים חריפים בעיר נצרת בין מתפרעים לבין כוחות המשטרה במקום, וזאת בעקבות מותו, באותו היום, של המנוח איאד לואבנה. עימותים אלו כללו יידוי אבנים וזריקת בקבוקי תבערה אל עבר השוטרים במקום, וכן השחתת רכוש ציבורי. בעקבות זאת, מפקד המחוז, אליק רון הנחה צלפים מיחידת הימ"מ, אשר היו קודם לכן באירוע באום אל-פחם שפורט לעיל, להגיע לנצרת ולפעול שם בהתאם להוראות שקיבלו באום אל-פחם. כתוצאה מירי הצלפים, במהלך האירוע הנדון, נפצעו שלושה מתושבי העיר.

עובדות המקרה

ביום 2.10.00, בסביבות השעה 16:00, הגיעו צלפי הימ"מ לעיר נצרת, וזאת על מנת לאבטח את שוטרי יחידת סיור מרחב עמקים (להלן: "יס"מ עמקים") שפעלו במקום, וכן את תחנת המשטרה בעיר. יצוין, כי יום קודם לכן נפגע השוטר מאיר אסולין ברגלו, כתוצאה מאש חיה שנורתה לעברו. במהלך העימותים בעיר, יידו המתפרעים אבנים והשליכו בקבוקי תבערה לעבר השוטרים, תוך שהם מנצלים את הסמטאות הצרות במקום, על מנת להסתתר ובכך להמשיך לפגוע בשוטרים.

מעדותו של לוחם הימ"מ המכונה י.ט, אשר היה מפקד הצלפים באירוע האמור (להלן: "י.ט"), עולה, כי לאחר שסיימו את משימתם באום אל-פחם, קיבלו הוראה ממפקד המחוז, אליק רון, להגיע לנצרת, בשל המהומות הקשות שהיו שם. כשהגיעו למקום, נפגשו עם מפקד מרחב העמקים, בעת אירועי אוקטובר 2000, ניצב משנה משה ולדמן (להלן: "ולדמן"), וקיבלו ממנו את הוראות הפתיחה באש. כמו כן, יצאו יחד עם ראש משמרת סיור נצרת, סמי מויאל, לשטח ובחרו את המקום בו עליהם להתמקם, כדי שתהיה להם שליטה על האירוע. המיקום שנבחר היה גג בניין שנמצא מדרום לתחנת המשטרה בעיר ומצפון לרחוב פאולוס [ד] ³⁷ (להלן: "הגג").

בפגישה שהתקיימה בתחנת נצרת, הנחה ולדמן את צלפי הימ"מ, כי יפעלו על פי הוראות הפתיחה באש שקיבלו באום אל-פחם ³⁸. ההנחיה הייתה כי מי שאוחז בקלע דוד ומהווה סכנה לכוח, יש אישור לפגוע ברגליו. ירי שכזה - כך נקבע - ייעשה אך ורק על פי פקודה, דהיינו, יש לקבל על כל ירי אישור מולדמן עצמו.

הצלפים שהתמקמו על הגג היו שוטרי הימ"מ המכונים נ', א' ו-ש' (להלן: "נ"; "א"; "ש"), כאשר תפקידו של ש' היה לסייע לנ' ו-א' בתצפית, בדיווח ובקבלת אישור ירי. שוטר הימ"מ המכונה ס' (להלן: "ס"), היה קצין התיאום שעמד בשטח יחד עם ולדמן ודרכו התקבלו אישורי הירי.

במהלך האירוע, ירה נ' שני כדורים וכך גם א', כאשר כל אחד מהם ירה כדור אחד על מטרה אחרת וכדור נוסף ירו שניהם לעבר אותה מטרה. סך הכל היו שלושה אנשים שלכיוונם בוצע ירי. לטענת הצלפים, הם

³⁷ ר' נספח י'.

³⁸ ר' הרחבה בעמוד 65 לדו"ח זה.

פגעו בדיוק במקום שהתכוונו, כלומר ברגליהם של מידי אבנים באמצעות קלע דוד. המרחק בינם לבין משתמשי קלע הדוד היה כ-100 מטר, ואילו המרחק בין משתמשי קלע הדוד לבין אנשי המשטרה שעמדו בסיכון מפני ידווי האבנים לעברם היה כ-50 מטר.

לגבי אישורי הירי - מעדותו של ולדמן עולה, כי נתן פעמיים אישורי ירי. לעומת זאת, מעדותו של סי, אשר תיאם בין הצלפים לולדמן עולה, כי בכל פעם שהצלפים דיווחו על סכנה לכוחות יס"מ עמקים, וביקשו אישור ירי, הוא העביר זאת לולדמן והלה אישר. האישור שניתן היה לפי תיאור שנמסר להם מהצלפים ולא על פי התרשמותם הישירה. הן לטענת ולדמן והן לטענת סי, האישור הנוסף שנדרש על ידם, טרם הפתיחה באש, היה פרי יוזמתם, ולא מדובר היה באישור שהתחייב מהוראות הפתיחה באש.

בסופו של דבר, ידוע כי באותו יום נפצעו הילאל סילאווי ועלי בשתאווי, אשר על פי מסקנות הועדה נפגעו מירי הצלפים. ממסקנות הועדה עולה כי שניהם עמדו ברחוב הבנקים או סמוך לו בעת שנפגעו.

מעדותו של הילאל סילאווי בפני הועדה עולה, כי צפה מהצד במתרחש במקום, יחד עם אנשים נוספים, ולפתע, ירו לעברם הצלפים. לאחר שהבחין באדם שנפגע מירי הצלפים וחש לעזור לו, ירו הצלפים גם לכיוונו ופגעו בו. מהתיעוד הרפואי בעניינו של עד זה עולה, כי נפגע בכתפו. אלא שבעדותו במח"ש מסר העד גרסה אחרת לחלוטין, תוך שציין במפורש כי שיקר בפני הועדה. על פי עדותו במח"ש, בעת האירוע, נהג במשאית בדרכו לעבודה והגיע לאחד הצמתים באזור. לאחר מכן, כשהיה בבית החולים, סיפרו לו כי נפגע מכדור בכתף, והמשאית, בה נהג, המשיכה בנסיעה עד שנעצרה בקיר. כמו כן מסר, כי לא ראה צלפים במקום. יוצא אם כן, שלא ניתן לקבוע על יד מי נפגע עד זה ובאילו נסיבות. עוד נציין בהקשר לפציעתו של עד זה, כי הפצוע הנוסף, עלי בשתאווי, טוען כי הילאל סילאווי היה בין המפגינים ונפגע בכתפו. מובן שטענה זו עומדת בניגוד לגרסת סילאווי עצמו, ועל כן ייתכן שעד זה שיקר גם באשר לנקודה זו.

מעדותו של עלי בשתאווי עולה, כי הגיע למקום האירוע כדי להסתכל במתרחש, כאשר לפתע שמע מישהו צועק, לאחר שנורה בכתף. כמו כן, ראה אדם נוסף, בשם מוחמד מרוואן אבו רביע, אשר נורה בשתי רגליו. לאחר מכן, הוא זרק אבן או שתיים לכיוון הצלף (כך מסר בעדותו במח"ש, אך לא בעדותו בפני הועדה) ואז נורה ברגלו השמאלית מעל הירך. מהתיעוד הרפואי בעניינו עולה, כי נפגע בירך שמאל. לטענתו, המפגינים לא השתמשו בקלע דוד ובבקבוקי תבערה.

יצוין, כי מוחמד מרוואן אבו רביע, אשר מעדותו של עלי בשתאווי עולה כי נפגע כתוצאה מירי הצלפים באירוע שבנדון בשתי רגליו, לא נחקר במח"ש, שכן על פי דברי עלי בשתאווי, העד שוהה כיום בחוץ לארץ וכתובתו אינה ידועה לנו.

המצב המשפטי

באשר לסקירת המצב המשפטי העקרוני הנוגע לאירועים אלה, נשוב ונפנה לניתוח המשפטי המצוי בעמ' 30-32 לדו"ח זה.

מן הכלל אל הפרט

ירי הצלפים לעבר המפגינים, נועד למעשה להגן על כוחות המשטרה, אשר היו בסכנה ממשית עקב יידוי האבנים לעברם, באמצעות קלע דוד.

יש לבחון, האם השימוש בירי הצלפים שבוצע במהלך האירוע הנדון, בנסיבות שפורטו לעיל, מגלם את האיזונים הראויים בין מידת הסיכון, אשר נשקפה לשוטרים שהיו במקום מצד מידי האבנים, לבין סוג האמצעים, אשר ראוי היה להפעיל כלפי מידי האבנים. כלומר יש לבחון, האם נוהל הצלפים שבוצע באירוע הנדון, עמד בתנאים ובאיזונים, אשר נקבעו בסעיפים 34-יא ו-34טז לחוק העונשין.

בנוסף לכך, נבחן האם לא הייתה לולדמן אפשרות אחרת, באמצעותה יכול היה למנוע את הסכנה שנשקפה לשוטרים, וזאת, למשל, באמצעות אמצעים לפיזור הפגנות, כגון ירי גומי וגז, או לחילופין באמצעות נסיגת הכוחות מהמקום.

א. סכנה ממשית ומיידית

ראשית, יש לבחון האם הייתה קיימת סכנה ממשית לפגיעה בחיים או בשלמות גופם של השוטרים שהיו במקום, כתוצאה מפעילות המפגינים.

מגרסת הצלפים עולה, כי במקום האירוע היו מפגינים רבים, אשר זרקו אבנים ובקבוקי תבערה לעבר כוח היס"מ שהיה במקום. עוד עולה, כי מהסמטה המחברת בין רחוב פאולוס לרחוב הבנקים, יצאו מתפרעים, אשר יידו אבנים, באמצעות קלע דוד, לעבר כוח יס"מ עמקים ואף לעבר הצלפים עצמם. לטענת הצלפים, אותם מתפרעים יצרו במקום סכנה ממשית, בעיקר כלפי כוח יס"מ העמקים, ולכן ההחלטה לירות לעבר פלג גופם התחתון, כפי שפורט לעיל, הייתה מוצדקת. הצלפים הדגישו בחקירתם, כי ירו אך ורק לעבר זורקי אבנים באמצעות קלע דוד, וזאת בשל הסכנה שהייתה טמונה לכוח בצורת התפרעות זו. זאת ועוד, הצלף נ' הדגיש בחקירתו, כי תחושת הסכנה בנצרת הייתה קשה יותר מהתחושה באום אל-פחם, שכן הרחובות שם צרים והמתפרעים ניצלו תנאים טופוגרפיים אלו כדי להסתתר בין הסמטאות.

באשר לסכנה שטמונה בפגיעה שנגרמת כתוצאה מיידוי אבנים באמצעות קלע דוד, אנו שבים ומפנים לעדויות השונות, המפורטות בעמוד 66 לדו"ח זה. לאור עדויות אלה דומה, כי קשה יהיה לסתור את הטענה שאכן מדובר בסכנה של ממש, שאף עלולה לפצוע קשה ואולי אף לקפד חיים.

שנית, יש לבחון האם הסכנה, אשר נשקפה לשוטרים, הייתה סכנה מיידית. נראה, כי ניתן להשיב גם על שאלה זו בחיוב, שכן הצלפים טוענים כי ירו אך ורק כאשר הבחינו במיידה האבן, כשזה אוחז בקלע דוד ומצוי בשלב של שניות אחדות לפני היידוי עצמו.

ב. דרך אחרת למנוע אותה פגיעה

כאמור, במהלך האירוע הנדון, פעלו במקום שוטרי יס"מ עמקים כשברשותם היו אמצעים לפיזור הפגנות. עלינו לבחון מדוע היה צורך בהפעלת צלפי הימ"מ, שעה שייתכן שניתן היה להסתפק בפעילותם של שוטרי יס"מ עמקים ובאמצעים שעמדו לרשותם.

מחומר החקירה עולה, כי שוטרי היס"מ אכן השתמשו באמצעי ירי גומי וגז כלפי המתפרעים, אלא שירי זה לא הועיל למניעת יידוי האבנים לעברם. זאת ועוד, מעדויות של אנשי ימ"מ שהעידו בפני הועדה עולה, כי ירי צלפים הינו ירי נקודתי מדויק, וכי לעיתים הוא עדיף על פני ירי גומי שאינו מדויק, ואשר אף עלול להיות קטלני, עד כדי גרימה של הרג אזרחים חפים מפשע שנמצאים בקרבת מידי האבנים.

מחקירתם של הצלפים נ' ו-א' עולה, כי ביצעו ירי לכיוונם של שלושה מתפרעים אשר יידו אבנים באמצעות קלע דוד, וכי פגעו בדיוק במקום שהתכוונו, כלומר ברגליהם של זורקי הקלע. נ' הדגיש בחקירתו, כי "לא יכול להיות שמישהו נפגע בכתפו".

ואכן, העד הילאל סילאווי, אשר הועדה קבעה לגביו כי נפגע בכתפו כתוצאה מירי הצלפים, מסר בחקירתו במח"ש כי שיקר בפני הועדה וכי במח"ש מסר גרסה שונה לחלוטין מהגרסה שמסר בפני הועדה. זאת ועוד, גם הגרסה החדשה שמסר במח"ש, עומדת בניגוד לעדותו של אחד הפצועים האחרים, וזאת בכל הנוגע לחלקו בהתפרעות שהייתה במקום. ובאשר לפצועים, עלי בשתאווי ומוחמד מרוואן אבו רביע – שניים אלה אכן נפגעו ברגליהם, כתוצאה מירי הצלפים, כפי שטענו הצלפים.

ג. סבירות ומידתיות

באשר לסבירות ולמידתיות של ירי צלפים לעבר מידי אבנים באמצעות קלע דוד – ר' עמוד 70 לדו"ח זה.

עמדת ועדת אור

בדומה להמלצות הועדה לגבי ירי הצלפים באום אל-פחם, קבעה הועדה, כי לא הייתה הצדקה לירי צלפים בנצרת ולא הייתה הצדקה שולדמן ירי. עוד נקבע, כי ירי הצלפים נעשה בניגוד להנחיות ולדין המחייב הנוגע לשימוש באש חיה, וכי הירי לא נעשה במצב של סכנת חיים ממשית, אלא בא לסייע לפיזור הפרות סדר וכדי להרתיע זורקי אבנים. לאור האמור, המליצה ועדת אור כי אירוע ירי הצלפים הנדון יועבר למח"ש, על מנת שייבדק האם יש מקום לנקוט בהליכים פליליים כנגד ולדמן.

החלטת מח"ש

מהאמור לעיל עולה, כי במהלך האירוע הנדון, יידו המתפרעים אבנים, בין היתר, באמצעות קלע דוד, וכן השליכו בקבוקי תבערה לעבר השוטרים. שוטרי יס"מ עמקים שהיו במקום ירו לעבר המתפרעים גז וגומי, אך למרות זאת ההתפרעויות נמשכו, באופן שהיה בו בכדי לסכן את חיי השוטרים במקום. הצלפים ירו לעבר מידי האבנים באמצעות קלע דוד, רק לאחר שהמתפרעים נראו אוחזים בקלע הדוד, שניות אחדות לפני זריקת אבנים אל עבר השוטרים.

יוצא אפוא שככל שמדובר במשפט פלילי, לא נוכל לשלול את הטענה, לפיה במהלך האירוע בנצרת נשקפה לשוטרים סכנה ממשית ומיידית, אשר לא ניתן היה למנוע אותה באמצעים אחרים. ממילא, לא ניתן לשלול, ברמת הוודאות הנדרשת, כי קמה לצלפים סמכות על פי הדין והנהלים להשתמש בירי חי אל עבר אותם מידי אבנים באמצעות קלע דוד.

אשר על כן, החלטנו לגנוז את התיק נגד ולדמן מחוסר ראיות.

3. השימוש בירי צלפים בנצרת, ביום 3.10.00

רקע

ביום 3.10.00, התקיימה בנצרת הלווייתו של המנוח איאד לואבנה, אשר נהרג יום קודם לכן בעיר. בעקבות זאת, נמשכו העימותים החריפים בנצרת, בין מתפרעים לבין כוחות המשטרה במקום. העימותים כללו יידוי אבנים וגולות, בין היתר, באמצעות קלע דוד, וכן השלכת בקבוקי תבערה לעבר השוטרים. בדומה לאירועי היום הקודם בעיר, הגיעו למקום צלפים מיחידת הימ"מ ופעלו שם בהתאם להוראות על פיהן נהגו צלפי הימ"מ ביום האתמול, כפי שתואר לעיל. כתוצאה מירי הצלפים, במהלך האירוע הנדון, נפצע תושב העיר, רוקא פאהום ברגלו.

עובדות המקרה

ביום 3.10.00, בשעות הבוקר, הגיע כוח צלפי ימ"מ לתחנת המשטרה בנצרת. הכוח כלל את מפקד הצוות המכונה ג' ואת הצלפים המכונים ע.ש ו- נ.ל (להלן: "ג'"; "ע.ש."; "נ.ל."). על פי גרסתו של ג', קיבלו הצלפים בתחנה תדרוך מקצין אגף מודיעין המרחבי, סגן ניצב אלכס דן (להלן: "אלכס דן"). בתאריך זה, נאמר להם כי באותו יום צפויה בנצרת ההלוויה של איאד לואבנה, אשר נהרג יום קודם, ולאחר ההלוויה צפויות מהומות ואף ניסיון "לכבוש" את התחנה. כמו כן, התקבלה ידיעה מודיעינית, לפיה אחיו של ההרוג מסתובב באזור עם נשק חם ומאיים כי ינקום את מות אחיו. בנוסף, כפי שתואר לעיל, יומיים קודם לכן נפגע אחד השוטרים ברגלו, כתוצאה מאש חיה שנורתה לעברו. הצלפים הבינו, כי מדובר באזור רגיש אשר התרחשו בו בימים הקודמים הפרות סדר חמורות.

בסביבות השעה 12:00, התמקמו הצלפים על הגג בו היו ממוקמים הצלפים ביום הקודם [ד] ³⁹. הם אובטחו על-ידי כוח של מג"ב ויס"מ, אשר במהלך האירוע ביצע שימוש בירי גז וגומי לעבר המתפרעים. בשלב מסוים, דיווחו הצלפים ל- ג', אשר נשאר בתחנה, על יידוי קליעי מתכת, באמצעות קלע דוד, לכיוונם. הצלפים אמרו לג' שיידוי זה מסכן אותם וכי עפים להם ברזלים וכדוריות מעל הראש. הצלפים ביקשו אישור ירי. ג' ניסה לעלות בקשר מול מפקד תחנת נתניה, סגן ניצב שמואל מרמלשטיין, אשר פיקד באותו יום על כוחות המשטרה בעיר (להלן: "מרמלשטיין"), אך במשך דקות ארוכות לא עלה בידו להשיגו בקשר. במשך זמן זה, היה ג' בקשר עם הצלפים והבין מהם כי ישנם שני אנשים שמסכנים אותם במיוחד והאישור לירי מתבקש לגבי המסוכן מבין השניים. בסופו של דבר, קיבל אישור והעביר את הדיווח לצלפים.

ישנה מחלוקת לגבי השאלה מי נתן את אישור הירי לג'. לטענת ג', האישור התקבל ממרמלשטיין. אלא שמרמלשטיין מכחיש זאת. מחומר החקירה עולה, כי ג' טען כי שוחח עם מפקד התחנה שהיה בדרגת סגן ניצב וחבש כיפה. תיאור זה תואם את דמותו של מרמלשטיין. כמו כן, מרמלשטיין זוהה בוודאות על ידי ג' בעימות שנערך ביניהם בעניין זה. לפיכך, סביר בעינינו שהאישור שניתן לביצוע ירי הצלפים אכן היה של מרמלשטיין, או למצער - בידיעתו.

³⁹ ר' נספח י'.

מעדויות הצלפים ע.ש. ו- נ.ל. עולה, כי ע.ש. צפה לכיוון כיכר המעיין, שנמצא ממזרח לגג, בו מוקמו הצלפים [א] 40 ו-נ.ל. צפה לכיוון רחוב הבנקים⁴¹. בשלב מסוים, לאחר ההלוויה, החלו מהומות קשות במקום והמתפרעים זרקו לעבר הצלפים אבנים, בקבוקים וברזלים. חלק מהם אף יידה לכיוונם אבנים וגולות מתכת באמצעות קלע דוד. למעשה, הצלפים והכוח הנוסף שהיו על הגג היוו מוקד מועד להתפרעות הצעירים, וזאת מכיוון שהיו הכוח היחיד באזור. נ.ל. ביקש אישור ירי לגבי שניים-שלושה אנשים שהתקדמו לכיוונם והעיפו עליהם גולות. לטענתו, כעבור 20-30 דקות קיבל את האישור לירי.

לאחר ש.ל. קיבל אישור לירי מג', הוא ביצע ירי, וזאת לאחר שחלף זמן מה, מאז שהתקבל האישור, מכיוון שחיכה לרגע המתאים. לטענתו, ביצע, תוך 5-10 דקות, שלוש יריות כלפי שני בחורים. סך הכל פגע באחת מתוך שלוש היריות, וזאת בבחור שלעברו ירה פעמיים. הבחור בו פגע היה בסמטא שמתחברת לרחוב פאולוס, ומדובר היה באחד המתפרעים המרכזיים, אם לא המרכזי שבהם, אשר סיכן את כוחות המשטרה באופן ממשי. לדבריו, הירי בוצע לכיוון התחתון של הרגל, בין הברך למטה, וזאת כפי שההוראות מחייבות. ע.ש. לא ירה ואף לא ביקש אישור לירי, מכיוון שבאזור שלכיוונו צפה, קרי כיכר המעיין, הייתה סכנת חיים פחותה ולא ניתן היה לבצע ירי לעבר פלג גופם התחתון של המתפרעים. לטענת הצלפים, היריות הפחיתו באופן ניכר את הפעילות של המתפרעים נגדם.

כתוצאה מירי הצלפים, ככל הנראה, נפגע רוקא פאהום ברגלו. מגרסתו בפני הועדה עולה, כי הלך לקחת את הרכב של הדוד שלו מהשוק וכאשר חצה את הכביש, שמע ירייה ונפל. עוד טען הנ"ל, כי ראה שוטר אחד יושב על הגג ליד צומת המעיין עם רובה גדול, אך לא ראה אותו יורה. כאשר החלה חקירת מח"ש לגבי האירוע שבנדון, נעשו ניסיונות, ע"י חוקרי המחלקה, לגבות את הודעתו של העד, על מנת לברר את נסיבות פציעתו, אלא שהדבר לא הסתייע, מפאת חוסר שיתוף פעולה מצדו.

המצב המשפטי

באשר למצב המשפטי באירוע שבנדון – נשוב ונפנה לעמ' 32-30 לדו"ח זה.

מן הכלל אל הפרט

יש לבחון, האם השימוש בירי הצלפים שבוצע במהלך האירוע הנדון, בנסיבות שפורטו לעיל, מגלם את האיזונים הראויים בין מידת הסיכון, אשר נשקפה לשוטרים שהיו במקום, מצד מידי האבנים, לבין סוג האמצעים, אשר ראוי היה להפעיל כלפי מידי האבנים. כלומר יש לבחון, האם נוהל הצלפים שבוצע באירוע הנדון, עמד בתנאים ובאיזונים, אשר נקבעו בסעיפים 34-יא ו-34 טז לחוק העונשין.

בנוסף לכך, נבחן האם לא הייתה אפשרות אחרת, בה ניתן היה למנוע את הסכנה שנשקפה לצלפים, וזאת, למשל, באמצעות אמצעים לפיזור הפגנות, כגון ירי גומי וגז או לחילופין באמצעות נסיגת הכוחות מהמקום.

⁴⁰ ר' נספח י'.

⁴¹ ר' ש.ס.

א. סכנה ממשית ומיידית

ראשית, יש לבחון האם הייתה קיימת סכנה ממשית לפגיעה בחיים או בשלמות גופם של הצלפים שהיו על הגג, כתוצאה מפעילות המפגינים.

מגרסת הצלפים עולה, כי במקום האירוע היו מפגינים רבים, אשר יידו כדורי מתכת, באמצעות קלע דוד, אל עבר הגג בו הם מוקמו. עוד עולה, כי שניים מהמפגינים סיכנו אותם במיוחד ולכן ביקשו אישור ירי, על מנת לירות לעבר פלג גופם התחתון. לאחר מכן, ירה נ.ל. אל עבר מתפרעים שהתקדמו אל עבר הגג, תוך שהם מיידיים גולות ברזל, באמצעות קלע דוד, אל עבר הצלפים. יוצא אם כן, כי לא ניתן לשלול, כי הירי בוצע רק לאחר שנשקפה סכנה ממשית לצלפים.

באשר לסכנה שטמונה בפגיעה שנגרמת כתוצאה מיידוי אבנים, באמצעות קלע דוד – נשוב ונפנה לעמוד 66 לדו"ח זה.

שנית, יש לבחון האם הסכנה, אשר נשקפה לשוטרים, הייתה סכנה מיידית. נראה כי ניתן להשיב גם על שאלה זו בחיוב, שכן נ' ל' ירה אך ורק כאשר הבחין במיידה כדורי הברזל כשהוא אוחז בקלע דוד ומתכוון לעשות בו שימוש.

ב. דרך אחרת למנוע אותה פגיעה

כאמור, יחד עם הצלפים, פעלו על הגג מספר שוטרי מג"ב ויס"מ, אשר ברשותם היו אמצעים לפיזור הפגנות. עלינו לבחון מדוע היה צורך בהפעלת צלפי הימ"מ, שעה שיייתכן שניתן היה להסתפק בפעילותם של שוטרי מג"ב ויס"מ.

מחומר החקירה עולה, כי שוטרי היס"מ אכן השתמשו באמצעי ירי גומי וגז כלפי המתפרעים, אלא שירי זה לא הועיל למניעת המשך יידוי האבנים וגולות הברזל לעבר הגג.

יודגש, כי ירי הצלפים בוצע אך ורק כאשר ניתן היה לכוון לעבר פלג גופו התחתון של המיידה וכן כאשר לא היה בכך סכנה לסובבים אותו. בחלק מהמקרים, כפי שפורט לעיל, לא ביצעו הצלפים ירי כאשר חששו שהירי יפגע בפלג גוף עליון או יסכן את הסובבים אותם. התנהגות זו של הצלפים מלמדת על רמת הזהירות הגבוהה בה נקטו, וזאת כדי להימנע מפגיעה קטלנית במיידה או בסובבים אותו.

נקודה נוספת שיש לבחון, הינה האם היה מקום להציב צלפים באותו גג, בו היו צלפים יום קודם לכן, כאשר קיימת מודעות, מצד גורמי הפיקוד, לסכנה הנשקפת להם עקב כך. מה גם שבמקרה דנן הצלפים לא אבטחו כוח כלשהו, כפי שהיה באירועי הצלפים האחרים, אלא אבטחו לכאורה אך ורק את עצמם.

מעדויות השוטרים עולה, כי כוח הצלפים מוקם על הגג ביום האירוע הנדון, בעקבות התראות שהיו לכך שישנה כוונה מצד מתפרעים "לכבוש" את תחנת המשטרה בנצרת, וזאת עם סיום הלוויה של אחד מההרוגים שנהרגו יום קודם לכן על ידי כוחות המשטרה. תפקידו של כוח הצלפים שהגיע למקום היה למנוע הסתערות מתפרעים לעבר תחנת המשטרה בנצרת, אשר ממוקמת בסמוך לגג בו הוצבו הצלפים. ציון, כי ביום האמור התקבלה החלטה ע"י מרמלשטיין שלא להציב שוטרים שיתפרסו ברחובות העיר, וזאת על מנת למנוע חיכוך עם האוכלוסייה המקומית, אשר עלול היה להביא לפגיעה בחיי אדם.

בנסיבות האמורות, סברנו כי לא ניתן לשלול, כי קיימת הצדקה להציב את כוח הצלפים בגג, וזאת למרות שהכוח לא אבטח שוטרים אחרים שהיו בפעילות במקום.

עמדת ועדת אור

הועדה קבעה, כי לא היה באותו יום מצב של סכנת חיים ממשית, אשר הצדיק שימוש באש חיה וכי הירי שאושר במצב זה נעשה בניגוד להנחיות המחייבות, וממילא בניגוד לדין. לאור האמור, המליצה ועדת אור כי אירוע ירי הצלפים הנדון יועבר למחלקה לחקירות שוטרים, על מנת שייבדק האם יש מקום לנקוט בהליכים פליליים כנגד מרמלשטיין.

החלטת מח"ש

מהאמור לעיל עולה, כי יידוי האבנים וכדורי הברזל, באמצעות קלע הדוד, אל עבר כוח הצלפים, היה בו בכדי ליצור סכנה ממשית לפגיעה בהם. בנוסף, סכנת הפגיעה הייתה מיידית, שכן הירי בוצע רק לאחר שהמתפרעים נראו אוחזים בקלע הדוד, לצורך זריקת אבנים וכדורי הברזל לעברם.

טרם ביצוע ירי הצלפים, הפעילו שוטרי מג"ב ויס"מ, שהיו על הגג יחד עם הצלפים, אמצעים לפיזור הפגנות לעבר מתפרעים. במקרים בהם אמצעים אלו לא הועילו, ונשקפה סכנת חיים לכוח שהיה מוצב על הגג, בוצע ירי הצלפים. יוצא אפוא, שלא ניתן לשלול, כי במהלך האירוע הנדון אכן נשקפה לכוח שהיה מוצב על הגג סכנה ממשית ומיידית, אשר לא ניתן היה למנוע אותה באמצעים אחרים, ולכן גם לא ניתן לשלול, כי קמה לצלפים, על פי דין, סמכות להשתמש בירי חי אל עבר אותם מידי אבנים וגולות, באמצעות קלע דוד.

באשר לטענה, כי לא היה מקום להציב את כוח הצלפים בגג בו הוצבו ביום הקודם, אנו סבורים כי בנסיבות העניין, כאשר היה חשש שמתפרעים יסתערו אל עבר התחנה ויבצעו ירי לעברה, לא ניתן לשלול, כי החלטה זו הייתה מוצדקת. אלא שגם אם היינו מגיעים למסקנה שהחלטה זו אינה מוצדקת, הרי שבנסיבות העניין, המדובר בטעות בשיקול הדעת המבצעי של מרמלשטיין, אשר, לדידנו, לא עולה כדי עבירה פלילית של רשלנות (ר' הרחבה בעניין זה בעמ' 34-35 לדו"ח זה).

אשר על כן, החלטנו לגנוז את התיק נגד מרמלשטיין מחוסר ראיות.

יא. אירוע הקניון בנצרת, ביום 8.10.00

רקע

ביום 8.10.00, התפתחו הפרות סדר שהתרחשו בצומת המפרידה בין נצרת עלית לבין השכונה המזרחית של נצרת (להלן: "צומת הקניון"). אירועים אלה כללו, תחילה, זריקות אבנים הדדיות בין יהודים לערבים, תושבי העיר נצרת. לאחר מכן, התפתחו במקום עימותים בין כוחות המשטרה לבין תושבי נצרת הערביים, אשר כללו יידוי אבנים מסיבי והשלכת בקבוקי תבערה אל עבר השוטרים. במהלך עימותים אלו, נפגעו כשישה אנשים, תושבי השכונה המזרחית, ונהרגו שניים, עומר עכאווי וויסאם יזבכ, ככל הנראה כתוצאה מאש חיה שנורתה על ידי השוטרים.

עובדות המקרה

ביום 8.10.00, ערב יום הכיפורים התשס"א, בשעות אחר הצהריים, החלו תושבים יהודים מנצרת עלית להתגודד באזור צומת הקניון [ב]⁴². חלק מהתושבים היהודים יידו אבנים לעבר תושבי השכונה המזרחית, אשר התקהלו באותו זמן באזור תחנת הכיבוי הנמצאת בשכונה המזרחית [ג]. בתגובה, יידו תושבי השכונה המזרחית אבנים לעבר תושבי נצרת עלית. משני הצדדים נשמעו צעקות הדדיות "מוות לערבים", "מוות ליהודים", בהתאמה.

בסביבות השעה 17:00, התקבלה בתחנת נצרת עלית קריאה, לפיה ישנה התגודדות של תושבי נצרת עלית בסמוך לקניון וכי ישנה כוונה מצדם להגיע לשכונה המזרחית, וליידות אבנים לעבר התושבים. בעקבות זאת, הוזעקו למקום שתי ניידות מהתחנה. כמו כן, על פי הוראת מפקד המרחב, משה ולדמן (להלן: "ולדמן"), הוזעקו למקום כוחות תגבור נוספים, אשר כללו את שוטרי משמר הגבול מפלוגת שדמה (להלן: "מג"ב שדמה"), וכן שוטרים מיחידת סיור מיוחדת עמקים (להלן: "יס"מ עמקים"). בנוסף, באזור נראו גם כוחות סיור של מג"ב (להלן: "סמ"ג"). השוטרים שהגיעו למקום ירו רימוני גז לעבר שני הצדדים. בעקבות ירי הגז, נסוגו התושבים היהודים.

בסביבות השעה 19:30, נמסר על ידי מפקד תחנת הכבאות בנצרת, השוכנת בשכונה המזרחית בעיר, צפונית מערבית לצומת הקניון, כי הדרך מתחנת המשטרה נחסמה על ידי מתפרעים, תושבי השכונה המזרחית. עוד נמסר, שישנו חשש שהמתפרעים ישתלטו על התחנה, תוך כדי שריפתה, וכי הכבאים השוהים בה מפוחדים וחוששים לחייהם. צוות של שוטרי מג"ב שדמה פנה לאזור האמור, על מנת לחלץ את הכבאים, תוך שהם מפזרים את המתפרעים והודפים אותם חזרה לשכונה המזרחית. הצוות עלה במעלה הכביש, העולה לתחנת הכיבוי, לעומק של כ-30 מטר לתוך השכונה המזרחית. מעדויות שוטרי הצוות עולה, כי בוצע על ידם שימוש בגז רימוני הלם בלבד. בשלב זה, צוות נוסף ממג"ב שדמה ביצע מרדף אחר קבוצת מתפרעים צעירים שיידו אבנים לכיוון הצומת. הצוות חדר לעומק של כ-150 מטר לתוך השכונה המזרחית, בכביש העולה לתחנת כיבוי האש. לאחר מרדף קצר, נתפסו הצעירים ונמסרו לשוטרים שהיו מוצבים בצומת הקניון. לא קיימות עדויות על נפגעים בשלב זה, מלבד שוטר ממג"ב שדמה, אשר פונה לבית החולים לאחר שרימון הלם התפוצץ בידיו.

⁴² סימוני האותיות שמופיעים ליד מקומות ההתרחשות השונים, באזור צומת הקניון בעיר נצרת, מותאמים לתרשים המצ"ב **נספח ט"ו** (צולם מפרק הנספחים של דו"ח ועדת אור).

בסביבות השעה 20:30, החל ציבור של מאות מתושביה הערביים של העיר נצרת, להתאסף במורד הכביש, המוליך מהשכונה המזרחית לצומת הקניון (להלן: "הכביש"). בהמשך הירידה, התמקמו שוטרים ממג"ב שדמה מאחורי מיכל אשפה שעמד לרוחב הכביש, ושהוצב במקום קודם לכן ע"י מתפרעים (להלן: "מיכל האשפה") [ד]. השוטרים תפסו מחסה מפני האבנים שנזרקו לעברם מכיוון השכונה המזרחית. בשורה עימם, נעמדו גם שוטרים מיס"מ עמקים. כוח נוסף ממג"ב שדמה התפרס על הגבעה ממזרח לכביש, מול התחנה לכיבוי אש, על מנת לאבטח את הכוח שנעמד בסמוך למיכל האשפה. בשלב זה, השליכו מתפרעים מהשכונה המזרחית אבנים לעבר השוטרים, כאשר השוטרים מצדם הגיבו באמצעים לפיזור הפגנות. יצוין, כי ישנן עדויות לפיהם, בשלב זה, השליכו המתפרעים אל עבר השוטרים גם גולות ובקבוקי תבערה.

אל הכוח שעמד מאחורי מיכל האשפה הצטרפו ולדמן וקצין אגף מודיעין המרחבי, סגן ניצב אלכס דן (להלן: "אלכס דן"). בשלב מסוים, הגיעו מכובדים מקרב הציבור הערבי, אשר כללו את חבר הכנסת סלאח טריף; סגן ראש עיריית נצרת, עלי סאלם; יושב ראש ועדת המעקב, מוחמד זידאן (להלן: "זידאן") ואחרים, על מנת להידבר עם ולדמן. במהלך הידברות זו הוסכם, כי המשטרה תעזוב את המקום רק לאחר שיעשה ניסיון, על ידי המכובדים, לפזר את ההמון. מחלק מהעדויות עולה, כי בזמן ההידברות ובחסותה, החלו המתפרעים לצמצם טווחים לעבר כוח המשטרה, אולם לא ניתן לקבוע זאת באופן חד משמעי, שכן ישנן עדויות המשתמעות לשתי פנים, בעניין זה.

בשלב בו חזרו המכובדים אל תוך ההמון, התגברו ההתפרעויות ונראה היה כי המכובדים איבדו שליטה על המתפרעים. מגרסת השוטרים עולה, כי בשלב זה, החל מטח מאסיבי של זריקות אבנים, ממנו נפגעו שוטרים רבים שעמדו במקום, לרבות ולדמן עצמו. לעומת זאת, מגרסת המכובדים ותושבי השכונה המזרחית עולה, כי אבנים מעטות נזרקו לעבר השוטרים, כאשר רובן לא פגעו. כך או אחרת, בשלב זה ביצעו השוטרים ירי מאסיבי של אמצעים לפיזור הפגנות לעבר ההמון, אשר על פי טענת השוטרים, כלל ירי גז וגומי בלבד. לעומת זאת, לטענת המקומיים, השוטרים ירו לעברם מטח מאסיבי, אשר כלל גם שימוש בנשק חי.

בפועל, נראה כי למרות גרסת השוטרים האמורה, אכן נורתה אש חיה בשלב זה, על ידי השוטרים שהיו במקום. קביעה זו נשענת בעיקר על העובדה, לפיה כל ששת הפצועים שנפגעו בשלב זה, נפצעו כתוצאה מפגיעת קליעים חיים, כאשר מתוכם אדם אחד, בשם ויסאם יזבכ, נהרג, שלושה נפצעו קשה ושניים נפצעו פצעים קלים. כתוצאה מהירי האמור, התפזר ההמון. כמו כן, מחומר החקירה עולה, כי במקום האירוע נמצאו חמישה תרמילים, אשר אחד מהם היה, ככל הנראה, תרמיל של תחמושת חיה.

ההוראה לפתוח באש

יצוין, כי לא ברור מי נתן את הוראות הפתיחה באש, אם בכלל. לעניין זה קיימות גרסאות סותרות בין השוטרים. חלק טענו, כי ולדמן נתן את ההוראה לפתוח באש, אחרים טענו, כי אלכס דן נתן הוראה זו, ויש שטענו, כי כלל לא ניתנה הוראה כזו. ולדמן מכחיש כי נתן הוראה לפתוח באש. לטענתו, הירי היה ספונטאני ונורה באופן אינסטינקטיבי מבלי שניתנה הוראה כלשהי, וזאת בשל "האיום הקרב והאימה הגדולה". לאור האמור, לא ניתן היה להכריע באשר לשאלה זו.

סכנת החיים

המעורבים באירוע חלוקים באשר לשאלה האם נשקפה סכנה לחיי השוטרים במהלך האירוע. למעשה, הצדדים כולם מעידים, כי הטווח בין השוטרים לבין המקומיים, היה אותה עת סביב 30-60 מטרים. לפי גרסת שוטרי יס"מ עמקים, עובר לירי נוצר מצב של סכנת חיים ממשית, שכן ההמון התקדם לעברם תוך יידוי אבנים, גולות ובקבוקי תבערה. טענה זו נתמכת בעדויותיהם של ולדמן ואלכס דן. ולדמן טען בעדותו שהייתה סכנה ממשית, בה הייתה הצדקה להשתמש בירי גומי. אלכס דן טען בעדותו, כי נוצר מצב שהכוח היה עם "הגב אל הקיר", ואם היה צריך, גם היו נוקטים באמצעים חמורים. לעומת זאת, לטענת שוטרי מג"ב שדמה, לא נשקפה סכנה ממשית לחייהם.

הפגיעה במנוח עומר עכוואי

מעדויות המקומיים עולה, כי המנוח עומר עכוואי לא נפגע כתוצאה מירי השוטרים, ממנו נפצעו יתר הנפגעים. מגרסת חברו של המנוח, ג'אמל ברגות, עולה, כי בעקבות שמועה שעברה אודות "אירוע" בשכונה המזרחית, הלך הוא יחד עם המנוח לכיוון השכונה המזרחית, כאשר בשלב מסוים נעמדו ליד עמוד, מול בית ספר אורט, השוכן בשכונה המזרחית (להלן: "בית ספר אורט"). יצוין, כי בית ספר אורט ממוקם במורד הכביש, מקום שאין עימו קשר עין לא מאזור צומת הקניון, לא מאזור תחנת כיבוי האש ואף לא מאזור מיכל האשפה. בשלב מסוים, הבחין העד שהמנוח נפגע בצווארו, כתוצאה מפגיעת קליע. לטענת העד, מהמקום בו עמדו, כלל לא נראו אנשי משטרה או צבא. זאת ועוד, לטענתו, מהמקום בו עמדו לא ניתן היה לראות את הצעירים שהתעמתו עם השוטרים.

לעומת זאת, קיימת גרסה סותרת של אחד המקומיים, בנוגע למיקום פגיעת המנוח, ולפיה המנוח נפגע כאשר הוא עומד מערבית לבית ספר אורט, מקום שיש ממנו קשר עין לשוטרים שפעלו באזור מיכל האשפה.

יצוין, כי האנדרטה לזכרו של המנוח הוקמה, בהתאם לעדותו של ג'אמל ברגות, בסמוך לבית ספר אורט, מקום ממנו לא היה קשר עין עם השוטרים שפעלו באזור.

מהדו"ח הרפואי בעניינו של המנוח, עולה, כי המנוח הגיע לבית החולים עם חור בחזה עליון ובמקביל בגב שמאל עליון, ככל הנראה חור יציאה. לטענת פרופ' היס, המנוח נפגע, ככל הנראה, כתוצאה מפגיעת קליע קונבנציונאלי בקדמת גופו.

מחומר החקירה עולה, כי בהגיעו של ולדמן לצומת הקניון, בסביבות השעה 21:00, דווח לו, ע"י סגן ראש עיריית נצרת, עלי סלאם, כי ישנו הרוג במקום. דיווח זה ניתן לו טרם החלו הכוחות בירי לעבר המתפרעים. בנוסף, כפי שפורט לעיל, חברו של המתלונן מסר, כי במקום בו נורה ונהרג המנוח לא היו עימותים עם אנשי כוחות המשטרה, ואף לא נראו שוטרים באזור. אמנם קיימת עדות שסותרת טענה זו, אלא שאנו סבורים, כי יש לקבל את עדות החבר, שכן היה עימו בעת שנפגע. יוצא אם כן, שאין בחומר החקירה שמץ ראיה לכך שהמנוח נורה ונהרג כתוצאה מירי שבוצע ע"י שוטרים, ולמעשה, לא מצאנו כל "קצה חוט" שיהיה בו כדי לקדם את חקירת מותו.

הפגיעה במנוח ויסאם יזבכ

מעדויות המקומיים עולה, כי המנוח ויסאם יזבכ נפגע בשלב בו ירו השוטרים ירי מאסיבי לעבר המפגינים, לאחר כישלון ההידברות עם המכובדים, כפי שתואר לעיל. מעדויות אלו עולה, כי המנוח נמנה עם הקבוצה שנתבקשה על ידי המכובדים, לסייע בחסימת ההמון מלהתקרב לכיוון השוטרים. מעדותו של רמזי כרייס, תושב השכונה המזרחית, עולה, כי עובר לירי, המנוח עמד בסמוך אליו בקו הראשון של המפגינים, עם הגב לשוטרים, מול מיכל האשפה, והשוטרים במרחק של כ- 50-60 מטר מהם. מעדותו של אחד מתושבי השכונה המזרחית עולה, כי כאשר המכובדים התקדמו בחזרה לכיוון קהל המפגינים, נזרק רימון גז ונפתחה אש לעבר הקהל. בשלב זה, זיהה העד אדם שנפגע בחלק האחורי של ראשו. לטענתו, היה קשר עין בין אזור מיכל האשפה לבין השוטרים. העד ואדם נוסף הרימו את הפצוע וירדו עימו לכיוון השכונה.

מהדו"ח הרפואי, בעניינו של המנוח ויסאם יזבכ, עולה, כי המנוח הגיע לבית החולים כשהוא פגוע מפצע ירי בחלק האחורי של ראשו. המנוח נפטר במהלך ניתוח דחוף, אליו הובהל. מותו נקבע בשעה 2:30 לפנות בוקר של יום 9.10.00. בנייתו הוצאו מראשו של המנוח שני רסיסי קליע. מבדיקות מעבדה שבוצעו ברסיסי קליע אלו עולה, כי מותו של המנוח נגרם, ככל הנראה, כתוצאה מפגיעת קליע קונבנציונאלי או מרסיסים של קליע קונבנציונאלי. יצוין, כי מכיוון שאין בידינו קליע אלא רק את רסיסי הקליע, לא ניתן לבצע בדיקת השוואה בליסטית של התאמת קליע לכלי הנשק אותם נשאו השוטרים במהלך האירוע הנדון.

הפגיעה בפצוע אחמד עבדאל חאלק

לטענת עד זה, גם הוא נפגע בשלב בו ירו השוטרים ירי מאסיבי לעבר המפגינים, לאחר כישלון ההידברות עם המכובדים, כפי שתואר לעיל. לטענתו, עמד בחזית ההמון בצד ימין (מכיוון צומת הקניון), כשמולו מיכל האשפה, שמאחוריו עמדו השוטרים. המרחק בינו לבין השוטרים היה כ-70 מטר. בזמן שהמכובדים פנו חזרה לכיוון קהל המפגינים, אחד השוטרים פתח באש ונשמע צרור ירי. בינתיים צומצם הטווח בין המקום בו עמד לבין השוטרים ל-35-30 מטר. עוד טען, כי עובר לירי, נזרקו אבנים מהשורות האחרונות ולא מחזית הקהל. הירי הגיע הן מכיוון השוטרים שעמדו ממול הקהל והן מאלו שעמדו בצד הכביש (סה"כ כ-25-20 שוטרים). העד הוסיף וטען, כי ראה גם שוטרים ששכבו מעבר לגבעה וכי הוא לא יודע מהיכן בדיוק הגיעו היריות. הוא ראה כ-5-4 פצועים שנפגעו כתוצאה מהירי שבוצע על ידי השוטרים. לטענתו, בזמן הירי עמד עם הפנים לכיוון השוטרים. מהדו"ח הרפואי בעניינו עולה, כי נפגע מקליע חי שחדר לגבו ויצא דרך בית החזה. בהעדר קליע, לא ניתן היה לבצע בדיקת השוואה בליסטית.

הפגיעה בפצוע פאדו אבו נאג'י

מעדותו של הפצוע עולה, כי הגיע לשכונה המזרחית במקרה, במהלך אימון ריצה. הוא נעמד בצד שמאל (מכיוון צומת הקניון), כאשר פניו מופנות לכיוון השוטרים. לטענתו, עובר לירי, לא שמע צעקות ולא ראה זריקות אבנים, גם לא בשלב בו המכובדים פנו חזרה לעבר ההמון. עוד מסר, כי "הוא בטוח שראה את האש מהרובים של השוטרים שעמדו מצד שמאל של השורה". לטענתו, בשלב מסוים נשמע צרור והוא חש כי נפגע בידו. מיד לאחר מכן, בהפרש של כמה שניות, הוא חש כי נפגע גם בחזהו. העד אינו שולל את האפשרות, כי הסתובב בין פגיעה אחת לשנייה. מהדו"ח הרפואי בעניינו עולה, כי נפגע פגיעת ירי בגב, בחזה וזרוע ימניים, כאשר נמצאו פצעי כניסה ויציאה, אך לא ברור כיוונם. בהעדר קליע, לא ניתן היה לבצע בדיקת השוואה בליסטית.

הפגיעה בפצוע שוכת לואבנה

מעדותו של הפצוע עולה, כי בערב האירוע ביקר אצל אחותו, המתגוררת בנצרת. בעקבות צעקות שנשמעו מבחוץ, יצא מהבית ועלה בעליה של הרחוב. בדרכו, ראה את המכובדים משוחחים עם השוטרים. לטענתו, כאשר המכובדים חזרו חזרה לכיוון קהל המפגינים, נזרק גז מדמיע והחלו היריות. עובר לירי, ראה את השוטרים מכוונים את נשקם, אולם לא ראה אותם יורים. הוא עמד בתוך הקהל בצד שמאל. בעקבות הירי שבוצע על ידי השוטרים, נפל ואיבד את הכרתו. מהדו"ח הרפואי בעניינו עולה, כי הגיע לבית החולים עם פציעת ירי בחזה השמאלי, כאשר נמצא פצע כניסה, ככל הנראה, בגב ופצע יציאה בבית החזה משמאל. בהעדר קליע, לא ניתן היה לבצע בדיקת השוואה בליסטית.

פצועים נוספים

יתר הפצועים נפצעו קל. איברהים כריים נפגע קל מקליע שחדר לעורפו וסמיח שתוי נפגע קל מכדור שחדר לחזהו. גם לגבי פצועים אלו, אין בידנו הקליעים שהביאו לפציעתם, ולכן לא ניתן לבצע בדיקה בליסטית בעניינם. מעדויות המקומיים עולה, כי הפגיעות בפצועים אלו נגרמו אף הן בשלב שלאחר כישלון ההידברות עם המכובדים, מהירי שנורה מאזור מיכל האשפה [ד].

זהות השוטרים הירורים

כפי שפורט לעיל, הנפגעים, למעט המנוח עומר עכאווי, נפגעו שעה שעמדו בצומת הסמוכה לכביש העולה לתחנת כבוי האש בעיר נצרת, מרחק של 30-60 מטר מכוח המשטרה שהיה במקום. באותה שעה, היו במקום כ-20-15 שוטרים, אשר עמדו מאחורי מיכל האשפה מול ההמון, ביניהם שוטרי יס"מ עמקים, שוטרי מג"ב שדמה ונראו אף שוטרי סמ"ג. ולדמן ואלכס דן נכחו גם הם. חלק מהכוח שהתפרס בקו זה עמד משמאל על גבעה קטנה בסמוך למקום, חלקם מאחורי מיכל האשפה, וחלקם מימין, במקביל לעלייה לבית המשפט. עוד עולה מהעדויות, כי ככל הנראה היו במקום גם שני שוטרי יס"מ ששכבו במורד הגבעה, משמאל לכוח, כשהם מכוונים את נשקם לעבר בתי השכונה שמשמאל לכביש העולה לשכונה המזרחית. בנוסף, היו במקום כ-200 שוטרים, אשר היו ממוקמים באזור צומת הקניון, מרחק של כ-100 מטר ממוקד ההתפרעויות, ולא ניתן לשלול את האפשרות שהשוטרים שביצעו ירי חי היו מקרב השוטרים הללו, שכן מחומר החקירה עולה, כי הייתה זרימה של שוטרים מצומת הקניון למוקד ההתרחשויות.

עמדת ועדת אור

לגבי המנוח עומר עכאווי, קבעה הועדה כי על פי הראיות שהוצגו בפניה, לא ניתן לקבוע מי ירה בו, ואף לא ניתן לקבוע בוודאות מספקת היכן עמד כאשר נורה. עוד קבעה כי לא נמצאו די ראיות הקושרות בין פעילות כוחות המשטרה לבין הפגיעה בעומר עכאווי. לעומת זאת, לגבי יתר הנפגעים, קבעה הועדה, כי מחומר החקירה עולה כי הירי שגרם לפגיעות בוצע בידי כוחות המשטרה. עוד קבעה, בעניין זה, כי לא היה באף שלב באירוע מצב שהצדיק פתיחה באש חיה על ידי כוח המשטרה, שכן לא נוצרה במקום סכנת חיים ממשית ומיידית כלפי השוטרים.

החלטת מח"ש

אין ספק, כי מדובר באירוע חמור וקשה, בו בוצע ירי חי ע"י שוטרים, מקום בו לא הייתה, לכאורה, כל הצדקה לירי שכזה. אמנם המרחק הקצר שבין הצדדים, ויידוי האבנים בשלב זה, הצדיקו – כך נראה – שימוש באמצעים חמורים פחות (ירי גז וגומי), אך דומה שלא היה בהם כדי להצדיק ירי חי.

- ואולם, למרות האמור, לא ניתן היה להגיע ולאתר חשודים ספציפיים בירי זה, וזאת מהטעמים שלהלן:
- א. כל השוטרים המעורבים הכחישו ירי חי. למעשה, לא היה בידינו כל "קצה חוט" שיוביל את החקירה לחשודים בירי שכזה.
 - ב. חוץ מכוח השוטרים שעמד "בחזית" העימות, ושמנה כ- 20 שוטרים, היו במרחק של כ- 100 מטר מאזור ההתרחשות כ- 200 שוטרים נוספים. במצב דברים זה, לא ניתן לשלול את האפשרות שאלה שביצעו ירי חי היו דווקא מקרב 200 השוטרים האחרים, ולא דווקא מה- 20 הראשונים. מדובר היה באירוע דינאמי, שבו הייתה זרימה של שוטרים מצומת הקניון לאזור האירוע, וממילא, ברור שהירי יכול היה להתבצע ע"י כל אחד מ- 220 השוטרים שהיו במקום. למותר לציין, כי במצב דברים זה, ולאור הכחשת הירי החי כמתואר לעיל, הייתה משימת איתור החשודים בירי דומה למשימה של "מציאת מחט בערימת שחת" (כאשר אין שום אפשרות לזהות את המחט בתוך ערימה זו).
 - ג. בהעדר קליעים שפגעו במנוחים ובפצועים, לא ניתן היה לבצע בדיקות השוואה בליסטיות בין כלי הנשק של השוטרים שהיו מעורבים באירוע, לבין אותם קליעים. במאמר מוסגר נציין, כי לא מצאנו טעם לבצע בדיקת התאמה בליסטית בין התרמיל שנמצא בזירת האירוע, לבין כלי הנשק, אותם נשאו השוטרים, במהלך האירוע הנדון. המדובר בבדיקה של כמות כלי נשק גדולה (כ- 200 כלי נשק), כאשר הסיכוי להגיע לממצא קטן, שכן לא ניתן לדעת האם תרמיל זה קשור לירי שפגע במנוחים ובפצועים. כמו כן, ישנה סבירות שהירי, ממנו נורה הקליע האמור, בוצע כדין, היינו ירי באוויר.
 - ד. כפי שפורט לעיל, לא ניתן גם להצביע על מפקד בשטח שנתן את הוראות הפתיחה באש, אם בכלל ניתנו הוראות אלה, ומה בדיוק כללו אותן הוראות.
- אשר על כן, בהעדר יכולת לאתר את השוטרים היורים, נוכח העובדה כי במקום היו כ- 220 שוטרים ובהעדר ראייה ישירה נגד מי מהשוטרים שנטלו חלק באירוע, לא היה מנוס מלגנוז את התיק מעילה של עבריו לא נודע.